

ДНЕВНИКЪТ

(стенографически)

на

ХІІ^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

С заседание, вторникъ, 11 мартъ 1903 г.

(Открито отъ г. подпрѣседателя А. Франгя, въ 9 ч. и 10 м. прѣди пладнѣ.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: (Звъни.) Засѣданието се открива.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь П. Шоповъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: И. Венчаровъ, Д. Вълчевъ, А. Геновъ, М. Георгиевъ, Д-ръ К. Милановъ, Я. Забуновъ, Г. Згуревъ, К. Калъчовъ, А. Каназирски, Д. Карамановъ, Д. Колевъ, Н. Марковъ, Н. Мушановъ, Х. Неджибъ Бей, Т. Орловъ, Г. Пасаровъ, Д. Петковъ, Вен. Поповъ, С. Савовъ, О. Бей Сали Бейовъ, А. Самоковлийски, С. Славовъ, А. Станчовъ, Ц. Таслаковъ, Д. Тончевъ, Г. Трифоновъ, Д. Фировъ, Е. Хасановъ, П. Чаушовъ и Д. Яблански.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: Отъ 178 души народни прѣдставители отсъствуватъ 30. Има законното число народни прѣдставители — заседанието продължава.

С. Арсениевъ: Имамъ да отправя едно питане къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието, но понеже го нѣма, то ще моля, г-нъ прѣседателю, да го поканите.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля, азъ направихъ едно опущение. Трѣбваше да се направятъ по реда нѣкои съобщения, та послѣ ще слѣдватъ питаніята. Извинѣте.

Прѣседателството има да направи слѣдующитѣ съобщения:

Първо, постъпило е едно прѣдложение отъ г. Драгулева, което, съгласно чл. 44 отъ нашия правилникъ, ще бѣде наврѣме съобщено на надлежния министъръ.

Разрѣшено е отпущъ, съгласно правилника, отъ прѣседателството на Горноорѣховския народенъ прѣдставителъ г. Д. Петковъ 2 дена.

Иска се разрѣшение отъ народнитѣ прѣдставители за слѣдующитѣ отпуски:

Първо, на Кулския народенъ прѣдставителъ г. Д. Фировъ, по болестъ, 5 дена. Които приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

На Ловчанския народенъ прѣдставителъ г. Я. Забуновъ 3 дена. Които приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

На Радомирския народенъ прѣдставителъ г. И. Соколовъ 3 дена. Които приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

На Анхиялския народенъ прѣдставителъ г. Н. Шивачевъ 5 дена, по болестъ. Които приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

На Къзжлагашкия народенъ прѣдставителъ г. Н. Марковъ 5 дена. Които приематъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

С. Арсениевъ: Азъ ще моля да се повикатъ г. г. министритѣ, защото искамъ да отправя двѣ питанія: едното къмъ г. Министра на Обществениѣ Сгради, Пжтищата и Съобщенията и второто къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието. Така че тѣ трѣбва да бѣдатъ тукъ, за да направя моитѣ питанія.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-да народни прѣдставители! Ние сега ще изпратимъ да дойдатъ надлежнитѣ г. г. министри или единъ министъръ, като прѣдставителъ на правителството; но азъ мисля, че съгласно чл. 69 отъ нашия пра-

вилникъ, Вие може да правите питанията си и въ края на засѣданието. Затова, за да се не губи врѣме, направѣте ги въ края на засѣданието.

С. Арсениевъ: Азъ мисля, г-нъ прѣдседателю, че по-добрѣ ще направите да повикате г. г. министритѣ и да не влизате въ лабиринта на правилника. Ние знаемъ какво казва правилникътъ, — че питання може да се правятъ или въ началото на засѣданието, или въ края, но азъ сега искамъ да си направя питанията, защото ние знаемъ, че щомъ се свършатъ засѣданията, не е възможно, да се правятъ питання: всички се навдигаме и бѣгаме. Следователно, азъ искамъ сега да направя питаннята си.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Арсениевъ, азъ Ви давамъ дума, че щомъ като дойдатъ г. г. министритѣ, ще Ви дамъ думата да направите питаннята си, за да не губимъ сега врѣме.

С. Арсениевъ: Азъ въ тоя случай ни най-малко не съмъ виновенъ. Азъ мисля, че г. г. министритѣ трѣбва да бѣдатъ тукъ.

И. Вобековъ: Вие всѣкога ли сте тукъ?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Арсениевъ, азъ сега проводихъ да ги повикатъ и сега ще дойдатъ. Нека почнемъ.

Г-нъ Коновъ, заемѣте трибуната и говорѣте.

Г. Василевъ: Това е противъ правилника.

П. Драгулевъ: Правилникътъ казва, че питання може да се правятъ и въ края на засѣданието, когато г. г. министритѣ не сѣ тукъ въ началото.

Г. Василевъ: Защо не дохождатъ? Ние не сме криви.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Недѣйте се възмущава, бѣдѣте търпѣливи. Остаѣте на мене и азъ ще направя всичко това, което правилникътъ изисква, за да се не губи врѣме.

Г-нъ Коновъ, говорѣте.

Г. Василевъ: Не може да говори и да се прѣкъсва рѣчѣта му.

П. Драгулевъ: Не може двама души да бѣдатъ господари на Народното Сѣбрание. Може ли такава нѣщо?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля Ви се, г-нъ Драгулевъ!

Ан. Коновъ: Азъ бихъ почналъ, но не желая да бѣда прѣсичанъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Вѣрвайте, че нѣма да бѣдете прѣсичанъ.

Г-нъ Коновъ, заемѣте мѣстото си.

Д. Цанковъ: Турѣте на гласуване, ако не говорятъ.

П. Вжжаровъ: Азъ имамъ да направя едно прѣдложение.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Направѣте го когато дойдатъ г. г. министритѣ.

П. Вжжаровъ: Прѣдложението може да се направи и въ отсъствието на г. г. министритѣ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, слушайте ме, г-нъ Вжжаровъ! Съгласно нашия правилникъ, прѣдложения се прѣдставятъ, и то подписани отъ надлежното число народни прѣдставители, на масата на прѣдседателството и то, съгласно чл. 44, ги дава на надлежнитѣ министри.

П. Вжжаровъ: Не е отъ такъвъ родъ прѣдложението ми.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Е, тогава то е вънъ отъ правилника.

П. Вжжаровъ: Азъ имамъ да направя питане и въ отсъствието на г. г. министритѣ и взехъ пръвѣ думата. Азъ искахъ думата по-рано. Ето, г. Арсениевъ нека каже.

Ф. Сяжидовъ: Цѣлята Ви е да прѣчите.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля ви, тишина, г-да!

Г-нъ Коновъ продължава да разисква по принципъ прѣдложенното на г. Драгана Цанковъ. Моля, недѣйте го прѣсича. Той ще бѣде кратъкъ.

Д. Манчовъ: Азъ го моля да бѣде кратъкъ.

Ан. Коновъ: (Отъ трибуната.) Г-да, менъ ми остана малко още за да свърша, и азъ бихъ желалъ да послухате г. прѣдседателя и да не правите обструкция, ако искате да свърши по-скоро. Вие още вчера чухте уважаемия нашъ подпрѣдседателъ какъ безпристрастно се произнесе по този въпросъ; ето защо азъ нѣма да прибавя нѣщо повече отъ онова, което той каза.

И. Гърковъ: Имайте прѣдъ видъ, г-нъ Коновъ, че сега е трето засѣдание.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Не прѣкъсвайте, моля ви се. Ще захванемъ приказки ли?

Ан. Коновъ: Азъ се спрѣхъ вчера върху принципа, дали дѣйствително въ общинския съвѣтъ се прѣдставлява народа, и отъ сѣжденията, които направихъ, не могатъ да се извадятъ други заключения, освѣнъ тия, че не може никога да се приеме, какво въ така направеното прѣдложение, дѣйствително, може да се говори за нѣкакъвъ демократи-

чески принципи, не може да се говори, че дѣйствително просвѣтителното дѣло се дава въ рѣцѣтъ на народа. Това най-добре се забѣлѣзва въ положенията, които стоятъ въ чл. 2. Вие виждате, г-да народни прѣдставители, че въ втория членъ, когато става дума за уволнението на учителитѣ, дава се право изключително на общинскитѣ съвѣти сами да се произнасятъ по този въпросъ, дава се право на общинския съвѣтъ безапелационно да уволнява учителитѣ. Не става никѣдѣ дума тукъ за училищнитѣ настоятелства. Този институтъ не съществува при случая за уволняването на учителитѣ, когато пъкъ при назначаването имъ на него се дава първенство. И вие виждате, че само общинскитѣ съвѣти има право да уволнява и то за непристойно поведение. Това какво значи? Това не значи ли още, г-да прѣдставители, че учителитѣ се хвърлятъ въ рѣцѣтъ на онии политически институтъ, който се прѣдставлява отъ общинскитѣ съвѣти? Азъ прави разлика, при изборитѣ, и ще ми позволите да прави такава между училищнитѣ настоятелства и общинскитѣ съвѣти. И прави съществена разлика, защото, когато единъ избирателъ отиде да пуца гласа си за общинския съвѣтъ, той има едно гледище, а когато гласува за училищното настоятелство, има друго гледище. Когато избира училищни настоятели, винаги въ неговия умъ стои мисълта, че трѣбва да се поставятъ хора по-интелигентни, било бивши учители, било пѣкои, които сѣ боравили съ училищното дѣло. И понеже съставътъ на училищното настоятелство е малкъ, отъ 4—5 души, сѣ е по-лесно да се намѣрятъ 4 или 5 души, за да съставятъ едно училищно настоятелство, отколкото 14 или 16 души за състава на единъ общински съвѣтъ. И въ мнозинството на общинския съвѣтъ вие виждате хора, които едва ли биха могли да отговарятъ на ония условия, които се изискватъ отъ хората, каквито ще се турятъ за ръководители на учебното дѣло. Ето защо казвамъ, че училищнитѣ настоятелства винаги се състоятъ отъ хора, които горѣ-долу, споредъ условията на живота, особено въ селата, сѣ по-интелигентни. И понеже такъвъ единъ съставъ отъ по-интелигентни хора може да бѣде по-безпристрастенъ при уволняването на учителитѣ, естествено е и логично е Дѣдо Цанковъ да постави въ чл. 2 такова положение, щото да се игнорира училищното настоятелство. Вижда се, послѣдното да се счита въ състояние да побърка най-много на намѣреніята и исканията на кмета и общинския съвѣтъ, и за да не бърка на послѣдния, този институтъ — училищното настоятелство — се изключва отъ втория членъ, като се прѣдостави правото само на общинския съвѣтъ да уволнява учителитѣ. А това значи, съ други думи, да хвърлимъ органа на просвѣщеніето, учителството, въ рѣцѣтъ на едни политически лица. Това мнѣние, г-да народни прѣдставители, навсѣкѣдѣ се потвърждава и азъ благодаря на уважаемия Драганъ Цанковъ, който вчера имаше случай да ми напомни

за този учителски съборъ, отъ който той не билъ се уплашилъ. Разбира се и нѣмаше нужда отъ плашене, защото учителскитѣ съборъ не бѣше се събралъ тукъ да плаши г. Цанкова или когото и да е, но се бѣше събралъ да прѣцѣпи прѣдложението на Дѣда Цанковъ и да се произнесе. А учителскитѣ съборъ — вие всички бѣхте тукъ — бѣше достатъчно импозантенъ, толкова многочисленъ, щото не може да се мисли, че сѣ единица само учителитѣ, които се произнесоха противъ Дѣдо Цанковото прѣдложение. Въ негово пришествие, безъ никакво стѣснение, тѣ се произнесоха най-категорично и сериозно срѣщу онова предложение, което съставлява основата на неговото прѣдложение. Резолюцията е отъ вѣсколко реда и ще имате търпѣние да ви я прочета: (Чете.)

„По безусловното назначаване и уволнение на народнитѣ — основни и класни — учители отъ училищнитѣ настоятелства, съвмѣстно съ общинскитѣ съвѣти, като се взе прѣдъ видъ:

1) че народното образование е единъ измежду най-важнитѣ обществени въпроси и всѣко мѣроприятие по него трѣбва да бѣде насочено въ неговата полза;

2) че нашитѣ училищни настоятелства въобще не сѣ подготвени да се грижатъ за вътрѣшната уредба на училището, защото изхождатъ изъ общество, което има още за образецъ и идеалъ погрѣшната въ основата си училищна система отъ прѣди Освобождението;

3) че училищнитѣ настоятелства и общински съвѣти се намиратъ подъ влиянието и опеката на силитѣ на деня, така че тѣ ще изпълняватъ не народното желание при уреждане учителския персоналъ, а тѣхната воля, и като нестабилни учрѣждения, мѣняющи се почти всѣка година, и учителскитѣ персоналъ въ ущърбъ на училището ще бѣде подложенъ на същата промѣнливостъ;

4) че при днешния финансовъ упадѣкъ, въ който се намиратъ общинскитѣ съвѣти и училищни настоятелства, не ще могатъ да изпълнятъ добръ и безъ врѣди за народното образование онии длѣжности, които ще легнатъ върху тѣхъ съ прокарването на тая система, — съборътъ намира: че безусловната зависимостъ на учителя отъ училищнитѣ настоятелства и общински съвѣти, колкото и да е нагледъ демократично, е несвоеврѣменно и врѣдно за учебното дѣло, защото отваря широко вратитѣ на произвола.“

Ето рѣшението на единъ съборъ отъ най-интелигентнитѣ хора въ нашата страна, отъ хора, въ рѣцѣтъ на които бѣ дадена и е дадена и сега още сѣдбата на цѣлото младо българско поколѣние.

Г-да народни прѣдставители! Вие вѣма да отречете факта, че най-компетентенъ по въпроса, който ни занимава въ случая, е учителътъ, че учителътъ е, който знае добритѣ и лошитѣ страни на всѣки законъ по народното просвѣщение; ще позволите да ви замоля тогава да се вслушаме въ гласа на този народенъ учител, който въ събора е прѣд-

ставявалъ цѣлата интелигенция на нашата страна. Този учителъ ви казва, че ако се прокара такъвъ единъ принципъ въ законопроекта, то съ това ще се побърка на учебното дѣло. Въпросътъ не е за интереса на самитѣ учители, а въпросътъ е за бѣдѣнето на нашето учебно дѣло. А безспоренъ е фактътъ, че учителитѣ сж упражнявали всички възможни срѣдства, за да могатъ да бѣдатъ полезни на своя народъ. Азъ говорихъ и по-рано, че освѣтъ дѣятелността имъ като учители въ училището, тѣ сж най-полезнитѣ елементи въ нашето общество като обществени възпитатели. Всичкитѣ вечерни и празнични училища, които сж устроивани навсякъдъ изъ провинцията, и въ селата, и въ градищата, всички сказки, рѣчи, които сж държани, — всичко това съставлява едно отъ онѣзи оржия, съ които си служи народниятъ свѣститель, за да повдигне умствено нашия народъ. И азъ ще се възползувамъ отъ отчетъ на учителската организация — една отъ най-могъщитѣ организации въ учебното дѣло въ нашата страна, отчетъ, въ който азъ ще отбѣлѣжа нѣколко пункта, които изразяватъ пълната дѣятелностъ на учителя като общественъ дѣецъ. Това сж само нѣколко точки отъ 4-5 реда, които вие ще имате добрината да изслушате. Тази дѣятелностъ е проявена само за една година. Между другото въ този отчетъ има и слѣдующия пасажъ. (Чете.) „Както ще се види отъ цитиранитѣ по-долу свѣдѣния, дружествата и прѣзъ тази учебна година не сж щадили ни трудъ, ни срѣдства, за да използватъ най-добрѣ свободното отъ училищнитѣ занятия врѣме. Тази дѣятелностъ може да се измѣри приблизително съ слѣднитѣ цифри, ако и тѣ да сж далечъ отъ да изчерпатъ всичко сторено. Отъ 68 дружества изпратили годишнитѣ си отчети — 7 дружества не сж съобщили дѣятелността си още — се установява, че е имало прѣзъ годината 728 дружествени засѣдания и 345 настоятелствени; дадени сж 812 публични сказки, отъ които 151 въ градоветѣ и 661 въ селата; 379 частни сказки за самообразование на членовѣтъ, отъ които 198 въ градоветѣ и 181 въ селата; 476 прѣдставления, отъ които 92 въ градоветѣ и 384 въ селата. Всичкитѣ прѣдставления сж дадени за благотворителна цѣль, дружествената или съюзна каса.

„Дадени сж“ — туку е най-важното сега — „за сжщата цѣль или безплатно 342 вечеринки, отъ които 64 въ градоветѣ и 278 въ селата; 256 дѣтски забавления, отъ които 48 въ градоветѣ и 208 въ селата. Отворени сж 312 вечерни училища, отъ които 303 въ селата. Основани сж и поддържани отъ дружествата 73 читалища, 53 дѣтски библиотеки, 39 селски аптеки, 14 заемосѣстовни каси, 12 фонда за бѣдни ученици, 4 трапезарии. Основани сж още 7 земеделчески дружини, 1 пчеларско дружество и 1 дружество за изтрѣбване врѣднитѣ насѣкоми.“

Ето въ общи чѣрти дѣятелността на тази организация, която се състои изключително отъ учители.

С. Ицковъ: Ама никой не е противъ организацията!

Ан. Коновъ: Азъ ще ви обясня, защо именно трѣбва да обърнемъ внимание на това обстоятелство, когато се разглежда едно прѣдложение като това на Дѣда Цанковъ.

Както виждате, г-да народни прѣдставители, учителскиятъ съюзъ въ рамкитѣ на своята дѣятелностъ ни дава тѣзи резултати. Питаме се сега: плодъ на какво сж тѣзи резултати, отъ какво подбuditелно естество сж въобще тѣзи сказки, вечеринки, вечерни училища, аптеки и пр. и пр.? На този въпросъ азъ си отговарямъ така. Благодарение на тази относителна свобода, въ която е поставенъ народниятъ учителъ, благодарение на тази закрила, тази защита, проявявана сегис-тогисъ отъ страна на Министерството на Народното Просвѣщение . . .

Г. Кърджиевъ: Турѣте и вашата организация подъ опеката на Министерството на Народното Просвѣщение — много добрѣ ще направите.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, г-нъ Кърджиевъ, не прѣкъсвайте оратора! Имате право да вземете думата и да му възразите.

Ан. Коновъ: Нашата организация е политическа организация. (Глъчка.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, г-да, оставѣте оратора; взимайте бѣлѣжки отъ това, което казва, и ако имате нѣщо да обадите, излѣзте на трибуната — това е парламентарниятъ редъ. Моля, г-нъ Коновъ, продължавайте.

Ан. Коновъ: Г-нъ Кърджиевъ! Нашата организация е политическа организация и тя не може да минава подъ никое министерство, и азъ мисля, че вие сте първиятъ, който трѣбва да протестира противъ такова покровителство, идяще отъ нѣкое министерство. Учителската организация е чисто учителска организация, тя нѣма нищо общо съ политическия животъ. Тя има общо само съ обществения просвѣтителенъ животъ. И азъ мисля, че вие ще бѣдете най-последниятъ човѣкъ, който може да ми противопостави такова едно възражение.

Така щото, г-да народни прѣдставители, благодарение на тази свобода, на тази закрила, подъ която се намира народниятъ учителъ, вие виждате такъвъ резултатъ отъ дѣйността на учителя. Тази дѣйностъ е само отъ онѣзи учители, които сж организирани, които сж групирани около учителския съюзъ; а ние имаме още дѣйността на учителитѣ, които не сж организирани по една или друга причина. А безспорно е, че такива учители има, че почти всички тия учители, съ малки изключения, проявяватъ каква-годѣ дѣятелностъ и въ обществото.

Вие ще ми позволите да се спра и върху отдѣлни случаи, които нѣкои отъ г. г. народнитѣ

прѣдставители по-рано намекуваха, като съ това искаха въобще да хвърлят камъни въ нашата градина. Напираха, че е имало учители, които били безбожници, които говорили противъ религията, които въобще се ползували отъ положението си, за да разврашаватъ, както се каза, обществото.

Г-да народни прѣдставители! Азъ нѣма да откажа това, не мислѣте, че ще да откажа този фактъ. Да, дѣйствително, намиратъ се и такива, но тѣ сж отдѣлни единици и тѣзи отдѣлни единици могатъ да бѣдатъ прѣслѣдвани по реда си. Ако извѣстни личности, чрѣзъ своитѣ дѣяния, чрѣзъ своитѣ проповѣди, сж възставали противъ религиознитѣ нрави, за това ние имаме законоположение, легнало въ наказателния законъ, възъ основа на което тѣ могатъ да бѣдатъ прѣслѣдвани. И всѣки, който не иска да бѣде прѣслѣдванъ и наказванъ за таквоя едно дѣяние, безспорно е, ще трѣбва да се пази. А всѣки, който си позволи, въпрѣки закона, да постапва по такъвъ единъ начинъ, трѣбва съ гордостъ да прѣтегли съответствующето наказание. Тѣй че, ако ние мислимъ да изчитваме нашия животъ отъ таквизъ случки, то не ни остава нищо друго, освѣнъ да се обърнемъ къмъ онѣзи законоположения въ наказателния законъ, които даватъ право на обществото, на правителството да прѣслѣдва таквизъ едни прѣстѣпници, щомъ ги счита за прѣстѣпници. Азъ мисля, че това ще бѣде най-редовното и законното, защото въ такъвъ случай невинно обвинениятъ въ нѣкакъкъ си развратъ, въ нѣкаква си развала на религиознитѣ нрави, ще има достатъчно възможность прѣдъ сѣдилището да оправдае себе си, ако той не е такъвъ прѣстѣпникъ. Най-голѣмата гаранция засега у насъ е въ сѣдилището. Азъ вѣрвамъ, че нѣма по-полезно и по-добро за учители, освѣнъ да го изправитъ прѣдъ сѣда, за да отговаря той за своитѣ дѣяния. А този, който не може да оправдае себе си, естествено е — трѣбва да прѣтърпи своето наказание. Но, питамъ азъ, отъ такива отдѣлни случаи трѣбва ли да се вади общо заключение и да се възвежда то въ една система? Трѣбва ли ние да мислимъ, че цѣлото учителско тѣло е тѣй развалено, тѣй развратно, че трѣбва непременно да се въведатъ едни нови законоположения, че трѣбва такива реформи да се прокаратъ въ нашата учебна система, щото да могатъ да се спъватъ по такъвъ начинъ онѣи дѣятели, които носятъ на главата си просвѣтителното дѣло въ нашата страна? Трѣбва ли, слѣдователно, да искаме промѣна на нашия законъ за учебното дѣло въ такава смисълъ, въ каквато иска г. Цанковъ въ своето прѣдложение? Трѣбва ли да се хвърли учителскитѣ персоналъ въ рѣцѣтъ на едно политическо тѣло, което най-малко може да е запознато съ учебното дѣло, като се отдаде въ неговитѣ рѣцѣ и правото, безапелационно да разполага съ неговитѣ слѣбини?

Азъ ще се спра върху тази дума „безапелационно“. Азъ ще укоря прѣдложители въ това, че той нарочно е поставилъ, умишлено е поставилъ

това положение: безапелационно да бѣдатъ изпжжани учителитѣ отъ общинскитѣ съвѣти. Какво значи „да изпжжидишъ учителитѣ безапелационно“? То значи, когато единъ общински съвѣтъ или единъ кметъ произволно, по свое вътрѣшно убѣждение, за свои лични интереси, иска да изпжжи единъ учителъ и има на разположение другитѣ съвѣтници, ползува се съ тѣхното довѣрие, упражнява това свое право и изпжжда учителя, като знае, че за тая своя постапка, за това свое дѣйствие той нѣма да дава отчетъ прѣдъ никого. Ако имаше една по-горна инстанция, която да корегира, да прѣглежда дѣйствиата на общинския съвѣтъ, тогава, естествено е, че общинскитѣ съвѣтъ нѣмаше да пристапва къмъ такива едни изключвания на учители, защото ще има прѣдъ очи обстоятелството, че по-горната инстанция ще прѣтегли, ще провѣри дѣйствиата му и, като ги намѣри недостатъчно мотивирани, ще отхвърли рѣшението имъ и ще възобнови, ще реабилитира учителя, като го постави пакъ на мѣстото му. Но понеже последното не е въ интереса на прѣдложението, заради това е поставена думата „безапелационно“. Моля ви се, г-да народни прѣдставители, такова едно постановление не съществува въ никое законодателство, нито въ нѣкоя отъ другитѣ държави, нито пъкъ въ нашата държава по другъ нѣкой клонъ отъ нашия държавенъ животъ. Вземѣте Министерството на Финанситѣ. Ако васъ ви обложи съ нѣкое несправедливо даждие бирникътъ, вие имате право да обжалвате прѣдъ контролната комисиия това постановление; ако тамъ не се уважи вашето желание, вие имате право да се отнесете до министра. И мислите, надѣвате се, че ще намѣрите удовлетворение въ една отъ по-горнитѣ инстанции. Вземѣте Министерството на Правосѣдието. Имате една инстанция; вашето заявление, вашата жалба ако не бѣде удовлетворена тамъ, ще отидете въ по-горна инстанция, ще отидете въ трета инстанция и се надѣвате, че въ една отъ тѣзи инстанции ще намѣрите вашето право. Влѣзте въ Министерството на Вътрѣшнитѣ Работи. Искате да дадете една тѣжба до началника, и той не я уважи; вие имате по-горна инстанция, окръжниятъ управителъ, тамъ ще се уважи, и ако и той не я уважи, ще отидете още по-нататкъ — при министра. Съ една дума, кѣдѣто да отидете у насъ, въ което министерство да влѣзете, вие никѣдъ нѣма да срѣщнете такова положение и никѣдъ нѣма да срѣщнете такова едно законоположение, което да спъва единъ български гражданинъ. Това за пръвъ пѣтъ ние го срѣщаме, и азъ мисля, че вие не можете да ми посочите втори примѣръ, дѣто да съществува такова едно положение: такова за пръвъ пѣтъ ние го виждаме да лѣга въ чл. 2 на Дѣдо Цанковото прѣдложение.

Всѣки единъ провиненъ, г-да народни прѣдставители, всѣки единъ обвиненъ въ нѣкое прѣстѣпление или нарушение се счита за виновенъ. А всѣки единъ виновенъ има право на оправдане. Това е единъ общъ принципъ. На всѣки единъ виновенъ

е дадено правото да се оправдава. И въ такъв случай единъ учителъ, провиненъ въ нѣкое дѣяние, трѣбва да му се даде най-широко право, поне равното право, да се тѣжи прѣдъ по-горна инстанция, за да може да намѣри удовлетворение. Ако единъ учителъ е провиненъ несправедливо отъ кмета или отъ общинския съвѣтъ, какъ той ще намѣри своето право? Ако вие утрѣ бждете зрители на масови отчисления на учителитѣ, какъ ще спрете това отчисление? Нѣма органъ, който да спре това: нито Министерствъ на Народното Просвѣщение, нито инспекцията, нито окръжниятъ съвѣтъ, нито училищниятъ окръженъ съвѣтъ — никой нѣма право да се мѣси, съгласно това законоположение, никой нѣма право да се мѣси въ работитѣ на общинския съвѣтъ. Веднажъ уволненъ учителъ — свършена работа. Ето защо азъ силно възставамъ противъ тази дума, поставена въ този членъ, която много нѣщо означава. Онова, което г. Цанковъ е искалъ да запази въ първия членъ, единъ видъ като че ли оставя двѣ инстанции за учителя при назначаването му, и дѣто стои, че учителъ ще бжде назначаванъ отъ училищното настоятелство и потвърждаванъ отъ общинския съвѣтъ, — това положение го нѣма въ втория членъ. Тамъ само общинскиятъ съвѣтъ борава, само той има право на veto и общинскиятъ съвѣтъ ще разполага съ сѣдбинитѣ на учителя. При това ниско културно наше развитие, при този още културенъ застои на нашия народъ, питамъ азъ: какво би станало, ако това прѣдложение станѣше законъ, какво би станало, ако вие утрѣ го приложите? Резултатитѣ отъ създаването и прилагането на такъвъ единъ законъ сѣ много нагледни и азъ мисля, че всѣки единъ има перспективата прѣдъ очитѣ си. Веднага това ще се отрази, на първо мѣсто, върху самитѣ учители, върху тѣхната дѣятелност. Оставени въ рѣцѣтѣ на общинскиятъ съвѣтъ, тѣ знаятъ, че тѣхната сѣдба е вече рѣшена и всѣки единъ отъ тѣхъ трѣбва да свие краката си въ гнѣздото, всѣки единъ отъ тѣхъ трѣбва веднажъ завинаги да се откаже отъ тази дѣятелност, която е развивалъ въ обществото досега, отъ обществената си дѣятелност. Учителъ нѣма да го видите вече на сѣзки, нѣма да го видите въ вечеринки и празнични училища, нѣма да го видите да бжде полезенъ отвѣнка съ своитѣ съвѣти на възрастнитѣ дѣца. Вие ще го виждате само въ училището и въ кѣщи. Моля ви се, желаете ли вие това нѣщо? Желаете ли да се спре учителската обществена дѣятелност? Азъ мисля, че вие ще отговорите отрицателно, защото вие сами и прѣди малко, когато ви четохъ отчета на учителската организация, вие сами казахте, нѣкои се обадиха оттамъ, че вие не сте противъ такъвъ родъ дѣятелност на учителитѣ.

Второто нѣщо, което ще послѣдва отъ приемането на такъвъ единъ законъ, е това, че учителитѣ ще бждатъ мѣстени отъ село на село, отъ градъ въ градъ. А вие сте достатъчно подготвени, г-да народни прѣдставители, за да мислите и да разбирате,

че дѣйствително такава едно мѣстене на учителитѣ нѣма никакво педагогическо значение; наопаки, мѣстенето на учителитѣ отъ едно мѣсто на друго врѣди на възпитанието, на учението на дѣцата. Втората спънка слѣдователно, второто лошо проявление на този законъ ще се укаже въ самото учебно дѣло. Нестабилността на учителитѣ, тѣхното непостоянно стоене на едно и сѣщо мѣсто въ течение на повече години е една отъ главнитѣ спънки за прѣуспѣването на просвѣтителното дѣло. Общъ педагогически принципъ е, че за да може учителъ да бжде по-полезенъ, той непрѣмѣнно трѣбва да бжде запазенъ на едно мѣсто, да се запознае по-отблизо съ характера на дѣцата, съ тѣхнитѣ бащи, съ мѣстото дѣто живѣятъ, за да може по такъвъ начинъ той да се упознае съ своитѣ дѣца, да изучи характера и способноститѣ на тѣзи, въ които той ще внася известни понятия за живота, за да може наистина да бжде по-полезенъ за тѣхъ. Този принципъ веднажъ завинаги се осуетява чрѣзъ такава едно прѣдложение, защото учителитѣ ще бждатъ разтаквани една година въ една община, слѣдующата година въ друга община, третата въ трета и т. п. Вие ще имате застоили на едно мѣсто само ония учители, които не могатъ да разбератъ добръ своето прѣдназначение, само ония, които се придържатъ изключително въ формалната страна на програмата, която имъ се дава въ рѣцѣтѣ. А тѣй ограничени прѣподаванията, тѣй ограниченъ учителъ, естествено, не може да бжде полезенъ за самитѣ дѣца. Важниятъ принципъ по учебното дѣло, слѣдователно, трѣбва да стои въ слѣдующето: да гледаме по всевъзможни начини да дадемъ една стабилност на учителския персоналъ. Тази стабилност вие подривате съ това прѣдложение, вие изключавате всѣко застояване на учителя за по-дълго врѣме на едно и сѣщо мѣсто.

Третиятъ резултатъ, който ще послѣдва отъ едно такава законоположение, г-да народни прѣдставители, е този: изгубване на най-подготвенитѣ сили въ учителския персоналъ. Учителитѣ, които съзнаватъ и добросъвестно изпълняватъ своя дългъ, ще бждатъ винаги прѣслѣдвани, ще бждатъ винаги гонени. Най-добриятъ подготвенитѣ, като намиратъ че ще могатъ да работятъ другадъ, не само въ училището, тѣ нѣма да се сплашатъ отъ произволитѣ и постоянното гонение на общинскиятъ съвѣтъ, а ще излѣзатъ отъ учителския персоналъ и ще търсятъ просторъ за своята дѣятелност другадъ. А щомъ всичкитѣ тѣзи учители напуснатъ учителската си дѣятелност, вие ще видите, че въ училищата ще останатъ само учители, които сѣ по-малко подготвени, а, разбира се, недобриятъ подготвенитѣ учители нѣма да принесатъ исканитѣ плодове за нашето учебно дѣло.

Както виждате, откъмъ много страни трѣбва да се погледне на настоящето прѣдложение. Азъ се спрѣхъ само върху три. Не се простирахъ да ви укажа на всички онѣзи послѣдствия, които ще изникнатъ слѣдъ прилагането на този законъ, но

ние можете да ги прѣдугадите. Вѣрвамъ, че прѣд-
виждате още отсега намаляването на добри под-
готвенитѣ учители въ училището и лишаване про-
свѣтителното дѣло отъ най-важния му елементъ,
а сѣщо така разклащането стабилността на учи-
телския персоналъ. Съ постоянното гонение на учи-
телитѣ, на добритѣ, достойнитѣ учители и пѣде-
нето имъ извъ училищата, вие нѣма да постигнете
наказанието на учителитѣ. Не! Азъ ще кажа, че
съ това ще постигнете само едно: да накажете
просвѣтителното дѣло въ нашата страна. Съ на-
стоящото прѣдложение на г. Драгана Цанковъ не се
гони нищо друго, освѣнъ да се прѣслѣдватъ лич-
ности, учителитѣ. Това смѣло го заявявамъ, защото
освѣнъ това нищо друго уважаемиятъ Цанковъ не
ни каза съ внасянето на туй прѣдложение. Всич-
киятъ негови мотиви, както и по-рано ви посочихъ,
се състоеха въ това, че народътъ не искалъ учи-
телитѣ, защото били развратни, слѣдователно, ви-
зиратъ се лично учителитѣ. А за насъ е важно
какво ще ни даде това прѣдложение за учебното
дѣло и ние трѣбва да се замислимъ върху послѣд-
ствията. Чрѣзъ изпѣждането на добритѣ сили отъ
училището ние ще поврѣдимъ на самото учебно
дѣло. Вие и сега сте забѣлѣзали, вѣрвамъ, че от-
какъ е издадено окръжното на г. Министра на На-
родното Просвѣщение, за назначаването учителитѣ
само отъ училищното настоятелство, по-добритѣ учи-
тели се прѣслѣдватъ и гонятъ отъ училищнитѣ
настоятелства, защото министерътъ допусна тѣхното
рѣшение да е безапелационно, както това иска и
Дѣдо Цанковъ да бѣде. И защото нито окръжниятъ
училищенъ свѣтъ, нито Министерството на На-
родното Просвѣщение може напълно да провѣрва
тѣзи дѣйствия на училищното настоятелство, за-
ради туй виждаме добритѣ учители прѣслѣдвани,
гонени, и нѣкои отъ тѣхъ сами напуцатъ учител-
ството, като намиратъ другадѣ сфера за дѣятел-
ностъ. По-добритѣ, по-подготвенитѣ учители сж из-
лѣзли вече отъ учителския персоналъ, и този про-
цесъ ние ще усилимъ още повече, ако приемемъ
г. Цанковото прѣдложение.

Ето защо, г-да народни прѣдставители, азъ, като
отивамъ къмъ края на моята рѣчь, ще обърна
вниманието ви върху обстоятелството, че, първо,
това прѣдложение, което по форма като че ли е
облѣчено въ демократическо було, въ сжщностъ
сдържа напълно ония реакционни елементи, които
ще се отразятъ много злѣ върху просвѣтителното
дѣло на нашия народъ. Отъ васъ, както и отъ
насъ, отъ всинца ни се изисква да проникнемъ
дълбоко въ значението на това искане; ние трѣбва
да разгледаме всички ония послѣдствия, които мо-
гатъ да произлѣзатъ отъ прилагането на такъвъ
единъ законъ, и трѣбва да вземемъ прѣдъ видъ
всички лоши резултати, които ще послѣдватъ, за
да можемъ правилно и съвѣстно да се произнесемъ
когато ще дойде редъ да гласуваме това прѣдло-
жение въ законъ. Съ приеждането на този законъ
вие ще създадете най-голямъ спънка за развитието

на културното дѣло у насъ; съ намалението на
добритѣ сили на учителския персоналъ, съ разру-
шението на тѣхната обществена дѣятелностъ, съ
създаването на такива положения, които ще бър-
катъ на тѣхната обществена дѣятелностъ, вие не
ще направите нищо друго, освѣнъ да побъркате
на самия народъ, на неговото просвѣтително бѣдѣще.
Тамъ трѣбва да се спремъ ние всички, тамъ на-
шитѣ очи трѣбва да бѣдатъ насочени. Нали въ
всичкиятъ наши дѣйствия трѣбва да пазимъ инте-
ситѣ на народа? Нека сега вмѣсто да побър-
каме — да помогнемъ на просвѣтителното дѣло
въ нашата страна. Нашиятъ народъ се нуждае
толкозъ много отъ просвѣта и ние трѣбва да
отворимъ пътя за свѣтлината въ този народъ, който
отъ непосиленъ трудъ едва може да издигне своитѣ
очи. Ние не трѣбва да спираме функционирането
на най-важнитѣ институти, каквито сж вечернитѣ
и празнични училища, въ които работниятъ народъ
получава допълнителното си образование. Това
образование, което се дава въ училището на най-
малкиятъ дѣца, вѣнъ отъ училището въ вечернитѣ
и празничнитѣ училища се дава на възрастнитѣ
дѣца. Вие нѣма да откажете факта, че нашиятъ
народъ не е повдигнатъ тѣй високо, не е подобренъ
економически, за да може да разполага съ тия срѣд-
ства, които му сж необходими, за да има по-добро
образование. При липсата на тия срѣдства, ние
трѣбва да усилимъ нашата енергия, ние трѣбва да
създадемъ такова законодателство, което да му даде
възможностъ при тия оскѣдни срѣдства да получи
нужното образование. А тия срѣдства сж именно
полезнитѣ институти, едни отъ които споменахъ
по-рано. Ако ние приемемъ това прѣдложение,
което ни прѣдвява Дѣдо Цанковъ, бѣдѣте увѣ-
рени, че съ това нѣма да постигнете освѣнъ зло,
че на всичко създадено ще се тури кракъ, че
всичко създадено отъ тази просвѣтителна дѣятел-
ностъ на учителитѣ ще бѣде подринато и всичко
ще бѣде разрушено.

Ето защо, като свършвамъ, азъ ви моля да
бѣдете тѣй внимателни и да не допуснете прокар-
ването на такива принципи, каквито сж легнали въ
прѣдложението на Дѣдо Цанковъ. Валитѣ рѣшения,
каквито и да сж, ще бѣдатъ паметенъ примѣръ за
бѣдѣщитѣ поколения. Ако вие рѣшите да обърнете
въ законъ това прѣдложение, бѣдѣте увѣрени, това
ще бѣде най-силниятъ аргументъ на бѣдѣщитѣ
поколения, отъ който тѣ ще се ползватъ, за да
обругаятъ всичката ви дѣятелностъ, каквато сте
проявили досега.

С. Арсениевъ: Г-нъ прѣдседателю, Вие обѣ-
щавате, че ще повикате г. г. министритѣ, за да
отговорятъ на моитѣ питання. Менѣ ми се вижда
странно задѣто ги нѣма досега. Повикайте ги.

Прѣдседателствуващъ А. Франгя: Бѣдѣте увѣ-
рени, г-нъ Арсениевъ, че ще отговорятъ на Ва-
шитѣ питання.

С. Арсениевъ: Кога, кога?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Досевъ има думата.

Н. Гимиджийски: Азъ имамъ думата.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Добръ, имате думата.

Н. Гимиджийски: (Отъ трибуната.) Г-да прѣдставители...

С. С. Вобчевъ: Нѣма ли да се яви днесъ г. министърътъ, защото имамъ едно питане?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Вобчевъ, моля Ви се, имате чл. 69, споредъ който питанята можете да правите или въ началото, или въ края на засѣданието, така щото ще бъдете удовлетворени. Какво се печели отъ това? Нека да чуемъ г. Гимиджийски.

С. С. Вобчевъ: Въ края на засѣданието не можемъ да правимъ питаня.

К. Досевъ: И азъ имамъ да правя питане къмъ г. министра, затова трѣбва да бѣде тукъ.

Д. Цанковъ: Когато дойдатъ министритѣ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля ви се, г-да, пазѣте тишина! Продължавайте, г-нъ Гимиджийски!

К. Досевъ: Народното прѣдставителство не може да чака министритѣ. Тѣ трѣбва да бѣдатъ наврѣме тукъ, поне единъ, ако не всички.

Н. Гимиджийски: Г-да народни прѣдставители! Внесеното прѣдложение отъ г. Драгана Цанковъ заслужава да бѣде разисквано съ потрѣбното внимание въ Народното Събрание. И заслужава това прѣдложение да бѣде разисквано, споредъ мене, колкото е възможно по-обективно, колкото е възможно по-хладнокрѣвно и безъ привнасяне на страсти въ тѣзи разисквания. Заслужава, казвамъ, вниманието на народното прѣдставителство, щото да чуе то всички разисквания по него спокойно, за да можемъ да видимъ, споредъ едни, добритѣ му страни, а споредъ други — лошитѣ му страни. И ето защо азъ бихъ молилъ, щото, при разглеждането на това прѣдложение и при даването мнѣнието ми по него, г. г. народнитѣ прѣдставители да бѣдатъ добри да ме не прѣкъсватъ, тъй като азъ съмъ единъ отъ онѣзи, които най-малко сж прѣкъсвали г. г. говорившитѣ и говорителитѣ въ Народното Събрание.

К. Досевъ: Прѣкъсването зависи отъ табиеца, а не отъ условията.

Н. Гимиджийски: Азъ, г-да народни прѣдставители, при обсъждането по принципъ това прѣд-

ложение ще се помъча да не изкажа или да не повтора онова, което други прѣди мене, било за, било противъ, говориха по него.

Въ прѣдложението, внесено отъ г. Драгана Цанковъ, въ чл. 1 ние четемъ: „Учителитѣ и учителкитѣ отъ първоначалнитѣ училища се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства и утвърждаватъ отъ общинскитѣ съвѣти.“ Въ чл. 2 четемъ: „Учителитѣ и учителкитѣ, на които поведението е несъвмѣстимо и недостойно съ учителското звание, се уволняватъ безапелационно отъ общинскитѣ съвѣти.“ Значи, тукъ се провеждатъ нѣколко принципа: първо, че учителитѣ и учителкитѣ отъ първоначалнитѣ училища се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства. Това е единъ принципъ, по въпроса за назначаването. Вториятъ принципъ е утвърждението, на назначенитѣ учители, отъ общинскитѣ съвѣти. Третиятъ принципъ е уволняването имъ отъ общинскитѣ съвѣти за несъвмѣстимо и недостойно съ учителското звание поведение. Четвърти единъ принципъ има, това е безапелационното уволняване. Азъ ще се помъча да разгледамъ възможността по-късо и четиритѣ тѣзи принципа, тѣхната състоятелностъ или несъстоятелностъ, има ли за това казано нѣщо въ сѣществующитѣ сега законоположения или нѣма, и послѣ това ще извадя своето заключение.

Ще захвана най-напрѣдъ съ назначението на учителитѣ и учителкитѣ отъ първоначалнитѣ училища. Г-нъ Драганъ Цанковъ иска назначението да става отъ училищнитѣ настоятелства. Ако погледнемъ сѣществующитѣ законоположения по въпроса, тълкуването, което самото Министерство на Народното Просвѣщение дава на тия законоположения, ние ще да намѣримъ, че тукъ не би имало нужда даже въ това прѣдложение да се казва, че учителитѣ и учителкитѣ се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства заради туй, защото то сѣществува, него го има въ законоположенията. Въ сѣществующия законъ за народното просвѣщение, измѣненъ въ 1894 г., е казано слѣдующето: „Учителитѣ и учителкитѣ отъ народнитѣ общински училища се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства и утвърждаватъ отъ окръжнитѣ училищни съвѣти. Начинътъ, по който ще става назначението, ще се опрѣдѣли съ правилникъ, изработенъ отъ Министерството на Народното Просвѣщение“. Този правилникъ обема или съдържа въ себе си правила, които се отнасятъ до ценза на учителитѣ, какви документи трѣбва да прѣдставятъ или, съ други думи, развитието на нѣкои положения отъ закона за народното просвѣщение, които сж легнали въ него, като ценза за учителското звание и пр. Значи, въпросътъ за назначаването на учителитѣ и учителкитѣ отъ училищнитѣ настоятелства сѣществува разрѣшенъ съ законоположението, което ние имаме по тази материя. А че това е така, вижда се и отъ самото тълкуване на Министерството на Народното Просвѣщение, което миналата година съ окръжното си № 6.193, отъ м. май, е дало на това за-

коноположение, т. е. е разяснило било на окръжните училищни инспектори, било на председателите на окръжните училищни съвети, било на общинските съвети, а така също и на настоятелствата, това законоположение въ закона, като въ същото време съ това окръжно е правило едно малко видоизмѣнение за начина на утвърдението отъ окръжните училищни съвети, видоизмѣнения, казвамъ, на съществуващите инструкции по назначението и главно по утвърдението на учителите. Ние въ това окръжно въ първия му пасажъ четемъ: „Съ чл. 1 отъ закона за измѣнение чл. чл. 70, 73, 75 и 61 и за допълнение на чл. чл. 59 и 60 отъ закона за народното просвѣщение е постановено: „Учителите и учителките отъ народните общински училища се назначаватъ отъ училищните настоятелства и утвърждаватъ отъ окръжните училищни съвети“. Макаръ че това постановление е толкова ясно и категорично, щото не може да се тълкува иначе, освѣнъ че правото за назначаване учителите и учителките въ първоначалните народни училища е оставено изцѣло на общината, която го упражнява чрѣзъ училищното настоятелство, но и досега още общината не е могла да се ползува всецѣло отъ това право, защото отъ самото влизане на закона въ сила то е било, по разни начини, често стѣснявано не само отъ училищните инспектори и окръжни училищни съвети, но дори и отъ сръдоточната училищна власт. Последните отъ тази намѣса на училищната власт въ работата на училищните настоятелства сж били въ явенъ ущърбъ на учебното дѣло и на онази хармония, що трѣбва да съществува въ отношенията между учителите, отъ една страна, и училищните настоятелства и общинари — отъ друга, защото поради тая намѣса на много мѣста е имало и има учители, натрапени на общините, и поради това злѣ гледани още отъ първия денъ на стѣпването имъ въ училището, има и общини, недоволни и отъ учители, и отъ окръженъ училищенъ съветъ, и отъ инспектори“. Значи, въ случая ние имаме автентично тълкуване и мѣродавно както за училищните власти, така и за училищните настоятели, а така също и за окръжните училищни съвети на закона или допълнението на закона за народното просвѣщение отъ 1894 г., споредъ който, както и по-рано казахъ, училищните настоятелства сж първата и последната власт да назначаватъ учители, стига тѣ, учителите, разбира се, да отговарятъ на ценза, изискванъ отъ закона. А азъ вѣрвамъ, че никой отъ насъ нѣма да иска, щото цензъ да нѣма.

Но, г-да народни прѣдставители, това постановено така, не трѣбва да забравяме отъ друга страна, че училищните настоятелства, на които прѣдседатели сж кметовете и които, споредъ закона за народното просвѣщение, сж единъ видъ комисиия на общинския съветъ, не трѣбва, казвамъ, да забравяме, че училищните настоятелства не се намиратъ въ онапълна самостоятелност, която тѣ би трѣбвало да иматъ, каквато тѣ сж имали у насъ отпреди

Освобождението и каквато въобще законодателятъ се е помѣчилъ да имъ даде въ продължение на 10—12 години преди издаването на сегашнѣ съществуващия законъ за народното просвѣщение; та, казвамъ, тия настоятелства, по съществуващото законоположение, не се намиратъ въ опова самостоятелно и независимо положение, въ което тѣ би трѣбвало да бждатъ и което тѣ иматъ по традиция и трѣбвало би да иматъ по традиция. Единъ пътъ училищното настоятелство по закона стои като комисиия на общинския съветъ и, второ, на тази комисиия прѣдседателъ е самиятъ кметъ, или на друго мѣсто неговиятъ помощникъ, то тогава ние можемъ да дойдемъ до заключение, че би могло да се влияе на училищното настоятелство така и въ такава смисълъ, щото повечето да се прокарватъ ония мнѣния, искания и възгледи на кмета, а често пъти и на общинските съветници около него, отколкото да се прокарватъ ония възгледи, които самото настоятелство има и за каквато цѣль то е било избрано отъ населението, отъ ония главно, които иматъ дѣца въ училището. И какво заключение ние можемъ да извлѣчемъ отъ това? Че въ прѣдложението, направено отъ г. Цанкова, има една непълнота по отношение на независимостта на училищните настоятелства, нѣщо, къмъ което ако отидѣше г. Цанковъ, щѣше да бжде още по-добъръ, и по-твърдъ, и по-аргументаленъ въ своето искане за назначението на учителите отъ училищните настоятелства. Значи, при тази обстановка, при съществуващите законоположения, съ които до известна степенъ се спѣва и може да се спѣва дѣятелността на училищното настоятелство, въобще, по учебното дѣло и по материалната частъ на училищата въ общината, а така също и по назначението на учителите, трѣбва да се желае и потребно е, щото настоятелствата да останатъ съвсѣмъ независими. А че това е така и че това е съзнато отъ всички групи въ страната, отъ всички течения, и че по-нататкъ тѣзи течения, тѣй да се каже, сж събрани въ едно и изказани чрѣзъ единъ възгледъ отъ Министерството на Народното Просвѣщение, това се вижда отъ обстоятелството, дѣто въ внесенния законопроектъ отъ г. Министра на Народното Просвѣщение настоятелствата се поставятъ на съвсѣмъ независима нога и като съвсѣмъ самостоятелни учрѣждения.

Д. Цанковъ: И азъ искамъ това.

Н. Гимиджийски: А такава нѣщо, г-нѣ Цанковъ, въ Вашето прѣдложение нѣма.

Д. Цанковъ: Съ благодарение ще го притуримъ, ако искате, въ комисията.

Н. Гимиджийски: Ще кажа нѣщо повече, което може да се желае поне засега, отъ туй, което въ законопроекта на г. Министра на Народното Просвѣщение е прокарано по отношение на настоятелствата. Азъ бихъ искалъ да нѣма ни утвърждение,

ни одобрение отъ никого. Единъ път поставени настоятелствата на съвѣтъ независима нога отъ които и да било административни органи или други учрѣждения по отношение на своитѣ функции като самостоятелни учрѣждения, тогава ние ще имаме и пълна гаранция по назначението на учителитѣ, че това назначение ще става отъ истински отговорни прѣдъ избирателитѣ хора или отъ истински отговорно прѣдъ избирателитѣ тѣло. И проектътъ на г. Министра на Народното Просвѣщение, като поставя на такава независима нога настоятелствата, дохожда по-нататъкъ съ единъ отдѣлъ по въпроса за назначението на учителитѣ и е казалъ изрично: „Учителитѣ и учителкитѣ отъ първоначалнитѣ и главни училища се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства. Окръжниятъ училищенъ инспекторъ одобрява назначението, ако сж спазени изискванията на закона“. — Даже тукъ и утвърждение нѣма, а има одобрение. — „Учителитѣ въ подвижнитѣ училища“, каквито законопроектътъ прѣдвижда, казва се, „се назначаватъ отъ окръжния училищенъ инспекторъ“. То е вече отдѣлна материя, за която, когато се разглежда законопроектътъ, би могло да се говори.

„Назначенитѣ редовни учители встъпватъ въ длъжностъ, слѣдъ като положатъ опрѣдѣлената въ закона за чиновницитѣ клетва“. — То е отдѣленъ въпросъ. — „Всеки учителъ въ основно училище, веднажъ назначенъ като редовенъ въ една община, счита се постоенъ и не може да се уволни, освѣнъ въ случаитѣ прѣдвидени въ настоящия законъ“. Значи, и Министерството на Народното Просвѣщение съ узаконяването пълната самостоятелност и независимост на училищнитѣ настоятелства отишло е по въпроса за назначението дотамъ, щото нѣма даже думата „утвърждение“, а само „одобрение“ по отношение спазването на надлежния цензъ и правилата, които единъ законъ, този или другъ, би билъ установилъ за заемането учителска длъжностъ. Ще каже, че по прѣдложението на г. Цанкова, по отношение назначаването на учителитѣ и учителкитѣ, ние не бихме могли да се надѣваме за ония ефикасни резултати, за които съ това си прѣдложение Дѣдо Цанковъ смѣта, че се стреми да постигне, додѣто настоятелствата не се поставятъ на онази независима нога, на която сж били въ турско врѣме, на която сж били прѣди извѣстно число години. И оттогава насамъ, макаръ че единъ видъ е било възстановено това право на училищнитѣ настоятелства, обаче позволявала си е както централната властъ, така и окръжнитѣ училищни инспектори, било окръжнитѣ училищни свѣти да узурпиратъ или тъпчатъ това тѣхно право — правото, г-да народни прѣдставители, на настоятелствата. А за че туй трѣбва да бѣде съ настоятелствата, т. е. че тѣ трѣбва да бѣдатъ самостоятелни учрѣждения, ние, мисля, нѣма нужда да се връщаме много назадъ, за да видимъ, какво значеа и какво бѣха черковно-училищнитѣ настоятелства въ турско врѣме. Въ тѣхъ, били тѣ селски, били градски, никаква намѣса нѣмаше оная общинска админи-

стративна и хазайствена властъ, каквато прѣдставляха тогава мухтаритѣ или тогавашнитѣ кметове. Значи, ако ние останемъ съ досегашното положение по отношение на училищнитѣ настоятелства, тѣй както съществуващиятъ законъ ги държи и както на тѣхъ гледаме, тогава ние не само се явяваме единъ видъ противъ самостоятелността на настоятелствата, но, отъ друга страна, отиваме и противъ традициитѣ, които сж се сраснали съ нашия черковно-училищенъ животъ. И ето защо, азъ пакъ повтарямъ, че желателно е, и много трѣбва да се желае, щото училищнитѣ настоятелства да останатъ напълно самостоятелни и независими учрѣждения. Тогава можемъ впълнѣ да говоримъ за назначаването на учителитѣ въ смисълъ такава, щото другитѣ учрѣждения да не се бъркатъ. А пъкъ сега както е законоположението, безъ да щемъ, колкото и да се мчимъ, колкото и да се силимъ, сѣ пакъ ще имаме възъ настоятелствата извѣстно въздѣйствието отъ ония лица, които ги прѣдседателствуватъ, каквито сж въ дадения случай кметовѣтѣ.

Азъ, г-да народни прѣдставители, за да видите какво значение може да има кметътъ при училищното настоятелство, като неговъ прѣдседателъ, ще ви посоча единъ примѣръ изъ училищния животъ на Троянската община. Прѣзъ една година попадатъ въ училищното настоятелство лица, които не се правятъ на кмета. Кметътъ не ще да ги вика на засѣдание. Наближава врѣмето, когато, споредъ закона, трѣбва да се държи нѣкакво постановление, било за приемане на нѣкой учителъ, било за изказване незадоволство срѣщу другого. Понеже кметътъ знае, че настоятелитѣ, въ болшинството си, трима срѣщу него, съ него единъ — значи трима срѣщу двама, — нѣма да се съгласятъ съ онова, което той иска по отношение на учителитѣ, които бѣха състоящи на длъжностъ, и понеже той знаеше, че болшинството отъ настоятелитѣ знаеха, какво кметътъ смѣта да махне тия учители и да тури свои хора или хора на свои хора, не ги свиква на засѣдание. Единъ денъ назначава ужъ денъ за засѣдание и, безъ да свиква настоятелитѣ въ опрѣдѣления денъ, просто за форма прави протоколъ и казва: да се уволни еди-кой си учителъ по причина на това, че той е душевно боленъ, а тоя човѣкъ и досега е душевно здравъ и се намира въ нашата статистика като чиновникъ. Обаче кметството, кметътъ собствено, прави това постановление, че той билъ душевно боленъ, безъ да има нѣкакво медицинско освидѣтелствуване, безъ да има доказателства или нѣкакви документи, съ които да може поне отъ малко-малко да се удостовѣрява това. За другъ учителъ пише други причини, за трети — трети причини и т. н. Изреждатъ се около четворица-петъ души. Отъ постановлението, като го завършва, сменя прѣписъ и казва: подписали еди-кой, еди-кой, отсѣтсвуватъ еди-кой, еди-кой. Значи, отсѣтсвуватъ троица души, подписали кметътъ и единъ неговъ човѣкъ, който не се намираше въ това врѣме

даже въ града, а бѣше на Карловскитѣ бани. Прави, казвамъ, прѣписъ отъ това постановление, завѣржава го и го праща на окръжния училищенъ съвѣтъ. Като се научаватъ за това другитѣ трима настоятели, събиратъ се на заседание, държатъ постановление, понеже сж болшинство, и туй постановление въ оригиналъ се изпраща на окръжния училищенъ съвѣтъ, като го противопоставятъ на онова, държано отъ кмета. Какво излиза въ окръжния училищенъ съвѣтъ? Понеже лицето, което бѣше кметъ, бѣше доста важно лице, понеже членовѣтъ отъ окръжния училищенъ съвѣтъ се намираха подъ неговото влияние и се намираха още и въ страхъ отъ него да не би нѣщо да имъ поврѣди, тѣй като въ окръжния училищенъ съвѣтъ имаше окръженъ управителъ, инспекторъ имаше, имаше членове отъ постоянната комисия, имаше директоръ на училище, значи имаше нѣколко лица, които можеха да се страхуватъ отъ него, намѣрватъ единъ такъвъ модусъ. Като разглеждатъ и двѣтъ постановления, казватъ: „понеже троицата други училищни настоятели не сж се подписали при съставянето на протокола при особено мнѣние, затова тѣхното постановление, държано отдѣлно, не се счита за автентично, и за надлежно разглеждане се взима онова постановление на кмета. Е, моля ви се, г-да народни прѣдставители, при такова положение — а пъкъ такива може да не сж единъ, два и десетъ случаи, а доста много може да има — може ли да се приказва за правилно и внимателно назначаване на учителитѣ отъ училищнитѣ настоятелства, когато на тѣхъ сж прѣдседатели кметовѣтъ или тѣхнитѣ помощници? Азъ оставамъ на всеѣкого отъ васъ да сѣди самъ, за дали има нужда, щото настоятелствата да останатъ самостоятелни учрѣждения така и въ такава смисълъ, както едно врѣме сж били, както и законопроектътъ, внесенъ отъ г. министра, ги възвежда, или ще трѣбва току-така безалаберно да речемъ: настоятелигѣ назначаватъ, общинскитѣ съвѣтъ утвърждава; той и уполнява безапелационно. Но и тѣй, както сега сж поставени настоятелствата, има пакъ, и често пѣти, случаи, когато тѣ, ако сж добри, съзнателни хора, ако обръщатъ сериозно внимание на своитѣ задължения като лица, които сж приели тази длѣжностъ доброволно, има случаи пъкъ когато тѣ — училищнитѣ настоятелства — сж се противопоставили въ пълното си болшинство, съ изключение на кмета, срѣщу властѣта училищна или срѣщу кмета. Но другъ е въпросътъ единъ кметъ да съзнава добръ своята обязаностъ, своитѣ задължения и права; отъ друга страна, споредъ закона, другъ е въпросътъ едно настоятелство да съзнава, да е въ пълно съзнание на важността на борбата, които то би прѣдприело срѣщу едно кметско или на друга нѣкоя властъ искане; другъ е въпросътъ за узаконяването начина, по който трѣбва да сѣществуватъ училищнитѣ настоятелства, и узаконяването начина, по който трѣбва да ставатъ назначенитѣ на учителитѣ. Като е въпросъ за съзнаването или за отстояването на правата, които и по сегашния законъ настоятелствата иматъ,

азъ ще ви кажа, че въ актива на тѣхната дѣятелностъ има малко случаи за отстояване тѣхнитѣ права и правъ бѣше г. Министърътъ на Просвѣщенiето, когато съ своето окръжно казва, че тѣхнитѣ права сж били узурпирани било отъ окръжнитѣ училищни инспектори, било отъ окръжнитѣ училищни съвѣти, било даже отъ централната властъ. И не можете да искате навредъ и отъ всеѣко настоятелство, поне засега, съзнаване на нуждата отъ оная съзнателна борба, за да се противопостави срѣщу такова искане. При сѣ това, обаче, такива случаи има ги.

И за да ви кажа, въ потвърждение на това, какво значи и колко значи съзнаването на правата и тѣхното отстояване, а, отъ друга страна, какво значи пъкъ натрапване отъ страна на училищнитѣ власти, включително често пѣти и съ централното управление, азъ ще се позова на единъ-два случая, за да прѣмина по-нататѣкъ. Въ 1901 г., въ началото на учебната година, т. е. въ опрѣдѣления отъ закона и правилникитѣ срокъ по прѣдставляването кандидати отъ страна на училищното настоятелство за назначаване, Троянското училищно настоятелство, прѣдставлявано отъ общинското управление — защото училищно настоятелство нѣмаше, не бѣше още утвърдено, — прѣдстави свои кандидати отъ ония, които бѣха подали заявления до това настоятелство. Въ постановлението си то посочи кои отъ тѣзи лица-кандидати приема за учители и учителки. Праща се по реда, установенъ въ инструкцията, това постановление на окръжния училищенъ съвѣтъ. Обаче, тамъ какво става? Окрѣжниятъ училищенъ съвѣтъ праща единъ учителъ и една учителка въ Троянъ, безъ да сж тѣ искани отъ нѣкого, безъ да сж подавали даже заявления не само на Троянското училищно настоятелство, но и въ окръжния училищенъ съвѣтъ. Устно били казали на г. инспектора, за да имъ даде мѣсто. И понеже отъ тѣзи двѣ лица, учителъ и учителка, едното, учителката, бѣ сестра на околийския училищенъ инспекторъ, то затова тя ни биде натрапена. А понеже учителътъ билъ пъкъ приятелъ на сѣщия, и много добъръ приятелъ, тоже ни биде натрапенъ. Не стига това, ами и тоя учителъ, който никакво познанство до туй врѣме нѣмаше съ никого отъ учителитѣ въ околията, биде натрапенъ, назначенъ отъ инспектора за главенъ учителъ въ Троянското основно училище. И не само това — още по-нататѣкъ се отиде: този сѣщиятъ учителъ биде назначенъ отъ училищния инспекторъ и за прѣдседателъ на учителската конференция. Разбира се, такива факти идатъ донѣкъдѣ да говорятъ въ полза на онова прѣдложение, което г. Цанковъ е внесълъ. Защото той, като има такива и други подобни факти прѣдъ видъ, вѣроятно, смѣта, че това не би се повтаряло, това не би ставало, ако се приеме неговото прѣдложение съ тия положения, които лежатъ въ него. Настоятелството, въ лицето на общинското управление, какво направи по този случай? Държи второ постановление и казва на окръжния училищенъ съ-

вѣтъ, че той нѣма право да назначава учители на Троянската община, които нито чрѣзъ общинското управление, нито чрѣзъ настоятелството, нито чрѣзъ друго нѣкого даже му сж били поискани. Трѣбваше два мѣсеца да се бори общинското управление, додѣто сполучи да бждатъ утвърдени неговитѣ кандидати.

С. Ицковъ: Ама въ всичкитѣ села нѣматъ тази способностъ да се борятъ.

Н. Гимиджийски: Това е една останка отъ миналитѣ врѣмена, когато инспекторитѣ, училищнитѣ съвѣти смѣтаха, че сж всичко; когато тѣ искаха да обезличаватъ, и обезличиха настоятелствата, и забравиха, че отпрѣди 6 години още сжществувал законъ, споредъ който училищнитѣ настоятели назначаватъ учителитѣ. Но това не можемъ да го вземемъ като за единъ достатъченъ примѣръ, както и че такива случаи може и още на нѣколко мѣста да има, та да искаме щото учителитѣ, назначени отъ настоятелството, непрѣмѣнно да бждатъ утвърждавани отъ общинскитѣ съвѣти. А защо? Това азъ ще кажа по-послѣ, споредъ моитѣ възгледи. Какво става прѣзъ текущата учебна или прѣзъ 1902 г.? Общинското управление пакъ държи постановление, още въ края на юний, съ което приема лица за кандидати на вакантни учителски мѣста. „На вакантни мѣста“, забѣлѣжете, а не да се уволнява нѣкой, че на негово мѣсто да се назначава другъ. Това постановление се изпраща въ окръжния училищенъ съвѣтъ, бави се и никакъвъ ходъ не му се дава; само за едно лице ходъ се дава, съобщава се още въ първитѣ дни на юлий, че „кандидатътъ ви еди-кой си“—той е обаче ученикъ отъ винарското земледѣлческо училище въ Плѣвенъ—„този кандидатъ се утвърждава“. Утвърждава се съ съгласието на министерството, тъй като въ писмото, съ което съобщаватъ на общинското управление за утвърдението на тоя учителъ, стои и номерътъ на писмото на Министра на Народното Просвѣщение, съ което той пѣкъ е утвърдилъ постановлението на окръжния училищенъ съвѣтъ. Кефнало по-послѣ на окръжния училищенъ съвѣтъ слѣдующата мисль: винарцитѣ отъ Плѣвенското винарско училище да не могатъ да заематъ учителска длѣжностъ въ Плѣвенския окръгъ, или да се варди възможностъ, щото по-малко да бждатъ назначавани такива. Това е въпрѣки закона, тъй като винарското земледѣлческо училище се признава за срѣдно учебно заведение, има по закона всички льготы по отношение на военната служба; който е свършилъ тамъ, и по закона за народното просвѣщение тоже не се изключва да бжде учителъ; въпрѣки това, окръжниятъ училищенъ съвѣтъ държи такова постановление и Министерството на Народното Просвѣщение го е утвърдило. Това е било кждѣ края на юлий и инспекторътъ мълчи. Къмъ 3 септемврий трѣбваше да постѣпи тоя учителъ въ училището, за когото

има, както ви казахъ по-рано, съобщение въ първитѣ дни на юлий, че е утвърденъ. Дохожда въ кметството да се състави актъ за встъпване въ длѣжностъ—такъвъ е поредѣжътъ,—съставлява се актъ и този актъ се изпраща на училищния инспекторъ, който ще го има прѣдъ видъ при съставянето на вѣдомостъта за получаване заплати. Тогава чакъ инспекторътъ пише: „връщамъ ви прѣдставения съ еди-кое писмо актъ, защото вашиятъ кандидатъ, който е подписалъ този актъ, не може да бжде учителъ“. Пише му се и се пита, защо? Защото имало постановление отъ окръжния училищенъ съвѣтъ, което било утвърдено, казва, отъ Министерството на Просвѣщението, и споредъ това постановление тоя кандидатъ не може да бжде учителъ, защото е винарь-земледѣлецъ. Общинското управление бърза та го пита: на основание на кой законъ отказвате правото на тоя учителъ да учителствува, едно; второ, на основание на кой законъ отнемате добитото му право, когато вие сте го утвърдили да бжде учителъ, и, най-послѣ, посочва му учители отъ сжщото училище, които сж назначени отъ сжщия инспекторъ: единъ има въ с. Жглентъ—не желая да ви чета писмото, може би да ми мине прѣзъ ума, че трѣбва да се повдигне този въпросъ по другъ начинъ,—другъ има въ Никополска околия назначенъ. Не, не може! Кметството се оплаква въ министерството. Министерството на Народното Просвѣщение се помъчи да покаже на инспекторитѣ, че не сж прави, дѣто така сж постѣпили съ този кандидатъ на тая община и имъ заповѣда да изпълнятъ постановлението на общината. Не го направиха. Не го направи инспекторътъ затова, защото смѣта себе си по-силенъ отъ министра, по-силенъ по много съображения, които моя другаръ г. Таслаковъ своеврѣменно изтъква прѣдъ Народното Събрание, обаче въпросътъ по това изтъкване тъй си и стои досега. Друго нѣщо. Понеже само за двѣ лица имаше постановление отъ общината за да бждатъ приети за кандидати на вакантитѣ мѣста, а инспекторътъ, като билъ отъ друга страна недоволенъ отъ другитѣ учители въ общината, понеже има около 20 учители напата, Троянската община, и като видѣлъ, че въ постановлението за тѣхъ нѣмало нищо, той прѣдъ влиятелни партизани казва: „ние всичко ще направимъ, ама частъ отъ тѣзи учители ще ги махнемъ; ако общината настоява да ги държи, като смѣта, че за тѣхъ не е държано постановление, и ако общината не допусне назначенитѣ на тѣхно мѣсто отъ насъ учители да встъпятъ въ изпълнение на длѣжността си, ние съ стражари ще махнемъ единитѣ и ще въдворимъ другитѣ. Това ние научихме отъ най-положително мѣсто и вслѣдствие на туй бидохме принудени съ другаря г. Таслаковъ да дадемъ на г. Министра на Народното Просвѣщение слѣдующата телеграма. Направихме го това, защото смѣтахме, че, като народни прѣдставители, тогава, когато се явява една тенденция, когато се вижда едно стремление за омаломоща-

ване, за изнасилване правата на едно настоятелство, ние считаме, че не можем да бъдем въздържани и индиферентни, затова се обърнахме съ тая телеграма към г. Министра на Народното Просвещение, която ще ви прочета. Ще ви я прочета тази телеграма още и по други съображения, за да не бъда обвинен въ това, че или пристрастно, или съ други нѣкои цѣли, освѣнъ съ оная цѣль, за която ви казахъ, сме поискали разпореждане отъ министра. Въ тая телеграма, която е подадена въ края на августъ мѣсецъ, сме казали слѣдующето:

„София, Министру Народното Просвещение.

„Училищата сж отворени още на 20 того, а туъ се носятъ слухове, на източника на които вѣрваме, че отъ учителитъ въ Троянската община И. Памукиевъ, В. Илиевъ, Б. Дрънски и др., съ дългогодишна учителска практика и надлежния ценъ, били съвсѣмъ уволнени отъ окръжния училищенъ съвѣтъ, а двама отъ учителитъ въ околията — Шайтановъ и Тилбизовъ — уволнени отъ околията. Носи се още, че на мѣстото имъ щѣли били да въдворяватъ инспекторитъ учители съ нѣкаква полиция. Имайки прѣдъ видъ законнитъ Ви разпоредби по пастаняване учителския персоналъ, държаното постановление по тоя персоналъ въ общината ни, непоискването никакви обяснения нито отъ градскитъ, нито отъ Шайтанова и Тилбизова; имайки прѣдъ видъ Вашата готовност да бждете справедливъ съдия между капризи инспекторски и беззащитни учители; желанието Ви да се не поддавате на клюкарства отъ заинтересовани хора, — ние не допускаме, че ще се съгласите да утвърдите такива постановления, за които се носятъ горнитъ слухове, нито допускаме, че ще се съгласите да се правятъ беззакония отъ когото и да било. Вие съ Вашигъ разпоредби високо цѣните правата на настоятелствата и на тѣхнитъ замѣстници по закона. Нарушени тѣхнитъ права отъ дѣто и когото и да било, отъ капризни и ожесточени хора, които не могатъ да съдятъ обективно, пръвъ ще сте Вие, вѣрваме, който ще имъ отдадете право, като си защититъ нарушенитъ права съ допустимитъ отъ законитъ срдѣства. За появилъ се впоследствие конфликтъ, прочее, явно е кой ще бжде виновенъ. Мислимъ, въ учебното дѣло си нѣматъ мѣстото ожесточенията, нито конфликтитъ.

„За избѣгването, прочее, на нежелателни работи, молимъ, заповѣдайте дѣто трѣбва да се държатъ въ рамкитъ на разпоредбитъ Ви и въ границитъ на държаното постановление отъ общината, замѣствающа училищното настоятелство.“ Г-нъ Министрътъ на Народното Просвещение, като получилъ тази телеграма, далъ надлежното разпореждане по нея и трѣбваше инспекторитъ да се спукатъ, г-да прѣдставители, отъ ядъ, че не можаха да прокаратъ онава, което тѣ смѣтаха, че е най-потрѣбно споредъ тѣхъ. Но какво направиха по-нататъкъ? Мотяха дълго врѣме въ окръжния училищенъ съвѣтъ тоя въпросъ, додѣто измѣдрияха нѣкакво

наказание на четворица душъ учители, защото смѣтаха и сж смѣтали, че тая телеграма като че подъ нѣкакъвъ натискъ отъ страна на учителитъ е дадена отъ насъ, когато ние не сме имали никакви разправи съ учителитъ и не желаемъ да имаме, защото не е наша работа. Членове на общинския съвѣтъ бѣхме, но насъ най-много интересуваше начина, по който трѣбва да се пазятъ правата на настоятелитъ, и начина, по който тѣзи права трѣбва да се отстоятъ отъ самитъ настоятели. Г-да инспекторитъ слѣдъ това постъпиха по единъ другъ начинъ за удовлетворение на свои капризи ли кажете, амбиция ли кажете, както щете. По едно рѣшение отъ окръжния училищенъ съвѣтъ, прѣдставено въ Министерството на Народното Просвещение за одобрение, безъ да бжде повиканъ нѣкой отъ четворицата учители, съгласно закона, или да имъ бжде съобщено, че такова и такова нѣщо ще се разглежда — значи тѣхното поведение ще се разглежда въ училищния съвѣтъ, тѣхниятъ начинъ на изпълнение на длъжността и т. н., — за да дадатъ, съгласно закона, нѣкои обяснения, ако искатъ, понеже законътъ такова условие постановява, — съобщава се, казвамъ, единъ денъ на четирмата учители, че тѣмъ, за недобросъвѣстно изпълнение на служебнитъ имъ обязанности, прави имъ се мѣрене. Така напр., едно отъ тѣзи писма, съ което се съобщава на учителитъ, е това, което ще ви прочета накъсо. (Чете.) „Въз основа писмото на Плъвенския окръженъ училищенъ инспекторъ № 5.074 отъ 1 того, съобщавамъ Ви, Г-нъ Учителю, слѣдующето: Плъвенскиятъ окръженъ училищенъ съвѣтъ въ засѣданието си отъ 28 августъ т. г. протоколъ № 48, утвърденъ отъ Министерството на Народното Просвещение съ прѣдписание № 12.856, Ви прави строго мѣрене, задѣто не сте си изпълнявали добросъвѣстно работата и задѣто сте се занимавали съ работи несъвмѣстими съ званieto Ви, и се прѣдупрѣждаватъ, че, ако и занаяпрѣдъ сте такъвъ, веднага ще бжде уволненъ.“ Смѣтайте, че това лице, за което се отнася това писмо, учителствува въ Троянската община 17 години и за всѣка година притежава добри атестати отъ инспекцията. И какъ бѣ възможно учителъ въ една община отъ 17 години, щото въ една година, не, въ 6 мѣсеца, въ три мѣсеца толкова много да се провини, та да бжде обвиненъ въ недобросъвѣстно изпълнение на длъжността си, или че се билъ занимавалъ съ работи несъвмѣстими съ званieto на учителъ? Неужели въ тая община въ продължение на 17 години не е имало отъ разни разности училищни настоятели или пъкъ общински съвѣти, или пъкъ и други инспектори, прѣдъ очитъ на които е билъ, които да сж обърнали поне при единъ случай внимание на такъвъ учителъ за неговото недобросъвѣстно изпълнение на длъжността си? Вториятъ учителъ, на когото се прави такова мѣрене, 13 години служи въ същата община. Третиятъ учителъ служи отъ 10 години —

гимназистъ. Четвъртиятъ учителъ служи отъ 2 години, обаче има и други двъ години въ друга община. Но забѣлжете, че при четвъртия учителъ, нѣкой си Стефанъ Дрѣнски, училищниятъ инспекторъ не е стѣпилъ въ училището да му прави ревизия, а, между тѣмъ, му се прави мѣрене, че не си изпълнявалъ длъжността.

М. Каравасилевъ: Тѣ сж стари работи.

Ю. Теодоровъ: Отъ коя година сж?

Н. Гимиджийски: Не сж стари работи. Това е отъ тази учебна година, 1902/1903. Така ли, ще рѣшавате такива въпроси само съ вдигане на ръка?

М. Каравасилевъ: Нѣматъ си мѣстото.

Д. Манчовъ: Иматъ си мѣстото.

Ю. Теодоровъ: Той говори за произволитѣ на инспекторитѣ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, г-да, не прѣкъсвайте.

Н. Гимиджийски: Азъ, г-да народни прѣдставители, ще ви кажа още по-нататѣкъ, какво направиха инспекторитѣ съ тия учители. Понеже нашата община се състои отъ махали и всѣка махала си има махаленско училище и по половина до единъ часъ далече отъ общината, а троица отъ тия учители бѣха въ града, при централното основно училище, инспекцията единъ денъ пише въ общинското управление и разпрѣдѣля: еди-кой си учителъ въ еди-кой си община, еди-кой си учителъ въ еди-кой си махала, еди-кой си учителъ въ еди-кой си махала. Въ инструкциитѣ по назначаването на учителитѣ и уредбата на основнитѣ училища, въ § 29, е казано, че инспекторитѣ заедно и съ съгласието на училищното настоятелство разпрѣдѣлятъ учителитѣ кой въ кое училище ще учителствува, когато общината има повече училища. Никакво искане отъ страна на инспекцията до общината да даде мнѣнието си и съгласието си за размѣщането на учителитѣ, кой въ кое училище да остане, не е правено отъ страна на инспекцията, но въ запазване правото си общинското управление пита окръжния инспекторъ съ едно писмо № 2.823 отъ 13/IX: „Г-нъ инспекторе, съ какъвъ номеръ писмо сте поискали съгласието на общинското управление, за да даде мнѣнието си, кой учителъ дѣ може да бѣде, кой учителъ въ кое училище да бѣде, съгласно § 29 отъ инструкцията за уредбата на училищата“. И досега инспекцията не е отговорила на общинското управление или на настоятелството вече, защото настоятелство сега има.

Г-да народни прѣдставители! За да илюстрирамъ още нѣкой стремления, които иматъ властующитѣ лица, именно училищнитѣ властующи лица, стремления да се държатъ сѣ на оная нога, на която

сж се държали по-рано, въпрѣки окръжното на министра под № 6.193 отъ миналата година и въпрѣки това, което самиятъ законъ, като съществуващъ сега, имъ прѣдписва и въ рамкитѣ на които разпоредби трѣбва да се държатъ, обаче, тѣ искатъ да излѣзатъ и излизатъ изъ тѣхъ, азъ ще ви прѣдставя другъ случай изъ нашата околия, за да видите, че е потребно не саде да кажемъ, уволняватъ се и назначаватъ се учителитѣ, но че е потребно и други реформи да станатъ въ това наше учебно дѣло — както и по администрацията на това дѣло. Прѣзъ лѣтото миналата година окръжниятъ училищенъ инспекторъ и окръжниятъ управителъ правятъ една обиколка въ Троянската околия. Между другитѣ села изхождали и едно с. Острецъ, което е при Мара-гидикъ, при политѣ на Балкана, въ нашата околия. Това е било прѣзъ мѣсецъ май. Заприказвали се — и това е похвално за тѣхъ — съ селянитѣ по въпроса съ какво се занимава населението, изобщо по поминѣка.

И. Вобековъ: И това е сѣ по прѣдмета!

Н. Гимиджийски: Това е тъкмо по прѣдмета и ще ви кажа защо. Управителтъ, както и окръжниятъ училищенъ инспекторъ казватъ на селянитѣ: г-да селяни, вие повечето се занимавате туеъ съ овошарство, имате ябълки, крупи и главно сливи. Желателно е, щото вие за идущата година и за напредъ да имате единъ земледѣлецъ-учителъ. Прѣдъ очитѣ на селянитѣ окръжниятъ управителъ взима и присажда една слива. Това направило особено впечатление на селянитѣ, когато видѣли единъ окръженъ управителъ да присажда, защото у насъ сме навикнали на мисълта, че окръжнитѣ управители и въобще голѣмитѣ хора трѣбва да гледатъ изъ високо на населението; значи, на населението направило впечатление това обстоятелство, дѣто окръжниятъ управителъ може да присажда и да показва начинъ на присаждане. Уловани на това, селянитѣ отъ това село, прѣди настѣпването на учебната година, държатъ едно постановление за уволнението на единъ учителъ, когото смѣтали тѣ, споредъ окръжното на министра, за натрапенъ, а пъкъ били и недоволни отъ него, и въ постановлението си приематъ за кандидатъ единъ земледѣлецъ, свършилъ Садовското земледѣлческо училище. Види се че оня учителъ, за когото е държано постановление да бѣде уволненъ, ималъ е повече дереци, та тѣзи дереци въздѣйствиували на надлежното мѣсто, щото да не се утвърди кандидатътъ-учителъ, земледѣлецъ, за въ това село. И дѣйствително, не се утвърди.

Г. Вѣльовъ: Това не ни интересува.

Н. Гимиджийски: Ще ви интересува, защото ще се случи и на вашитѣ глави! — Настоятелството държи второ постановление и пакъ казва, че иска да бѣде назначенъ и утвърденъ този имъ кандидатъ, земледѣлецъ; държи трето постановление, чет-

върто, пето, шесто и нито едно не се утвърждава. Инспекцията намърнала единъ модусъ, такъвъ: да се прѣдстави въ Министерството на Народното Просвѣщение работата, че тоя кандидатъ билъ не земеделецъ отъ друго земеделѣческо училище, ами отъ винарското училище въ Плѣвентъ, при се че въ книжата на инспекцията, на даже и, като сж прашани въ министерството, министерството намърнало, че документитѣ на тоя кандидатъ-учител не сж отъ винарското Плѣвенско училище, а отъ Садовското; значи, инспекцията прибѣгва единъ видъ до въвеждане въ заблуждение министерството, што да не утвърди то постановлението за тоя учител, държано отъ Острешкото настоятелство. Дотамъ отишла работата, што на Министра на Народното Просвѣщение на 21/II т. г. е дадена слѣдующата телеграма отъ училищното настоятелство въ това село: „Съгласно закона, окръжното и правилницитѣ, ние сме прѣдставили учителъ. Инспекцията не го потвърждава, безъ да има законни причини за това, а натрапва другъ, когото и ученицитѣ ругаятъ и гонятъ; сега полицията го въдвори и постави двама стражари да го пазятъ. Дали е възможно такова възпитание, раздавано отъ полицейски пазенъ възпитателъ? Молимъ, дайте ни законния учителъ, а виновнитѣ дайте подъ съдъ. Училищни настоятели: Дражашки, Кукуенски, Сомлевъ“. Друга, послѣдна телеграма е дадена до Министра на Народното Просвѣщение: (Чете.) „Инспекторътъ нашия кандидатъ Табаковъ назначи другадъ. Справедливостъ. Молимъ, разпоредѣте отгнѣнението. Стига шестмѣсечно наказание безъ учителъ. Настоятели: Дражашки, Кукуенски и Сомлевъ.“

Г-да народни прѣдставители! Вѣрвамъ, че отъ подобни факти не сж лишени и други околии и такива факти, навѣрно, сж карали и каратъ мнозина отъ насъ да смѣтаме, че внесеното прѣдложение отъ г. Драгана Цанковъ ще оправи тази работа и че ще се избѣгне това нѣщо въ бѣдѣ. Азъ съмъ отъ ония, които не вѣрватъ, че подобни случки ще се избѣгнатъ, че училищната властъ ще поумнѣе, макаръ при това положение, което г. Драганъ Цанковъ иска да създаде съ своето прѣдложение, нито пъкъ вѣрвамъ, че и тѣй узаконени тѣзи положения, които г. Цанковъ иска съ прѣдложението си, ще ни доведатъ до нѣвакви по-добри резултати отъ тия, които имаме досега. (Нѣкой отъ дѣсницата: Да му мислятъ онѣзи, шо плашатъ!) Ето защо азъ казахъ и порано, че въ случая би трѣбвало ние да искаме, што настоятелствата да останатъ въ пълна независимостъ и самостоятелностъ по назначаването на учителитѣ, като спазватъ надлежния цензъ, за който всички можемъ да се съгласимъ да бѣде такъвъ или иначе за учителитѣ, и че утвърждение въ смисълъ такава и по начинъ такъвъ, за каквито случаи, азъ ви казахъ тукъ, ще трѣбва изрично да запрѣтимъ, за да бѣдатъ извѣстни въ бѣдѣ. Значи, азъ подчъртавамъ още единъ пътъ нуждата

отъ поставянето на настоятелството въ такова независимо и самостоятелно положение, каквото то би трѣбвало да има и по силата, като институтъ, и по традиция наша, като институтъ, който се е появилъ изцѣло изъ нашия животъ, изъ нашата срѣда, изъ нашия исторически животъ.

Г-да народни прѣдставители! Това що казахъ се отнася главно до въпроса за поставянето настоятелствата въ пълна независимостъ и самостоятелностъ и въ такъвъ случай съгласенъ съмъ, што назначението на учителитѣ да ставатъ отъ настоятелствата, даже и при обстоятелството, че тѣ сега се намиратъ до извѣстна степенъ въ зависимостъ отъ общинския съвѣтъ въ лицето на кмета, който е и прѣдседателъ на настоятелството, и затова понататкъ ще мина по отношение на утвърждението на учителитѣ отъ общинскитѣ съвѣти. Утвърждението е вториятъ принципъ, който се прокарва въ това прѣдложение и който като че е едно отстъпление отъ онова, което г. Цанковъ съ лѣтошното си прѣдложение внесе въ Народното Сѣбрание. Съ лѣтошното си прѣдложение той бѣ казалъ: „Назначението и уволнението на учителитѣ става съвмѣстно отъ училищнитѣ настоятелства и общинскитѣ съвѣти“. Сега намѣрва за добръ да направи едно отстъпление. Значи, поставя общинскитѣ съвѣти единъ видъ втора инстанция, прѣдъ която трѣбва да мине утвърждението. Кога е по-убѣденъ — не знамъ. Азъ съ онѣзи мотиви, които споменахъ порано, за да подкрѣпя и подчъртая мисълъта си или принципа, што училищнитѣ настоятелства да останатъ съвършено независими и самостоятелни, съ тѣхъ билъ могълъ, ако искамъ, повтарямъ, да си послужа, за да покажа несъстоятелността на това искане, што утвърждението на учителитѣ да става отъ общинскитѣ съвѣти, и главно отъ тѣзи съображения, че самиятъ законъ прави настоятелството комисия на общинския съвѣтъ. Слѣдователно, като комисия по закона, настоятелствата не сж въ онова самостоятелно положение, што да можешъ да имъ поставишъ втора инстанция общинския съвѣтъ по отношение на утвърждението. Защото такава постановление тогава нѣма смисълъ. Но, г-да народни прѣдставители, има и други още съображения, които ме каратъ да се изкажа въ полза на това си мнѣние и да намѣря, че тоя принципъ е несъстоятеленъ. Между другото азъ на първо врѣме, на първъ погледъ бихъ ви попиталъ: този, който ще уволнява безапелационно за несъвмѣстимо и недостойно съ учителското звание поведение, той, когато ще утвърждава, нѣма ли да вземе сжщата мѣрка, за да не утвърди? Училищното настоятелство прие, назначи Ивана, Петка, внесе се това постановление за утвърждение въ общинския съвѣтъ и общинскиятъ съвѣтъ каза: понеже кандидатътъ има недостойно и несъвмѣстимо съ учителското звание поведение, затова не го утвърждавамъ. Кой ще разрѣши този конфликтъ между тѣзи двѣ страни? (Гласове: Ще се прѣпрати въ министерството.) Ами тогава не е ли илюзорно назначението отъ

училищното настоятелство, когато само за това нѣщо може да не бъде утвърденъ единъ учителъ? Защото общинскиятъ съвѣтъ, щомъ може да уволнява, може и да не утвърждава.

Г-да прѣдставители! Има друго съображение, което не трѣбва да се изпуска изпрѣдъ видъ. Роднинството ще играе доста голѣма роль, приятелството ще играе втора роль, партизанскитѣ съображения ще играятъ трета и важна роль.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Ами сега не играятъ ли?

И. Георгиевъ: Сега играятъ тая роль инспекторитѣ.

Н. Гимиджийски: Азъ Ви замолихъ по-напрѣдъ да не ме прѣкъсвате. Че ще играятъ и че сж играли — това е вѣрно. И ако смѣтате, че роднинството, приятелството и партизанскитѣ съображения сж играли роль, тогава какви ви сж ефикаснитѣ мѣрки да отстраните туй зло за въ бѣдѣще? Съ тѣзи мѣрки въ прѣдложението посочвате ли ги? Значи, щомъ сж ставали досега, тѣй поне смѣтамъ че и занаярѣдъ ще бѣде. Е добръ, като смѣтаме, като съзнаваме че това е лошо, какви мѣрки вземаме, за да го поправимъ? Че роднинството ще играе роль, азъ единъ случай ще ви посоча въ двѣ думи. Единъ приятелъ отъ нашия градъ...

Г. Вѣльовъ: Ама Вие само за Троянъ ли ще разправяте?

Н. Гимиджийски: Не, само като единъ примѣръ за роднинството ще кажа. Единъ приятелъ, нашъ съгражданинъ — не желая да му кажа името — има дѣщеря учителка. По наредбата на г. Министра, тя слѣдъ четири години учителствуване трѣбва да бѣде уволнена ако не е издържала изпитъ. А тя такъвъ не е издържала. Въ изборитѣ за градския общински съвѣтъ като го питаха негови роднини: защо толкова си трѣгналъ, като несвѣсенъ въ тази борба и особено съ хора, съ които нѣмашъ вземане-даване, които нито сж ти лични, ни политически приятели, той се обърналъ и казалъ: какво да правя, имамъ интересъ, азъ искамъ да стана съвѣтникъ и заедно съ това да запазя дѣщеря си. Азъ това посочвамъ като единъ малъкъ случай. Азъ не желая да влизамъ въ повече подробности да ви илюстрирамъ опасността отъ роднинскитѣ влияния. А вие знаете, че общинскитѣ съвѣти се състоятъ най-малко отъ 12 души. Та ви припомнямъ въ какво положение може да попадне кандидатътъ или състоящиятъ на длъжностъ учителъ, които, благодарение на случая, нѣматъ роднинство, нѣматъ приятелство нито съ нѣкого въ училищното настоятелство, нито съ нѣкого въ общинския съвѣтъ.

По отношение на партизанството, струва ми се, че достатъчно много други отъ прѣдговорившиятъ се изказаха, за да можеше да се види, че и това

е единъ аргументъ, който говори противъ принципа: утвърдението да става отъ общинскитѣ съвѣти, та въ такъвъ случай азъ не считамъ за нужно да говоря върху тоя аргументъ, като мисля, че Народното Събрание е достатъчно осветлено по него.

Но не би ли било желателно, г-да народни прѣдставители, да вземемъ още и друго нѣщо въ съображение?

Г. Вѣльовъ: И то ли е отъ Троянъ?

Н. Гимиджийски: Съображения отъ мѣсто нѣма, тѣй че съображения отъ Троянъ нѣма да ви казвамъ, защото не зная да има съображения, които да произхождатъ отъ едно мѣсто или друго, отъ градъ или отъ село. А въ мѣстноститѣ има факти, а вѣрвамъ, че и вашето село, г-нъ Горанъ Вѣльовъ, не е било лишено отъ такива факти, за каквито азъ по-рано споменахъ. И вие, може би, мислите, че съ това прѣдложение работата ще се поправи и че такива факти нѣма да се повторятъ.

П. Вѣжаровъ: За такива работи той не може да мисли.

Н. Гимиджийски: Настоятелствата, г-да народни прѣдставители, както въ турско врѣме, така и отъ Освобождението насамъ, не сж били плащани, и, като неплащани, всѣкога населението е гледало да си даде гласа за ония, които то смѣта, че сж по-ученолюбиви, по-енергични и които биха били готови да жъртвуватъ повече отъ врѣмето си за обща полза. Това ще го засвидѣтелствува г. Драганъ Манчовъ, ще го засвидѣтелствуватъ сума отъ васъ, които сте имали работи прѣвъ отдавнашнитѣ врѣмена, та и до напоследѣтъ, па и всички отъ васъ, които сте имали работа съ учители и училищни настоятели. Значи, училищнитѣ настоятелства рѣдко е билъ случай да бѣдатъ поставени на партийна почва, или изборътъ имъ да бѣде поставенъ на партийна почва, когато изборътъ на общинскитѣ съвѣти отъ нѣколко години вече нанасамъ всѣкога стои на партийна почва. И ако не е въ състояние една само група да вземе избора въ едно село или градъ, тя влиза въ компромисъ съ друга политическа група, трета, и т. н. А дотогава, докогато въ главата на избирателитѣ ще стои това, съ общинскитѣ съвѣти да се даде хлѣбъ на Ивана, Петка или Стояна отъ селото или града, да стане покрай него този за секретаръ, онзи за иждаръ, онзи за агентъ, по-голѣмъ или по-малъкъ, други за пожарникарь, трети за не знамъ какъвъ си и пр., дотогава мислите ли вие, г-да народни прѣдставители, че партийната почва при изборитѣ за общински съвѣти нѣма да сжществува? Тя ще сжществува и ще сжществува дотогава, докогато въ налитѣ умове, като партизани отъ една или друга партия, а така сжщо и въ умоветѣ на избирателитѣ, които сж неутрални къмъ една или

друга партия, не узрѣе мисълта, че общинскитѣ съвѣти сѣ административно-стопански учрѣждения и че тѣхната цѣль, между другото, освѣнѣ по законитѣ, но и вѣнѣ отъ законитѣ, трѣбва да бѣде тая, щото да бѣдатъ еднакви къмъ всѣкого, тѣй както едно министерство би трѣбвало да е министерство на цѣлата страна, но не само за тая или оная партия.

И ето защо азъ казвамъ, и вземамъ въ съображение това, че ако училищнитѣ настоятелства, като изборенъ институтъ, може да се поставятъ на непартийна почва, макаръ че въ случая тѣ трѣбва да бѣдатъ избирани, но ако това става въобще както това е въ традицията на нашитѣ избиратели, на нашия народъ, щото изборѣтъ за настоятели да не почива на никакви партийни съображения, тѣй като отъ тая длъжностъ нѣма никакви облаги освѣнѣ облагата: тѣхното задоволяване да работятъ въ обща полза — дѣятелностъ, която да имъ се признае отъ избирателитѣ, — значи, дотогава, додѣто настоятелитѣ сѣ тѣй избирани, не може да се смѣта, че въ изборѣтъ имъ има или ще има партийна подкладка, когато пъкъ общинскитѣ съвѣти още за дълго врѣме ще бѣдатъ поставени било на партийна почва, било на лична почва, било въ селата или градоветѣ.

Г. Вѣльовъ: Я оставѣте за подиръ обѣдъ, г-нѣ Гимиджийски!

Н. Гимиджийски: Добрѣ, но има още врѣме, мисля.

С. Ицковъ: Подиръ обѣдъ имаме другъ дневень редъ.

Н. Гимиджийски: Ето защо казвамъ азъ, че утвърждението на учителитѣ отъ общинския съвѣтъ не може да ни даде оная надлежна и потрѣбна гаранция, за че общинскитѣ съвѣти нѣма да се водятъ отъ никакви други съображения, освѣнѣ само отъ тѣзи на интереситѣ на учебното дѣло.

Но азъ се принуждавамъ да кажа още двѣ думи върху правото на общинскитѣ съвѣти да утвърждаватъ, като извадя заключение въ свръзка отъ онова, което на тѣхъ сѣ туй прѣдложение се дава, именно да могатъ да уволняватъ за извѣстно поведение. Щомъ като дойде работата, щото за извѣстно поведение да могатъ да уволняватъ, тогава за сѣщото поведение могатъ да не утвърждаватъ. Въ такъвъ случай, казвамъ, това право за назначението на учителитѣ и учителкитѣ отъ училищнитѣ настоятелства става илюзорно при такова положение на работата.

Д. Цанковъ: Кажи заключението си.

Н. Гимиджийски: Но, г-да народни прѣдставители, имамъ още и друго съображение, което, мисля, заслужава да бѣде релевирано тукъ по

този въпросъ. Когато азъ избирамъ общински съвѣтникъ, ще правя смѣтка, може ли да бѣде той добъръ хазяинъ и да бѣде справедливъ въ всичкитѣ отношения, които може да имамъ съ общината, съ общинското управление; а когато избирамъ училищенъ настоятел, правя смѣтка, дали тоя човѣкъ е ученолюбивъ, дали тоя човѣкъ би залѣгалъ за подобрието на училището въ материално отношение, дали той би залѣгалъ за неговата чистота, за неговата заграда, въобще за неговото поставяне на оная висота, на която трѣбва да стои. А въ такъвъ случай смѣтайте, че ако дадете право на общинския съвѣтъ да утвърждава учителитѣ, назначени отъ настоятелството, тогава вие ще имате това положение: учителитѣ да бѣдатъ утвърждавани отъ хора, които нищо общо нѣматъ въ случая съ училището, защото не тая е и цѣльта на избирането имъ.

Г. Вѣльовъ: Слушай, Гимиджийски, занаяпрѣдъ общинскитѣ съвѣти ще бѣдатъ по назначение.

Н. Гимиджийски: Азъ казахъ, друго е да избирашъ общински съвѣтникъ, друго е да избирашъ училищенъ настоятел.

Но, г-да народни прѣдставители, друго едно съображение има, което не трѣбва да изпуцате изпрѣдъ видъ. И въ мисълта на Дѣда Цанковъ въ неговото лѣтошно прѣдложение, пъкъ и въ законопроекта прѣдставенъ отъ г. Министра на Народното Просвѣщение, а така сѣщо и въ сѣществуващия законъ за училищата, настоятелства се избиратъ за всѣко училище. Нали така? Мохамеданитѣ за своитѣ мохамедански училища; българитѣ за своитѣ български училища: били тѣ едно, двѣ, три или петъ въ своята община; еврейтѣ избиратъ тоже свои настоятелства. Добрѣ, азъ бихъ ви попиталъ: какво ще стане? Когато става изборъ, мохамеданитѣ значи не могатъ да гласоподаватъ за българското училищно настоятелство, нито пъкъ българитѣ избиратели може да гласоподаватъ за настоятелството отъ друга религиозна община. Е добрѣ, въ какво положение може да изпаднеме ние, ако оставимъ щото общинскиятъ съвѣтъ да утвърждава учителитѣ, назначени отъ настоятелствата, когато вие имате държано постановление отъ него? Напр., да вземемъ Пловдивъ. Пловдивскитѣ български основни училища, споредъ закона, ще иматъ българи въ училищното настоятелство; това училищно настоятелство отъ българи държи постановление за назначение на нѣколко души учители; това тѣхно назначаване ще отиде въ общинския съвѣтъ за утвърждение, а общинскиятъ съвѣтъ се състои отъ българи, отъ гърци, отъ арменци, отъ евреи, турци и т. н. Тогазъ не виждате ли на каква опасностъ излагате училищното дѣло съ прокараването на това начало, щото да бѣдатъ утвърждавани учителитѣ отъ общинския съвѣтъ?

Г. Вѣльовъ: Ще пропадне България.

Н. Гимиджийски: Не виждате ли вие въ такъв случай, че българският училища въ тая община може да попаднатъ въ таква положение, щото да стоятъ дълго време безъ учители, безъ да сж уредени тѣ? Азъ мисля, че има много причини и много съображения, които би трѣбвало да се иматъ прѣдъ видъ по отношение на такива съвѣти, какъвто може да бжде и Варненскиятъ, какъвто може да бжде и Видинскиятъ, какъвто може да бжде и Силистренскиятъ, какъвто може да бжде Айтоскиятъ и пр. и пр. — нѣма да правя подробно изчисление на населението, за да мога да ви посоча на извѣстни цифри, които иматъ голѣмо значение за насъ и за страната. Я помислѣте въ какво положение може да изпаднеме! Ами, г-да народни прѣдставители, ако попаднемъ въ таква положение: училищното настоятелство отъ една партия, а пъкъ общинскиятъ съвѣтъ отъ друга — а такива случаи сега имаме, напр. въ Варна, — какъ мислите, въ такъв случай нѣма ли между тия два института да се появи конфликтъ и тоя конфликтъ ние разрешаваме ли го съ това прѣдложение? Азъ мисля, че при таква положение на работата, ние ще имаме слѣдующето нѣщо: постоянно разтуряне на училищнитѣ настоятелства, понеже никѣдъ сега законътъ не е оградилъ правото да не бждатъ разтурвани, нито прѣдложението узаконява това; сега съществуващиятъ законъ, та даже и законопроектътъ тоже не прѣдвиждатъ това нѣщо, когато вие знаете, че узаконихме неразтурянето на общинскиятъ съвѣтъ. Тогазъ, като се появи конфликтъ между училищното настоятелство и общинския съвѣтъ, кой по закона ще управлява въ време на разтурянето?

М. Стояновъ: Има избиратели.

Н. Гимиджийски: Каза ви г. Лафчиевъ, а така сжщо и азъ ще повторя, че съществуващиятъ законъ казва, че когато настоятелството е разтурено, общинското управление управлява настоятелствениятъ дѣла. А общинското управление не е ли общинския съвѣтъ? Кой тогава ще назначава, моля ви се, додѣто стане изборътъ за училищно настоятелство? А това, прѣдставѣте си, може да стане отъ единъ недобросъвѣстенъ министъръ и отъ единъ недобросъвѣстенъ инспекторъ, може да стане това тъкмо въ туй време, когато прѣдстои да се държи постановление за назначението на учителитѣ, т. е. когато изтича годината и приближава започването на новата учебна година. Азъ мисля, че това е едно трето, а може би и десето съображение, което тоже не би трѣбвало да се изпуца изпрѣдъ видъ, защото всички се оплакахме отъ разтурянето и търсихме най-ефикасенъ начинъ за да се отстрани то и, по една или друга причина, намѣри се този модусъ, който се прие въ закона за градскитѣ и селски общини зимаска отъ всинца ни тукъ. Значи, не трѣбва ли ние да помислимъ за този въпросъ — за конфликтитѣ между тия два института, за начина, по който тѣ могатъ да бждатъ изправени, и

за начина, по който може да бждатъ запазени училищнитѣ настоятелства отъ неразтурване, за да не изпаднеме въ онова положение, за което казахъ, че единъ недобросъвѣстенъ министъръ — а на туй нѣщо, вѣрвамъ, всички ще се съгласите, ще се съгласи така сжщо и г. Цанковъ, че е нѣщо твърдѣ възможно — може да прибѣгне до тия срѣдства и до този начинъ на дѣйствието — да разтуря училищнитѣ настоятелства, ако не повсемѣстно, то поне на по-централнитѣ мѣста, и съ това да каже на другитѣ, че и васъ ще постигне сжщото, ако вие не направите това, което азъ по единъ или другъ начинъ ви кажа. Каква гаранция имаме тогазъ за правилното функциониране на този институтъ, толкозъ важенъ и общеполезенъ прѣзъ миналитѣ времена, толкозъ обезобразенъ и обезличенъ въ послѣдно време и сега зараждающъ се въ главитѣ на всички ни, щото да го направимъ дѣйствително институтъ самостоятеленъ, независимъ, каквито сж били по-рано училищнитѣ настоятелства?

Добрѣ, при такива конфликти, при съображението, че могатъ общинскиятъ съвѣтъ да не утвърждаватъ на сжщото основание, на което и уволняватъ; при положението, че училищнитѣ настоятели не сж тѣй впълнѣ гарантирани, като институтъ отдѣленъ, независимъ и самостоятеленъ, че не сж гарантирани отъ разтурване, какъвъ ще бжде резултатътъ за учебното дѣло? Азъ на тоя въпросъ не считамъ за нужно да отговорямъ, тѣй като мисля, че е ясненъ за всѣкого.

Но има и друго съображение, г-да народни прѣдставители. Въ основния законъ у насъ първоначалното учение е задължително, а, като задължително, мислите ли, че не се налага поне какъвъ годѣ, макаръ отъ нищожна цѣна, контролъ отъ страна на държавата?

Д. Цанковъ: Малкъ ли е контролтътъ? Съ туй прѣдложение контролтътъ не се махва.

Н. Гимиджийски: Утвърждаването отъ общинския съвѣтъ не е контролъ. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, безъ да влазамъ въ подробности по този въпросъ, по отношение на задължителността, че, когато менѣ ми е наложено да изпращамъ дѣтето си въ училището, безъ да се питамъ желая ли или не, би трѣбвало да зная кой ще управлява училището, начина по който ще се управлява, кой ще учи дѣтето ми, какъ ще го учи изобщо.

И. Гърковъ: Именно това е желанието на всички.

Н. Гимиджийски: А пъкъ за всичко това като вземемъ въ съображение ония нѣща, които азъ, както и други прѣди мене говориха и изтъкнаха прѣдъ васъ, мисля, че ще се съгласите, че не ще сме въ състояние правилно ние, като избиратели, като граждани въ случая, било то чрѣзъ общинскиятъ съвѣтъ или било частно, като бащи на дѣцата, ние не ще бждемъ, може би, още за дълго

врѣме въ състояние да упражнимъ оня контролъ и да изпълнимъ онова искане, което задължителността на учението съдържа въ себе си.

И. Гърковъ: Г-нъ Гимиджийски! Освѣтлени сме по въпроса, моля Ви се, стана петъ дена.

М. Такевъ: Ние не сме.

Н. Гимиджийски: Значи, важниятъ законъ би се състоялъ само въ това, въ начина на обучението и възпитанието, а така сѣщо и съ какъвъ цензъ да е учителътъ, а въ такъвъ случай, мисля, тоя контролъ би трѣбвало да е у друга нѣкаква институция, която да би могла правилно да го изпълнява, защото ние не сме лишени отъ прѣдубѣждения, било отъ страсти, както казахъ, отъ роднинства, партизанства и пр.

Д. Христовъ: Бае Никола! На тебе обструкция прилича ли да правишъ, бе?

Н. Гимиджийски: Моля, Вие ще видите, че не е обструкция.—И азъ мисля, че такъвъ единъ контролъ не би накърнявалъ народовластието.

Д. Христовъ: Ти си баремъ народенъ човѣкъ!

И. Гърковъ: Г-нъ Гимиджийски! Моля Ви се, ще има да говори и г. Такевъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля ви се, г-да, когато излизете внѣ, тамъ се разправяйте! Оставѣте сега оратора да говори.

Н. Гимиджийски: Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че като поставимъ училищнитѣ настоятелства на оная нога, на която тѣ трѣбва да бѣдатъ, тѣ ще сѣ въ състояние да знаятъ кого да назначаватъ. Азъ мисля, че тѣ, като истински избраници на избирателитѣ си, на населението, което се интересува отъ училищата си, то, настоятелството, ще знае, било то въ града или въ село, какво е мнѣнието на избирателитѣ за извѣстни учители, какво е мнѣнието имъ за даденъ учителъ, какво е мнѣнието имъ за тоя, който по настоящемъ се намира на длѣжностъ у тѣхъ. И въ такъвъ случай настоятелството най-правилно би могло да се произнесе кого да назначи, безъ да има нужда по-нататѣкъ отъ нѣкакво утвърждаване отъ подобно на него изборно тѣло, стига то да бѣде спазило надлежитѣ условия, които единъ или другъ законъ би изисквалъ отъ учителя, за да бѣде учителъ. По-нататѣкъ, ние, ако се позво-
вемъ на законопроекта, ще намѣримъ, че законопроектътъ е уредилъ доста добръ тази материя, защото той, както ви е извѣстно, обхваща почти всички течения, всички проявления въ страната, било отъ заинтересованитѣ, било отъ незаинтересованитѣ хора по този въпросъ. И азъ мисля, че стига да бѣдатъ настоятелитѣ продуктъ на сво-

бодния изразъ на избирателя, тѣ ще знаятъ да цѣнятъ и своитѣ права, ще знаятъ и да прѣцѣнятъ и какъ трѣбва да постѣпятъ по въпроса, който ни тукъ занимава: по назначението, па, ако щете, и по уволнението на учителитѣ. Ето ви тогава вториятъ, второстепенниятъ контролъ отъ страна на населението.

По-нататѣкъ, г-да народни прѣдставители, азъ ще отида да кажа нѣколко думи по третия принципъ, който се отнася до уволнението на учителитѣ по несъвмѣстимо или недостойно съ учителското звание поведение, защото въ началото казахъ, че тоя е третиятъ принципъ, а четвъртиятъ е уволнението имъ безапелационно. Азъ ще заявя, че, изобщо взето, съмъ противъ уволнението на учителитѣ не само за недостойно и несъвмѣстимо поведение съ учителското звание, но и по каквато и да е друга причина съмъ противъ уволнението имъ отъ общинскитѣ съвѣти, изобщо казано. Съображенията ми за това сѣ частъ отъ тия, които по-рано изказахъ, а и едно сега бихъ изказалъ; то е, че настоятелитѣ всѣкога ще бѣгатъ отъ назначаването, или ще избѣгватъ отъ назначаването на такъвъ учителъ, за когото отъ избирателитѣ биха получили упрекъ за избора му. Значи, една голѣма гаранция е това, щото да оставимъ настоятелитѣ да отговарятъ прѣдъ населението, прѣдъ избирателитѣ си, когато тѣ свободно сѣ избрали, безъ всѣкаква примѣсъ на насилие по единъ или по другъ начинъ, било отъ властѣта, било отъ частни лица, било отъ общинскитѣ съвѣтници, било отъ голѣмцитѣ въ общината. Изобщо, уволнението отъ общинскитѣ съвѣти може да нахара настоятелитѣ да интригуватъ срѣщу тѣхъ и тѣ въ такъвъ случай ще иматъ задъ кого да се криятъ. Настоятелитѣ ще кажатъ: г-да избиратели, какво да направимъ ние; ние приехме този учителъ, ние го одобрихме, обаче напѣитѣ общински съвѣтници не го одобряватъ; или, добъръ ни е тоя учителъ, но не сме криви, че общинскиятъ съвѣтъ го уволнява. А пѣкъ заедно съ това може да дойде работата дотамъ, щото и двѣтѣ страни да се споразумѣватъ съ цѣль да експлоатиратъ. Послѣ, общинскиятъ съвѣтъ, поставенъ злѣ спрѣмо настоятелството или въ даденъ случай отъ друга партия, може да се крие много задъ гърба на настоятелитѣ прѣдъ населението, като каже, че за своитѣ постѣпки не е кривъ общинскиятъ съвѣтъ, че е уволнилъ тоя или оня учителъ, а за това е криво настоятелството, дѣто го е било приело за учителъ, а пѣкъ общинскиятъ съвѣтъ по тоя начинъ е билъ поставенъ въ положение да се намира въ голѣмъ зоръ, дѣто го махне.

И. Георгиевъ: И населението и то бактиса да се говори въ Народното Събрание за населението!

Н. Гимиджийски: Азъ за туй население говоря безъ боязнь, че ще бѣда осѣденъ отъ него за възгледитѣ, които съмъ изказалъ.

И. Георгиев: (Говори нѣщо.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля Ви се, г-нѣ Георгиев!

Н. Гимиджийски: Азъ мисля, г-да народни прѣдставители . . .

И. Георгиев: Тази широка свобода за васъ е дадена сега да правите обструкция!

Н. Габровски: Вие трѣбва да вдигнете паметникъ на Радославова!

И. Георгиев: Вие трѣбва да му вдигнете! (Обаждаатъ се отъ крайната лѣвица: Отдѣ разбирашъ?) Разбирамъ. Социалистичъ само когато се отдѣлятъ въ една държава да работятъ сами и, което проповѣдватъ, да го направятъ, и азъ ще го повѣрвамъ, и азъ ще стана единъ социалистъ най-напрѣдъ.

М. Такевъ: Каква по-голяма послѣдователностъ искате отъ земледѣлци: каквото искатъ, нали го направиха?!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля ви, г-да народни прѣдставители!

И. Георгиев: 25 години се искаме. По-миналата година съ 1½ милиона лева не ги ли натоварихме?

Н. Гимиджийски: Мисля, г-да народни прѣдставители, че ние имаме нужда да възвзимемъ въчитѣ на населението изборничѣ наши учрѣждения, били тѣ общински съвѣти, или училищни настоятелства. И азъ мисля, че ако само въ рѣцѣтъ на настоятелствата оставимъ този въпросъ — въпросъ за назначаване и уволняване, по реда си, на учителитѣ и ако отхвърлимъ онова, което Дѣдо Цанковъ иска, щото уволняването имъ да става отъ общинскитѣ съвѣти, мисля, че това само обстоителство много ще възвиси въчитѣ на населението института на училищнитѣ настоятелства, и аслѣ тамъ би трѣбвало да се стремимъ, за да можемъ да накараме тоя институтъ да добие онова уважение и значение, което той е ималъ въ онова минало, историческо врѣме, каквото бѣше въ турско врѣме при нашето възраждане и продължава даже до войната. Азъ мисля, че настоятелствата, така поставени, ще иматъ за резултатъ несъмнѣното си подобрене въ качествено отношение, а въ сжщото врѣме ще се възвисятъ и въчитѣ на населението, както казахъ и по-рано. Като институтъ исторически, вѣрвамъ, убѣденъ съмъ, че тѣй поставенъ този институтъ, той ще се възвърне, ще добие онова свое значение, което е ималъ. (Н. Габровски: Часътъ е 12.) Къмъ това нѣщо се стреми и законопроектътъ на г. Министра на Народното Просвѣщение. Ето защо, споредъ мене, е по-прѣд-

почтително онова, което е проведено въ законопроекта, отколкото онова, което иска г. Цанковъ съ прѣдложението си.

А. Славчовъ: (Възразява нѣщо.)

Н. Гимиджийски: Г-нѣ Славчовъ! Моля Ви се, азъ, може би, въ шесть мѣсеца единъ пѣтъ съмъ се качилъ на трибуната; ако съмъ говорилъ досега нѣщо, казалъ съмъ го тамъ отъ мѣстото си, като съмъ смѣталъ да не прави затруднение.

М. Стояновъ: Сега тѣзи работи сж излишни — не говорите по прѣдмета.

Н. Гимиджийски: Дали сж излишни или не, остава да цѣни това всѣки отъ свое гледище. Азъ отъ моето гледище цѣня, че това съмъ длъженъ да го кажа и го казвамъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Нека свърши ораторътъ, г-да!

Н. Гимиджийски: Г-нѣ прѣседателю! Азъ искамъ тишина и при такава ще свърша по-скоро, отколкото мога да прѣдполагамъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля ви се, г-да, пазѣте тишина!

Н. Гимиджийски: Учителитѣ, г-да народни прѣдставители, не трѣбва да забравяте, че сж частъ отъ народа, че сж плътъ отъ нашата плътъ.

А. Славчовъ: Ние го знаемъ!

Н. Гимиджийски: Азъ знаа, че има истини, които трѣбва често да се казватъ, защото лесно се забравятъ, г-нѣ Славчовъ!

М. Стояновъ: За тиранията разправи!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Ще рече, вие не желаете да свърши.

Н. Гимиджийски: Ако не желаете, азъ ще прѣстана. (Гласове: Говорѣте, говорѣте!) Азъ мисля, че никого не оскърбявамъ, а пѣкъ и дължахъ едно изслушване.

М. Такевъ: Часътъ е 12, г-нѣ прѣседателю!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Нека свърши ораторътъ.

М. Такевъ: Ама той има много да говори.

И. Георгиев: Който бърза, да си отиде.

Н. Гимиджийски: Г-да народни прѣдставители! Пакъ ще го повторя, защото г. Атанасъ Славчовъ ме прѣсекна; пакъ ще кажа една такава истина, за която не трѣбваше да се говори, но

тъй е дошла работата, че трѣбва да се говори. Учителитѣ сж плътъ отъ нашата плътъ и кръвъ отъ нашата кръвъ. Трѣбва ли ние, ако за единъ писаръ въ една община, които сж на брой повече отъ 1.800, ако за тѣхъ ние имъ гарантирахме неуволняването имъ, освѣнъ по собствено желание и по доказана немарливостъ, констатирана отъ инспекторъ; ако ние тѣхъ гарантираме въ тѣхната несмѣняемостъ, (А. Славчовъ: Не сме ги гарантирали!) трѣбва ли да забравяме, че туъ имаме работа съ възпитатели, съ обучители и възпитатели!

Г. Кирковъ: Не ги интересуватъ тѣзи работи.

Н. Гимиджийски: Това, значи, е глупаво? Т. е. глупаво е постановлението за несмѣняемостта на писаритѣ, или е глупаво несмѣняемостта на учителитѣ? Азъ бихъ желалъ да зная, г-нѣ Славчовъ. Уволняването на учителитѣ безапелационно за „недостойно и несъвмѣстимо съ учителското звание поведение“ е толкова разтѣгаемо, толкова широко, щото, както ви казахъ, ние това не можемъ да го приемемъ като законодатели. Не отдавна, а завчера е казано, че ние не приспособихме това къмъ едни служаци, отъ които често пакъ не по-малко пици населението, отколкото, както нѣкои отъ васъ искатъ да кажатъ, отъ нѣкои учители. (А. Славчовъ: Най-много.) Може би въ много мѣста много повече, отколкото можемъ да си прѣдставимъ, г-нѣ Славчовъ. И ако ние изъ нуждата за стабилностъ, отъ държавническо гледище гледано на тази нужда, ако приехме било бирницитѣ въ общинитѣ, било писаритѣ въ селата да ги гарантираме по такъвъ начинъ; ако ние, моля ви се, по прѣдставения законопроектъ отъ г. Министра на Вѣтрѣшнитѣ Работи за законъ за чиновницитѣ, ако ние по него се мѣчимъ да гарантираме неуволняването на единъ най-малкъ писаръ и отъ съображения чисто държавнически, за да се даде стабилностъ въ разнитѣ институти, за да можемъ да видимъ какъ е лошата страна, за да идемъ по-нататъкъ на поправяне; ако ние, казвамъ, всичко това правимъ, защо да бждемъ толкова строги, толкова вискателни къмъ онова тѣло, което носи доста голѣма частъ на цѣлитѣ си отъ извѣстни задължения? И кой ще ти смѣта тебе, кой е критерия, по който ние ще можемъ да мѣримъ и измѣримъ кое е недостойно поведение и кое поведение е несъвмѣстимо съ учителското звание? Въ моитѣ очи поведението на единъ депутатъ въ камарата е недостойно съ званието му депутатъ, или, споредъ васъ, въ вашитѣ очи моето поведение може да бжде недостойно и несъвмѣстимо съ званието депутатъ. Послѣ, г-да народни прѣдставители, недѣйте да забравяме още едно обстоятелство, че който е обвинителъ, той ще бжде и сѣдията. Туй възможно ли е? Туй не значи ли да се върнемъ назадъ, намѣсто да отиваме напредъ, да се върнемъ назадъ, и много назадъ? Този, който

ми е обвинителъ, той и да ме сѣди! Какъвъ принципъ е тоя?

Д. Цанковъ: Нѣма да го сѣди.

Н. Гимиджийски: Той ще го уволнява! А уволнението е едно наказание, г-нѣ Цанковъ. А цѣкъ като наказание, значи, ще трѣбва да се налага съ сѣдене, а като се налага съ сѣдене, сѣденето ще го произвежда този, който е обвинителъ.

И. Вобековъ: Кои други чиновници сж гарантирани?

Н. Гимиджийски: Ние говоримъ възъ основа на това, че това имаме вече въ закона за градскитѣ общини. Послѣ, това имаме въ законопроекта, сега внесенъ отъ г. Министра на Вѣтрѣшнитѣ Работи, за законъ за чиновницитѣ; това имаме въ закона за устройството на сѣдилищата, това имаме и въ разни други още закони, които сега-сега не ми идатъ на умъ да ви ги кажа, а всичко това показва, че има нужда отъ стабилизация, отъ закрѣпване, за да се види, можемъ ли да отидемъ и по-нататъкъ. И прѣдъ видъ на тази нужда общо е мнѣнието, че трѣбва да се стабилизира положението на учителя.

М. Стояновъ: Като вашата котерия.

Г. Кирковъ: Котеритѣ не мислятъ така.

Н. Гимиджийски: Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че ако се остави уволнението да става отъ общинскитѣ съвѣти, било общо, било само за извѣстно поведение, страхъ ме е, че това нѣщо ще изхаби характеритѣ, страхъ ме е, че ще направимъ хората подлизурки, страхъ ме е, г-да народни прѣдставители, че ще се появятъ подкупитѣ.

И. Георгиевъ: Тѣ сега повече съществуватъ.

М. Стояновъ: Сега инспекторитѣ взематъ подкупитѣ.

Н. Гимиджийски: Сега не вѣрвамъ, но при новото положение, ако то се узакони, като че гледамъ прѣдъ очитѣ си какво ще става. А въ такъвъ случай ние не можемъ да се надѣваме, че всичко това ще бжде въ полза на учебното дѣло, за което всички милѣемъ.

М. Стояновъ: Това прѣдложение ще поправи лошитѣ учители.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Свършихте ли, г-нѣ Гимиджийски?

Н. Гимиджийски: Не съмъ свършилъ, но ще бжда принуденъ да свърша, за да се успокоимъ, г-нѣ прѣдседателю!

Азъ ще кажа още 2-3 думи. Вѣрно е, г-да народни прѣдставители, твърдението на г. Кирджиева

въ едно отъ неговитѣ списания прѣди 2 години, че „солѣта обезсолнява“. Причинитѣ, изложени тамъ, сж повече вѣрни, отколкото тия, които той тукъ каза, и азъ не вѣрвамъ, че той може да повѣрва, въ съгласие съ онази си статия, че съ туй прѣдложение, съ прѣдложението на г. Цанкова ще се постигне, щото солѣта да стане пакъ солена, а не обезсолнява. И ако, наистина, това — писаното отъ г. Кърджиева — е до извѣстна степенъ вѣрно, менѣ ми се струва, че не е едно или друго или трето причината на това, нито че социалиститѣ или други нѣкои „исти“ сж причината. Азъ мисля, че причината е нашиятъ животъ, а най-голяма частъ, мисля, е привнесълъ на това положение на работата онзи законъ отъ 1891 г., който направи учителитѣ чиновници, а не учители въ училището и вънъ въ обществото обществени дѣатели. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че ако учителътъ го оставите спокоенъ да си гледа работата, като искате отъ него работа въ училището, и ако за неговитѣ работи вънъ отъ училището не бихте го толковъ задирвали и не бихте му мѣрили стъпките, защото има и на други мѣста да мѣрите, има и другадѣ да се мѣри — вие четохте въ вѣстникитѣ миналитѣ дни за поведението на единъ чиновникъ, което поведение е накарало една госпожица да си хвърли три куршума въ гърдитѣ и главата...

А. Славчовъ: Хвърлятъ и за учители!

Н. Гимиджийски: Значи не е вината само въ учителитѣ, значи въ цѣлия ни животъ има извѣстни недостатѣци, които трѣбва да се помѣчимъ съ общи усилия да поправимъ. Това става съ общи усилия, това става, като оставимъ, споредъ мене, и учителя спокоенъ да си гледа работата въ училището.

Недѣйте иска отъ него вънъ отъ училището да бѣде партизанинъ. Той ще стане талѣвъ, какъвто неговиятъ умъ му показва. Социалистъ ли ще стане, право му е да стане; цанковистъ ли ще стане, право му е да стане, като български гражданинъ, навършилъ 21 година. На какво основание вие ще искате отнемането на тия права отъ учителя? Разбирамъ да не е активенъ, защото има работа. (**И. Бобековъ:** Защото е чиновникъ.) Това можемъ да искаме, но това не се постига съ прѣдложението на Дѣда Цанковъ, а има други срдства. Тия срдства сж изложени въ тоя законопроектъ, прѣдставенъ отъ вашия Министъръ на Просвѣщението, усвоенъ отъ всичкитѣ групи; той е прѣдставянъ и въ 1901 г. и тукъ само по два принципиални въпроса се повдигна споръ по него отъ г. Влайкова и отъ г. Бобчева, а оттамъ нататѣкъ всичкитѣ групи — и тогава прѣдставлявани, както и сега — го приехме съ благодарностъ, и не затова, че е свършенъ, а защото въ него има работи, които се искатъ отъ всички ни, и защото въ него се поставя началото за извѣстна стабилизация, за да се даде възможностъ и на Министерството

на Просвѣщението, и на всѣки радѣтель на просвѣтата да види какво по-нататѣкъ може да се направи и какво трѣбва да се направи. А вие сега какво искате да направимъ? Съ едно прѣдложение, съ едно замахваване да рискуваме тия законоположения, които съществуватъ сега, и това, което Министърътъ на Просвѣщението внася, и съ това искате да постигнемъ успѣхъ въ учебното дѣло, като мислимъ, че начинътъ за постигането на тоя успѣхъ е чрѣзъ утвърдяването на учителитѣ отъ общинскитѣ съвѣти и безапелационното имъ уволнение занапрѣдъ, и като разтѣгаме понятието „недостойнитѣ и несъвмѣстими съ учителското звание дѣйствия“. Азъ мисля, г-да народни прѣдставители, че учителътъ, тормозенъ изъ за амбиции и каприции, често неоправдани, често пжти даже затова, че не правилъ алашъ-верисъ на тогозъ или оногозъ въ селото или града, азъ мисля, че въ такъвъ случай ще обърнемъ учителя на играчка въ ржцѣтъ на извѣстни лица, а това може да го направи само да се спотайва. А вие знаете потаенния вжгленъ какво прави. Избавѣте, прочее, учителя отъ спотайване, нека бѣде той ясенъ и откровенъ, да го видимъ, да му видимъ мнѣнието, и ние като избиратели ще сѣдимъ и ще видимъ какви настоятели ще избираме, за да го назначаватъ.

И. Бобековъ: Нѣма нужда отъ неговото мнѣние.

Н. Гимиджийски: Та, казвамъ, оставѣте учителя да не бѣде такава играчка въ ржцѣтъ на всѣкого. И тогава ние ще го имаме ясенъ и откровенъ, а никога потаенъ; иначе, страхъ ме е да не направимъ да се яви по-силенъ и може би по-страшенъ, отколкото ви се струва, ако може така да се каже.

Съ туй свършвамъ. (Нѣкои отъ лѣвицата ржкоплѣскаатъ.)

Д. Цанковъ: Утрѣ въ 9 часѣтъ да се продължатъ разискванията.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля ви се, тази вечеръ, съгласно правилника, ще наредимъ дневния редъ.

Слѣдъ обѣдъ въ 2 часѣтъ ще продължава заседанието.

(Слѣдъ обѣдъ.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Г-да народни прѣдставители! Прѣди да започнемъ прѣбията по тарифата, прѣседателството има да съобщи слѣдующето на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Както ви е извѣстно, прѣседателството бѣше помолило разнитѣ министерства да изпратятъ по единъ писаръ, за да бѣдатъ като секретари на разнитѣ комисии; тѣзи писари, вънъ отъ работата

въ министерството, сж седѣли тукъ да работятъ до 8 ч., а нѣкой пжтъ до 9 ч. вечерята. Прѣдседателството намѣри за справедливо да иска разрѣшение да се отпусне на всѣки единъ отъ тѣхъ по 10 л. за врѣмето, прѣзъ което тѣ сж работили въ Събранието. Тѣ сж 8 души, по 10 л. всѣкому, правятъ 80 л., и тѣ ще се заплатятъ отъ сумитѣ, които сж на разположение на Събранието.

Министъръ М. Сарафовъ: За колко врѣме?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: За всичкото врѣме.

Д. Цанковъ: На мѣсецъ. Какво е това!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: На мѣсецъ по 10 л., за прѣзъ всичкото врѣме, додѣто сж работили. Които приематъ това рѣшение на прѣдседателството, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Тази сутринъ дадохъ дума на тѣзи, които бѣха записани да правятъ питанія, че ще имъ позволи сега да ги направятъ.

Г-нъ Арсениевъ има думата.

С. Арсениевъ: Искамъ да отправя едно питане къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието, а понеже го нѣма, надѣя се, че г. Министърътъ на Финанситѣ ще му прѣдаде моето питане.

Нѣколко пжти подъ редъ сж отправени питанія, ще ли и кога ще г. Министърътъ на Търговията и Земледѣлието да внесе законопроекта за градобитнината, но на това питане не се отговори. Понеже не мисли респективниятъ министъръ да внесе законопроекта тукъ, азъ питамъ, въ течение на тия послѣдни дни отъ сесията нѣма ли намѣрение г. Министърътъ на Търговията и Земледѣлието да го внесе и да занимае съ него народното прѣдставителство, или, ако намѣрва, че досегашниятъ законъ за градобитнината е лошавъ, нѣма ли намѣрение да внесе другъ, както се обѣща, за отгѣнение на този, който е въ сила? Това е едното питане.

Ще отправя друго питане къмъ г. Министра на Общественитѣ Сгради. Понеже сж отправени нѣколко пжти питанія, дали ще се гласува законопроектътъ за пжтищата, който е и раздаденъ на народнитѣ прѣдставители за разглеждане, или не, и се отговори единъ пжтъ, когато се попита той частно: ще ли може въ тази сесия да мине, защото прѣслѣдва намаление на пжтната повинность, и отговори тогазъ, че ще го внесе и ще гледа да се разгледа, за да се разбере отъ всички, че правителството, па и народното прѣдставителство мислятъ да дадатъ доказателство на народа, че тѣ се грижатъ за неговото прѣуспѣване. Понеже нищо не е направено и нѣма надежда да се разгледа сега той законопроектъ, азъ питамъ за послѣдентъ пжтъ: ще се внесе ли и ще се разгледа ли въ тия малко дни, които прѣдстоятъ, докато се закрие сесията?

Министъръ М. Сарафовъ: Законътъ за градобитнината, доколкото чувамъ, се е разглеждалъ въ Комисията вече.

С. Арсениевъ: Но тамъ ще си умре.

Министъръ М. Сарафовъ: На всѣки начинъ, азъ ще прѣдамъ тѣзи двѣ питанія на моитѣ колеги.

С. Арсениевъ: А за пжтищата?

Министъръ М. Сарафовъ: И той се разглежда въ Комисията.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Пристъпиме къмъ дневния редъ.

Г-нъ Благоевъ има думата.

Д. Благоевъ: Г-да! Ще кажа накжсо нѣколко думи, за да мотивирамъ единъ вотъ противъ този законопроектъ, който ни се прѣдстави отъ вчера насамъ да го разискваме. Както изтъкнаха мнозина отъ прѣдговорившитѣ, законопроектътъ е отъ прѣголъма важность. За мене собствено той законопроектъ има важность принципиална и, доколкото азъ можахъ да прослѣдя, всички прѣдговоривши говориха по тоя законопроектъ по тази сжщата причина, че той прѣдставлява, наистина, една голяма принципиална важность. Законопроектътъ, разгледавъ отгорѣ, поврѣхностно, както виждате, не прѣдставлява нищо друго, освѣтъ законопроектъ отъ нѣколко члена, съ които се упълномощава правителството да направи извѣстни постѣпки за приложение на цифритѣ, които виждаме тукъ наредени въ видъ на повече отъ 500 статии и посящи общото име: обща митническа тарифа за вноснитѣ стоки. Значи, къмъ тоя законопроектъ имаме нѣколко члена и сетнѣ редъ статии отъ прѣдмети и цифри. Така ако гледаме на него, той собствено нищо нѣма да ни говори, но, ако догледнемъ на мотивитѣ, както и на основанията, по които той се внася въ Народното Събрание, то ние ще разберемъ тогава, че дѣйствително тоя законопроектъ прѣдставлява не само сухи цифри и сухи членове, но прѣдставлява една, дѣйствително, много голяма важность. Въ тѣзи цифри и статии, които ни се прѣдставляватъ въ този законопроектъ, се заключава единъ важенъ принципиалентъ въпросъ. Този въпросъ е: каква е економическата политика на нашето правителство, изразена именно въ тия цифри и статии въ тоя законопроектъ. Общо погледнато отъ този законопроектъ, излиза, че економическата политика на нашето правителство, изразена въ него, е покровителствената политика главно на индустриалното развитие. Доколко и въ туй отношение тоя законопроектъ достига цѣльта, азъ ще кажа по-сетнѣ. Сега за мене е важно да се сира малко нѣщо върху принципиалната частъ, върху този въпросъ, че економическата политика на нашето правителство, както се изразява въ дадения законопроектъ, се явява

покровителствена политика, и покровителствена политика на индустриалното развитие. Така че, излиза, както и нѣкои отъ г. г. ораторитѣ, които говориха вчера, обърнаха внимание, правителството, както се вижда, е възприело този възгледъ, че трѣбва главно да се покровителствува индустрията, а за покровителствуването на земледѣлието е обърнано не толкова много голѣмо внимание. Азъ ще покажа сетнѣ, въ какво собствено е недостатѣкътъ на този законопроектъ по отношение покровителството на земледѣлието у насъ, но засега важното е туй, че, общо взето, покровителството на земледѣлието не се изтъква тъй ясно тукъ, както нѣкои би искали. Вчера поне нѣкои отъ г. г. ораторитѣ говориха въ тази смисълъ, че трѣбвало би прѣдимствено економическата политика на нашата държава да бѣде покровителство на земледѣлческото производство. Така че, въ Народното Събрание, отъ туй, което се говори, азъ дохождамъ до заключение, че и въ покровителствената политика, о която повидимому се придържа и днешното правителство, има двѣ мнѣния въ Народното Събрание. Едното мнѣние е това, че трѣбвало би да се покровителствува индустрията, когато другото мнѣние е, че трѣбвало би да се покровителствува прѣдимствено земледѣлческото производство, понеже, казватъ, нашата страна прѣимуществено е земледѣлческа и, слѣдователно, оттукъ слѣдва, че трѣбва политиката на правителството да бѣде прѣдимствено покровителствуване на земледѣлческата политика. Този възгледъ, послѣдниятъ, а именно че нашата страна е прѣдимствено земледѣлческа, та заради това и политиката на правителството, на всѣко правителство, което и да било то, трѣбва да е прѣдимствено покровителствуване на земледѣлческата политика, е много разпространенъ у насъ, затова ще ми позволите да кажа нѣколко думи, защото смѣтамъ, че извънредно важно е да се установи у насъ, както между прѣдставителитѣ на народа, тъй сѣщо и между книжовницитѣ у насъ, единъ възгледъ по-правиленъ въ туй отношение.

Казватъ ни обикновено, че нашата страна е прѣимуществено земледѣлческа, и смѣтатъ, че това е едно прѣдимство на българската държава прѣдъ другитѣ страни. Моето мнѣние е тъкмо противно. Моето мнѣние е, че когато една страна е прѣдимствено земледѣлческа, то не е нейно прѣдимство. Една страна, която има само земледѣлие, тая страна въ всѣки случай е още назадна страна. Има единъ економически законъ, който състои въ слѣдующето: че въ една земледѣлческа страна, въ която има вече свръхнаселение въ земледѣлието, то туй свръхнаселение въ земледѣлието прави невъзможно и развитието на земледѣлческото производство. И въ земледѣлческитѣ страни, които прѣимуществено сѣ такива, ние всѣкога виждаме едно свръхнаселение, и туй свръхнаселение се явява именно причина за да не може да се развива земледѣлието. Безъ да се простирамъ надалечъ, азъ ще ви покажа на два примѣра. Единъ такъвъ

примѣръ ни прѣдставлява Ирландия, при всичко че тя съставлява частъ отъ една много напѣднала индустриална страна, каквато е класическата по капиталистическото си развитие Англия; обаче Ирландия, която е прѣимуществено земледѣлческа страна, е останала въ много мизерно положение. И трѣбва да ви кажа, че политиката на английското правителство е била винаги насочена къмъ туй, щото въ Ирландия да не може да се развие никаква индустрия и всѣкога да има едно свръхнаселение земледѣлческо, което, като заето прѣимуществено съ земледѣлие, да не може да даде на страната никакво развитие по-нататѣкъ. Сѣщо такъвъ примѣръ, даже още по-рѣзкъ примѣръ, прѣдставлява Индия, която тъй сѣщо се намира подъ властѣта на Англия. Въ Индия Англия се стреми съ всички сили да не даде да се развие каквато и да е мѣстна индустрия и покровителствува само земледѣлието, и по такъвъ начинъ ние виждаме въ Индия сѣщо така едно свръхнаселение земледѣлческо, вслѣдствие на което свръхнаселение Индия не може да се развие.

Така че, искамъ да ви обърна вниманието, че това, дѣто ние го изтъкваме като прѣдимство, че нашата страна била изключително земледѣлческа, то не е прѣдимство, то е даже едно условие, което прѣчи на нашата страна да се развие. Когато се говори за развитието на земледѣлието у насъ, съединяватъ се, смѣсватъ се двѣ нѣща: развитието на отдѣлна индустрия отъ земледѣлието съ развитието на самото земледѣлие. Когато казватъ, че земледѣлието трѣбва да се развие, не изказватъ опрѣдѣлено собствено какъ земледѣлието може да се развие и въ какво състои развитието на земледѣлието. Ако е въпросъ за развитието на зърненото производство, на зърненитѣ продукти въ страната, въ развитието на туй производство не можемъ ние да отидемъ до една по-висока степенъ, ако дѣйствително не се отдѣлятъ отъ зърненото производство всички други клонове, които може да се индустриализиратъ, каквито сѣ прѣдачеството и тъкачеството, каквото се явява брашнарството и други индустрии въ трѣвитѣ, напр., сѣянето на индустриални земледѣлчески продукти, било цвѣкло, фий, както го казватъ у насъ, сусамъ и т. н. И само тогава, когато се захваща индустриализирането на земледѣлието или отдѣлянето на индустрията отъ земледѣлието, тогава само може да се говори за по-нататѣшното развитие на земледѣлието, като го вземамъ въ смисълъ само на зърнено производство. Обаче развитието на земледѣлческото производство не може да се постигне, ако дѣйствително не се отдѣлятъ индустриалнитѣ клонове отъ него. Вземѣте нашата страна. Развитието на нашата страна какъ върви? Ако у насъ има извѣстенъ напѣдѣкъ на земледѣлието, ние трѣбва да го признаемъ, този напѣдѣкъ не е въ развитието на зърненото производство, нито даже въ скотовѣдството. Ако у насъ днесъ износътъ достига — както напр. азъ днесъ имамъ случай да прочета една току-що излѣзла

статия от една наша статистика, от която се вижда, че у нас днес износът достига до 103 милиона лева, — ако този износ достига до тази цифра, то ние можем да видим същевременно, че туй увеличение на износа се дължи на развитието на такова производство, което се отделя от индустрията, както брашнаството, както развитието на цвеклото, на фия, и на други индустриални произведения. Развитието на текстилната индустрия е така също отделяне на индустрията от земледелието и, както ви е известно на всички, у нас една от най-важните индустрии, именно, е текстилната индустрия. Тя е, която отколъ, още от турско време, и подиръ Освобождението е напредвала и напредва. Също така, ако вземете историята на другите народи, ще видите, че и тамъ индустриалното развитие е вървело по същия път, захващало се е с отделянето на тези клонове, които сж тѣсно свързани с чистото земледелие, чрезъ индустриализиране на тези клонове, чрезъ минаването имъ къмъ фабричната система се е почнало развитието на индустрията по-нататъкъ и заедно с туй се е турила основата и за развитието на чистото земледелие, т. е. на зърненото производство и скотовъдство. Такъвъ е пътятъ, по който върви развитието на нашата страна. Такъвъ е билъ пътятъ и на всички страни, които днесъ сж достигнали до най-високо положение индустриално. Така че, когато ние говоримъ за развитието на земледелието у насъ, трѣбва да имаме прѣдъ видъ винаги, че сж развитието на земледелието е свързано с него и скотовъдството, е тѣсно свързано с отделянето на индустрията отъ земледелието. И развитието на индустрията ще върви у насъ само въ този пътъ, като се отдѣли окончателно индустрията отъ земледелието и като приеме тая индустрия сѣ повече фабрична система. Туй е единиятъ въпросъ, върху който азъ искахъ да обърна внимание, и, както видите, той е единъ въпросъ много важенъ, за да може да се опрѣдѣли по-нататъкъ каква трѣбва да бѣде нашата економическа политика и дали тая економическа политика, о която се придържатъ нашите правителства, особено днешното, е съгласна с туй естествено развитие на всеки единъ народъ въ економическо отношение.

Ф. Симидовъ: Социалистически говоришъ.

Д. Влаговъ: Туй е, ако искате и социалистическо, и буржоазно, защото го говори единъ социалистъ, а въ сжщото време туй сжщото ви го казва и буржоата.

Г. Кирковъ: Трѣбва да го разберете.

Д. Влаговъ: Да, както казва г. Кирковъ, трѣбва да го разберете. За насъ, социалистите, е извънредно важно, щото нашата буржоазия да има много ясно прѣдставление за законѣ, по които се развиватъ економически народитѣ. И понеже тѣ сж

управляющиятъ елементъ у насъ, понеже буржоазията управлява, нейните разклонения управляватъ нашата страна, за насъ е много важно да иматъ ясно прѣдставление, за да може нашата страна да върви напредъ. А колкото сж по-неясни тия прѣдставления на нашите буржоазни дѣатели, колкото по-малко се занимаватъ с тѣхъ, толкова нашата страна ще отива по-мъчно напредъ. Така щото, когато говорятъ социалистите, говорятъ го и за да дадатъ едно по-добро обяснение на въпроситѣ, поне споредъ тѣхъ, да дадатъ едно по-добро обяснение на своите приятели, на своите съчувственици, на своите другари и така сжщо да дадатъ, ако искатъ да слушатъ, и на буржоазните класи да си обяснятъ и тѣ по-добре работитѣ, ако, разбира се, могатъ да възприематъ тоя възгледъ, който се основава на буржоазната наука и на изследванията на социалистическите дѣатели.

Подиръ това ние можемъ да дойдемъ до въпроса за покровителствената система. Казахъ ви, че този законопроектъ повечето бие на протекционизъмъ. Затуй азъ, именно, вземамъ туй право да кажа, че днешното правителство е възприело единъ другъ общоразпространенъ възгледъ у насъ, че нашата страна може да се развива само подъ протекционистическата система, подъ покровителствуваната система на нашето индустриално развитие. Туй, казвамъ, днесъ е общоразпространено мнѣние. Тукъ Народното Събрание, доколкото ми е известно и доколкото азъ съмъ присъствувалъ и слушалъ ораторитѣ, които сж говорили по разни економически въпроси, само одного чухъ да клони къмъ системата на свободната търговия, къмъ либерешанжизма, а всички, които съмъ могълъ да чуя, се явяватъ привърженици на протекционизма. (Т. Шипковъ: Тукъ, въ България?) Тукъ, въ Народното Събрание. (Т. Шипковъ: Може ли да бѣде инакъ? Въ сърцата си мислимъ.) Азъ констатирамъ единъ фактъ. Казвамъ, че болшинството, общото мнѣние е за протекционистическата система. Азъ ще Ви кажа, и ще видите какъ азъ мисля по този въпросъ, но констатирамъ този фактъ, който, мисля, не се отрича отъ никого, че общото мнѣние е за покровителствената система у насъ.

К. Мирски: За известни опрѣдѣлени артикули. Едното и другото сж крайности.

Д. Влаговъ: Азъ казвамъ, че общо е такова мнѣние. Г-да народни прѣдставители! Менѣ ми се чини, че много се прѣувеличава значението на протекционистическата система за економическото развитие на нашата страна. Системата на свободната търговия или на либерешанжизма тѣ сжщо не е лишена отъ много прѣимущества, и ще ви кажа даже, че тя, може би, много по-добре може да се защитава отъ единъ прѣдставителъ на нашата буржоазия, отколкото се защитава покровителствената система. Азъ мога да ви приведа единъ примѣръ . . .

Т. Шипковъ: И англичанитѣ поддържатъ това; и тѣ ставатъ сега протекционисти.

Д. Влагоевъ: Много бързате, г-нѣ Шипковъ. Азъ ще дойда и до англичанитѣ и ще Ви кажа какъ азъ мисля за тѣзи работи.

Прѣдседателствующъ А. Францъ: Моля Ви се, г-нѣ Шипковъ, оставѣте оратора да се изкаже.

Д. Влагоевъ: Либерешанжизмътъ нахксо състои въ туй, което вие го знаете — пълна свобода на търговията — *laissez faire, laissez passer*, както обикновено казватъ фритридеритѣ; всичко да се прѣдостави на обикновеното течение на нѣщата въ економическия животъ, всичко да се прѣдостави на свободната конкуренция. Дали дѣйствително свободната конкуренция, свободната търговия е тѣй опасна за економическото развитие на единъ народъ? Най-знаменититѣ политико-економисти, класицитѣ, казватъ, че въ първо врѣме, при развитието на единъ народъ, най-сгодната форма за неговото економическо развитие е либерешанжизмътъ, системата на свободната търговия. Защо? Първо, затова, защото при свободната търговия, казватъ фритридеритѣ, въ страната се внасятъ много стоки, а съ внасянето на много стоки не се увеличава стойността на тази страна и, слѣдователно, не се увеличава тѣй нареченото национално богатство, но, отъ друга страна, както казва Давидъ Рикардо, увеличаватъ се прѣдметитѣ, необходими за удовлетворението нуждитѣ на консоматоритѣ. И тогава всички прѣдмети, вслѣдствие на свободната търговия, ставатъ много по-евтини въ тази страна, която, разбира се, се намира подъ системата на свободната търговия. Като станатъ по-евтини тукъ вътрѣ въ страната вслѣдствие на това, едни отъ производствата, които съществуватъ въ тая страна, напускатъ тѣзи производства и търсятъ своето приложение на своя капиталъ и на своя трудъ да го приложатъ именно въ по-износни клонове, въ клонове, които могатъ да дадатъ по-голямъ печалба. Независимо отъ туй, при свободната търговия се явява туй естествено стремление, да се прѣмѣсти трудътъ отъ старитѣ занаяти въ новитѣ занаяти и по такъвъ начинъ се създава едно отъ най-важнитѣ условия, първоначалното натрупване на капиталитѣ, необходими за развитието на капиталистическото производство. Какъ се натрупватъ тия капитали? Прѣди всичко въ такава страна ние виждаме, че се явяватъ търговски и лихварски капитали. Този търговски и лихварски капиталъ постоянно се натрупва само въ по-малко рѣцѣ и въ продължение на извѣстно врѣме явяватъ се капитали търговски, които вече се влагатъ въ индустрията. И затъ развитието на индустрията въ никоя страна не е станало друго-яче, освѣнъ чрѣзъ търговскитѣ капитали и по-главно чрѣзъ търговцитѣ. Тѣ се явяватъ чрѣзъ своитѣ капитали организатори на модерната индустрия. Свободната тър-

говия за нашитѣ социалисти би имала такова сжщо прѣвъзходство, както тя има прѣвъзходство за старитѣ економисти, за класицитѣ въ економическата политика или въ политическата економия, ако нѣмаше единъ важенъ недостатъкъ, а именно този недостатъкъ, че тя се явява тѣй сжщо една система, която е ордие въ рѣцѣтѣ на капиталистическата класа, и тази система, която освѣнъ дѣто трупа капиталитѣ въ по-малко рѣцѣ, по повечето е система, която се стрѣми чрѣзъ постоянно намаление на работнишката заплата да увеличава своята принадена стойностъ и, слѣдователно, да увеличава сумата на неплатения трудъ, който експлоатира капиталистическата класа. По тази причина ние, като виждаме въ нея една система, съ която се ползува само капиталистическата класа за експлоатацията на работническия трудъ, чрѣзъ постоянно намаление на работнишката заплата, ние не можемъ да сподѣляме такава една система. Ние казваме, че тази система само тогава за насъ има пѣкакво значение, когато се отнася въпросътъ до положението на работническата маса. Когато е въпросътъ, дали ние дѣйствително да искаме свобода въ внасянето на извѣстни продукти, именно тѣзи продукти, които съставляватъ главния консумъ на работнишката маса, тогава ние казваме, че по-добрѣ е да се оставятъ свободно да се внасятъ тѣзи продукти въ страната, понеже тѣ съставляватъ главния прѣдметъ на консумъ на работнишката маса. Но въ друго отношение, като система, ние не можемъ да поддържаме системата на свободната търговия, както впрочемъ не можемъ да поддържаме и покровителствената система. Ако либерешанжизмътъ е система, чрѣзъ която капиталътъ експлоатира работническия трудъ, то и системата на покровителството е така сжщо една система, която ограбва работническия трудъ.

Сжщността на покровителствената система състои въ слѣдующето: въ прѣмѣстването на труда и капитала отъ една областъ на производството въ друга. И туй прѣмѣстване, което, както виждаме, може да става и при системата на свободната търговия естествено, не насилствено, ние го виждаме при покровителствената система да става то насилствено. Какво става при покровителствената система? Когато върху извѣстни продукти, които се внасятъ отъвънъ, се налагатъ голѣми мита, то индустрията, отъ която се получаватъ тѣзи продукти вътрѣ въ страната, индустрията, казвамъ, тогава се облага съ единъ особенъ данѣкъ, който индустриалцитѣ-капиталисти го прѣхвърлятъ върху работническия трудъ. Когато, напр., въ шивачеството турите сѣ голѣми мита върху готовитѣ дрехи, които идватъ отъвънъ, съ туй, наистина, се прѣмѣсти капиталътъ и трудътъ въ туй производство, като покровителствувано, но въ сжщото врѣме съ високитѣ мита се създава единъ данѣкъ, който се изказва въ повишението цѣната на вътрѣшнитѣ продукти отъ шивачеството. И повишението на тия цѣни вече се отразява и върху платата на работ-

ниците. Като увеличава цената на продуктите, съ туй заедно именно увеличава се и оная сума, която и работникът употребява за дрехи. По такъв начин увеличаването на митата увеличава цената на продуктите, а съ туй заедно се налага един данък не само върху работническото, но и върху цялата консоматорска маса. Туй е, което преди всичко се прави изключително за въ полза само на една шепа хора от народа, само на тия, които владят съ капитала и които работят съ капитала, а масата от консоматори, особено бедната класа и особено работническата класа нищо не печелят от туй. Твърди често ни се казва, че покровителството на индустрията преди всичко водило към увеличаването на народното богатство, и, второ, ни се казва, че то води към увеличаването на благосъстоянието въ страната, която се ползува от тая система — увеличение благосъстоянието чрез увеличаване на работническата заплата; обаче тия два довода за въ полза на покровителствената система, според мене, сж съвършено неоснователни. Покровителствената система има не само туй стремление, да поддържа, да насърчи местната индустрия, а има една друга страна, която може да спре развитието на индустрията. А какъ именно? Ето какъ. Наистина, въ всичките страни, още от самото начало на тяхното развитие, ние виждаме да прибавят към покровителствената система, обаче действителността ни показва, че при прилагането на покровителствената система у насъ, ако не се въвежда тъй сжщо и покровителството на труда въ такива страни, и при това не се изисква, щото въ нашата индустрия да се въвеждат най-модерните начини на производството, както машините, сетни хигиеническите условия, устройството на добри работилници и т. н., индустрията от туй не се развива. Напротивъ, съ такава покровителствена система индустрията много бавно се развива и даже се спира нейното развитие. Ако ние приемемъ покровителствената система сжщо като една система, която ужъ насърчава индустрията, безъ да прибавимъ до другите средства, до другите условия, необходими за развитието на индустрията, безъ това индустрията положително нма да се развие. Ако въ една страна като нашата, която, благодарение на това че вече се явява известно съзнание въ буржоазната класа, въ нейните представители, че е необходимо да се развива индустрията; ако тия представители не намиратъ другъ начинъ да развиятъ тази индустрия, освенъ покровителствената система, то съ това нма да достигнатъ цялата, съ туй нма да се развие индустрията. Може би ще дадатъ възможност на нколко души, на една шепа хора да натрупатъ известни капиталы чрезъ една безбожна експлоатация на работническия трудъ, но индустрията нма да се развие съ това, тя ще си остане на сжщото стъпало, на което ще я свари протекционната система. Ако тия, които сж съзнали нуждата от протекционната система чрезъ митната тарифа, чрезъ увеличението

на митата, ако тй не въведатъ и други условия, необходими за развитието на индустрията, тя нма да се развие. Значи, протекционната система, до която дохождатъ народите, които западатъ да се развият, които наредн вече иматъ една буржоазия, представители на която съзнаватъ нуждата от развитието на индустрията, когато се изтъква тая економическа политика на протекционизма, когато, казвамъ, тая политика вече стане политическа обща за всички ония, които управляватъ страната, трбва да се помни, че не може само съ просто едно покровителствуване на индустрията да се достигне нищо, само чрезъ увеличаването на мита не може да се достигне развитието на индустрията, а че трбва да се развиятъ всички други условия, главно да се защити трудътъ, да се застъпятъ по-добри условия за развитието на индустрията, на хигиеническите условия, въвеждане машините, въвеждане усъвършенствувания начинъ на производство и т. н. У насъ, за голъма жалостъ, когато хората говорятъ за развитието на индустрията и когато дохождатъ и казватъ, че економическата политика на нашата страна трбва да бъде покровителство на индустрията и нищо друго, не правятъ, освенъ да дадатъ известни привилегии на една шепа хора, да увеличатъ митата върху чуждите вносни стоки; съ туй натоварватъ масата, консоматорите съ новъ данъкъ, а всичко друго, което е необходимо за развитието на индустрията, положително го оставятъ настрана. И единъ присенъ фактъ е този, че ние токозъ пъти се стараемъ туку да туримъ на разискване на първо четене единъ невиненъ законопроектъ, какъвто е законопроектътъ за покровителството на дйтския и женски трудъ у насъ, и не се пристъпя къмъ него, а се отлага на заденъ редъ. Безъ да говоримъ за минали времена, казвамъ, че и въ настояще време нашата буржоазия, нейните представители, нейните хора, които съзнаватъ вече по кой път трбва да върви нашето развитие, разбиратъ покровителството на индустрията въ такава тсна смисълъ, само да се увеличатъ данъците по такъвъ косвенъ начинъ, като увеличатъ митата на вносните стоки, което ще се отрази несъмнено върху гърбовете на масата, а въ сжщностъ развитието на индустрията нма да сполучи, или ще отиде тъй бавно, щото положително нма да се почувствува скоро едно облекчение, едно развитие на индустрията въ нашата страна. Ето защо ние виждаме въ протекционната система една система тъй сжщо на буржоазната класа, една система, която туку се явява само за печелене, и по единъ най-грубъ начинъ печелене, не чрезъ усъвършенствуване начина на производството, не чрезъ уголмяване развитието на производителните сили у насъ, а просто чрезъ заприщване съ високи мита вносните стоки у насъ, чрезъ увеличението на косвения данъкъ върху консоматорите, чрезъ експлоатацията на работническия трудъ, който нма никакво покровителство. Поради тази принципиална причина, че ние имаме преди

себе си една система, каквато е протекционната, която има за цел да защити само известни интереси, а интересът на развитието и интересът на работническата класа никакъ не се взиматъ въ внимание, — само по тази принципиална причина ние не можемъ да бъдемъ за такава една система и за такъвъ единъ законъ, който узаконява такава система.

Като свършвамъ съ тази обща принципиална частъ, обръщамъ се къмъ самата тарифа, която тукъ ни е представена. Не помня сега добръ, но единъ отъ прѣдговорившиятъ обърна, дѣйствиелно, внимание върху това, че въ тази тарифа въ сжщностъ ние имаме статии, които се облагатъ съ много голѣми мита и, дѣйствиелно, не е известно по какви причини. Една отъ причинитѣ, наистина, г. Министерътъ на Финанситѣ вчера, когато възражаваше на прѣдговорившиятъ оратори, каза, че била тази: защо, казва, ние да облагаме известни продукти, които у насъ се произвеждатъ и които не се конкуриратъ? Този бѣше главниятъ мотивъ, главното възражение, по-добръ да кажа, на прѣдговорившиятъ оратори, когато изтъкнаха тази несъразмѣрностъ въ разпрѣдѣлението на митата върху разнитѣ прѣдмети, върху разнитѣ статии. Обаче, ако вземете да прѣгледате добръ тази тарифа, вие ще видите, че има много прѣдмети, които у насъ положително не се произвеждатъ и не могатъ да се произвеждатъ — нѣма тѣзи условия, за да се произвеждатъ; а тарифата ги облага съ голѣмо мито, като, напр., азъ ще ви приведа кафето. У насъ не се произвежда кафе и никога кафената индустрия ние, тѣй да кажа, не ще можемъ да я развиемъ. Чай, напр., сжщо. А вие виждате, че кафето, и сурово, и млѣно, печено и млѣно, и чай ги облагатъ съ едни голѣми мита. Пита се: на какво се основава такава нѣщо, какви сж мотивитѣ, именно, (П. Пешевъ: Фискални.) които даватъ да обложитъ известни прѣдмети съ голѣми мита, които никога у себе си нѣма да ги произвеждашъ, нѣмашъ условия, за да можешъ да ги произвеждашъ?

М. Такевъ: Тѣ сж луксозни прѣдмети.

Д. Влагоевъ: Г-нъ Такевъ! Чаятъ не е луксъ.

М. Такевъ: Кафето?

Д. Влагоевъ: Кафето, напр., не е луксъ, защото у насъ всѣки безъ едно кафенце или безъ единъ чай не може да мине. Тѣй щото, тѣ ставатъ вече едни прѣдмети на първа необходимостъ, ако искате. Напр., чай съ хлѣбъ: вие мнозина можете да намѣрите сутринъ, че се хранятъ съ хлѣбъ и чай или съ кафе. Но главното, на което азъ искамъ да обърна внимание, е туй, че ако е работата за покровителството на индустрията, на тѣзи клонове отъ индустрията, които у насъ иматъ почва да се развиятъ и могатъ да се развиятъ, ако е работата за тѣхъ, казвамъ, то тогава азъ разбирамъ, когато вие искате да имъ турите известни по-голѣми мита;

но когато е за прѣдмети, които вие не можете да ги развиете или за една областъ индустриална, която вие по никакъвъ начинъ не можете да я развиете у насъ, тогава азъ не разбирамъ защо сж толкозъ голѣми митата. Г-нъ Пешевъ ми напомни, че това е съ чисто фискална целъ. То е вѣрно, и азъ ви казвамъ, че тази тарифа менъ ми прави впечатление, че тя не е, която да изразява една опрѣдѣлена економическа политика; тя е главно една фискална политика. Има, дѣйствиелно, за покровителството на индустрията, но общото впечатление е, че тя е повече една фискална тарифа. Индигото ми прави впечатление. У насъ индигото никога нѣма да се произвежда. Обаче туй индигото се облага тѣй сжщо съ голѣмо мито.

Друго едно нѣщо, на което ще обърна вниманието и по което ние тѣй сжщо не можемъ да гласуваме за тази тарифа, е слѣдующето. Въ тази тарифа има много прѣдмети, които съставляватъ първа необходимостъ за нашето население. Тѣ сж повечето прѣдмети отъ консума и които прѣдмети положително трѣбвало би да се освободятъ отъ всѣкакво мито. Таквитъ сж, напр. — и едно, помоему, необяснимо нѣщо — още въ първата глава „Животни живи“: живи животни, освѣнъ поименованитѣ, казва, се пускатъ безъ мито. А пъкъ въ втората глава 11 статия имаме: „меса прѣсни и солени, освѣнъ долупоименованитѣ, 100 кгр. — 25 л.“ (Г. Кирковъ: 25 ст. на кило!) Да, 25 ст. на кило. Живитѣ животни се пускатъ безъ мито, съ изключение на тукъ изброенитѣ, а прѣсното месо го облагатъ съ 25 л. на 100 кгр. Сланината у насъ и свинското месо и така е много скъпо. (Г. Кирковъ: 6 1/2 гроша.) Има свинско месо, обаче е скъпо, и виждаме въ сжщото врѣме, че митото върху свинското месо, върху сланината е увеличено на 6 ст. или на 7 ст. нѣщо на кило.

Министъръ Х. Тодоровъ: Имаме свинско.

Д. Влагоевъ: Има свинско, но скъпо е.

Министъръ М. Сарафовъ: Направѣте го евтино.

Д. Влагоевъ: Кога ще стане евтино — когато ще затворите границитѣ на тѣзи прѣдмети ли?

Министъръ М. Сарафовъ: Какво ще кажатъ земледѣлцитѣ? Тѣ сж на противното мнѣние.

Д. Влагоевъ: Не, земледѣлцитѣ не сж противъ. Може би тѣзи сж противъ, които се занимаватъ съ туй производство въ по-голѣмъ размѣръ.

Министъръ М. Сарафовъ: А хѣ!

Д. Влагоевъ: Сетнѣ, ако вземете тѣй сжщо дървеното масло, сетнѣ маслинитѣ, които нѣма да се произвеждатъ у насъ, и т. н., вие виждате, че и тѣ сж обложени съ едно голѣмо мито.

М. Такевъ: А шарлагантъ?

Д. Влагоевъ: Шарлагантъ ли?

М. Такевъ: У насъ го правятъ.

Д. Влагоевъ: Да, правятъ го, но туй производство не е още тъй голѣмо и не е усъвършенствувано. При туй, повечето у насъ се употребява дървеното масло и маслините, отколкото шарлагантъ. Така че, такива консомативни прѣдмети би трѣбвало да се освободятъ за въ полза на работническото население у насъ.

М. Такевъ: Г-нъ Влагоевъ! Зехтинътъ може да се фалшифицира, но шарлагантъ е чистъ — отъ орѣхи и сусамъ. Ето въ Пазарджикъ има фабрика, въ Пещера има двѣ. Тѣй че, по-добръ е шарлагантъ.

Д. Влагоевъ: Въ всѣки случай, моето мнѣние е, че консомативнитѣ прѣдмети трѣбва да се освобождаватъ, а вие казвате, че ще увеличите цѣната на тѣзи прѣдмети. Вие давате една привилегия на покровителственитѣ индустрии, а въ сѣщото врѣме отнимате отъ консоматоритѣ възможността да купуватъ по-евтино тия прѣдмети.

К. Мирски: Ще ги правятъ повече хора.

Д. Влагоевъ: Да ги правятъ повече хора, не дѣйте вѣрва, г-нъ Мирски! Ще ги правятъ само тѣзи, които иматъ капиталъ и които могатъ да добиятъ капиталъ, а болшинството нѣма да ги произвежда. То ще ги яде три пѣти по-скѣпо и затуй именно ние възставаме противъ увеличението митата на такива прѣдмети. Има и друго. Както, напр., солта — морската и каменната солъ. Тамъ тѣй сѣщо се туря едно мито отъ 9 л. и 10 ст.

Министъръ М. Сарафовъ: Сегашното.

Д. Влагоевъ: Да, както и сегашното, но казвамъ, че е голѣмо митото върху солта и би трѣбвало да се намали или да се унищожи съвсѣмъ, защото у насъ нѣма производство на солъ, или е твърдѣ малко туй производство, за да задоволи цѣлото население въ такова голѣмо количество, а повечето е за селското население. Позволѣте ми да ви кажа, че именно за селското население трѣбва да искаме намаление на митото върху солта, защото то е, което най-много употребява солта, особено въ скотовѣдството. Така че, за прѣдметитѣ, които дѣйствително съставляватъ извѣстна първа необходимостъ за нашето население, ние виждаме въ тази тарифа или да оставатъ сѣщитѣ мита, както е солта, или въобще да сж увеличени митата, противъ което ние сме и ще бъдемъ.

Ето защо на основание на всички тия съображения, които азъ изказахъ нахъсо; на основание на принципиалното съображение, че ние не можемъ да поддържаме нито системата на свободната търговия, нито системата на покровителството като

системи, които ползватъ най-главно една шепа хора граждани отъ нашата страна: сетнѣ, прѣдъ видъ на туй, че тази тарифа, както виждате, не прѣдставлява едно покровителство само на тѣзи области отъ производството, които могатъ у насъ да се развиятъ, а че тукъ имаме повече фискална тарифа; и, най-сетнѣ, прѣдъ видъ на това, че въ тази тарифа ние виждаме прѣдмети отъ първа необходимостъ за нашето население, селско и градско, обложени съ мито, когато би трѣбвало да бъдатъ освободени или обложени съ намалено мито, та прѣдъ видъ на всичкитѣ тия съображения ние не можемъ да гласуваме за такъвъ единъ законопроектъ.

С. Ицковъ: И безъ васъ ще мине.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Димитъръ Христовъ има думата.

Д. Христовъ: Отказвамъ се.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Слѣдва г. Яблански.

Д. Яблански: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Навѣрно и васъ ще е очудило, както и мене, вчерашното поведение на г. Министра на Финанситѣ. Внася ни такъвъ единъ важенъ законопроектъ, какъвто е митническата тарифа, г-да, който ще се има за база при сключването на търговскитѣ договори може би за срокъ отъ 10 години, значи, нашата политика финансова и економическа за 10 години отъ тази тарифа трѣбва да се опрѣдѣли и г. Министърътъ на Финанситѣ да не излѣзе, слѣдъ прочитането на тази тарифа, да допълни своитѣ 25—26 реда отъ доклада съ нужнитѣ обяснения, съ изложение на възгледитѣ на правителството върху нашата економическа и финансова политика за въ бѣдѣще.

С. Ицковъ: За въ бѣдѣще вие сте.

Д. Яблански: Още повече той бѣше длъженъ това да направи, защото ние сега правимъ единъ прѣломъ отъ адвалорната система, която досега се практикуваше, и минаваме вече къмъ специфичната. Ще ме извините, ако кажа, че ще се намѣрятъ мнозина отъ насъ, които даже не могатъ да си обяснятъ, каква разлика може да има между едната и другата. Говори се „специфична“. Толкова же значение отдаватъ на първата, адвалорната, колкото и на втората. И това не е порокъ. Но г. Министърътъ на Финанситѣ бѣше длъженъ съ една обстоятелствена мотивировка да обясни на народното прѣдставителство защо се прави този прѣломъ отъ една система на друга, защо въвеждаме тази специфична тарифа отсега за въ бѣдѣще.

Г-да! Навѣрно много отъ васъ ще знаятъ, че свиканиятъ прѣди двѣ години индустриално-търговски конгресъ имаше, между другото, за цѣль

да проучи и прѣработи тарифата, която правителствата по-рано бѣха изработили и която настоящето правителство имаше прѣдъ видъ слѣдъ това да прѣдстави на Събранието за да я узакони, както е случаятъ съ прѣдставената слѣдъ изтичането срока на търговскитѣ договори. Тая тарифа бѣше тарифата, изработена прѣзъ 1897 и 1898 г.

Д. Христовъ: Тя бѣше прѣписана.

Д. Яблански: Дали тя бѣше прѣписана отъ по-старо врѣме или не . . .

Д. Христовъ: (Възражава нѣщо.)

Д. Яблански: Азъ не Ви прѣсичахъ и моля и Вие да не ме прѣсичате. — И тая тарифа, внесена тогава така въ търговско-индустриалния конгресъ, тъй както е настоящата, само че намѣсто 548 параграфа имаше 787 или близо толкова, конгресътъ се откажа да я разисква, (М. Таковъ: Конгресъ да пише закони!) защото поиска свѣдѣния отъ надлежния министъръ, да каже, какви изучавания той е направилъ за състоянието на нашата индустрия, на нашитѣ занаяти, на нашето земледѣлие, за да може, като се базира върху тѣзи изучавания, да се произнесе отдѣлно върху всѣка една статия, какви увеличения и какви намаления трѣбва да станатъ; но понеже нѣмаше положително никакви изучавания направени, тогава се прѣпоръча на надлежния министъръ, че трѣбва да се направи изучаване, че трѣбва да стане анкета. Г-нъ министърътъ тогава се съгласи и разискването на тарифата въ конгреса се отложи, макаръ че бѣха събрани всички заинтересовани класи: занаятчийскитѣ и индустриалцитѣ, които бѣха хора най-компетентни и можеха най-практически, тъй да кажа, съвѣти да дадатъ по нейното прѣработване.

М. Таковъ: Заинтересовани.

Д. Яблански: Макаръ че заинтересовани; нѣма нищо отъ това; пакъ нашата дума щѣше да бѣде послѣдна и ще се поправи.

Г-да! Тази анкета се назначи едва миналата година, макаръ че конгресътъ застъпа прѣзъ 1901 г., августъ мѣсецъ. На тази анкета се даде за цѣль или се турна за задача да проучи нашето индустриално, занаятчийско и земледѣлческо състояние и производство. Народното Събрание, както помните добръ, гласува единъ кредитъ отъ 20.000 л. по бюджета на Министерството на Търговията и Земледѣлието; търговскитѣ камари тъй сѣщо гласуваха, мисля, 10.000 л.; значи, 30.000 л. се събраха и, както слушамъ, изразходвани сѣ вече за тази цѣль и се мислѣше, че тази анкета ще може дѣйствително да събере нужнитѣ материали и върху тѣзи материали правителството да изработи тарифата и върху тѣзи сѣщитѣ материали ние сега, като ги проучимъ, да може да се произнесемъ за приемането или отхвърлянето на нѣкои статии отъ тая та-

рифа, а така сѣщо и за увеличението или намалението на митото и пр. Но, г-да, съ съжаление трѣбва да констатирамъ, че отъ анкетата, поне за форма, намъ нищо не е прѣдставено досега да видимъ какви изучавания е направила. Г-нъ Министърътъ на Финанситѣ каза, че рапортитѣ на тая анкета сѣ били готови. За насъ не е важно дали сѣ готови или не, дали сѣ написани и стоятъ може би въ чекмеджето на г. Министра — а истината е, че тѣ не сѣ и написани още, — за насъ е важно сега тукъ да бждатъ прѣдъ насъ, да бѣха ни раздадени заедно съ тарифата. Защото какъ искате ние да се произнесемъ по разнитѣ клонове на нашата индустрия, когато не знаемъ тия индустрии заслужаватъ ли покровителство, заслужаватъ ли жертвитѣ, които сега се правятъ за тѣхъ, има ли почва за нѣкакви нови индустрии, за нѣкакви нови занаяти; съществуващитѣ занаяти заслужаватъ ли покровителство или не, защо нѣкои отъ тѣхъ сѣ загинали, кои могатъ да вирѣятъ и кои не могатъ и пр.? Венчентѣ тѣзи свѣдѣния трѣбваше да ги имаме отъ анкетата и сега, при разискването на тарифата, да ги имаме на рѣцѣ. Отсутствието, г-да, на тия данни ни прави положително да се намираме въ невъзможностъ да може да се произнесемъ по прѣдставената тарифа, да можемъ да одобримъ прѣдложенитѣ мита, увеличениитѣ мита на единъ, на другъ, на трети артикулъ. Г-нъ Министърътъ каза, че анкетаторитѣ щѣли да дойдатъ въ комисията и тѣ щѣли да дадатъ свѣдѣния. Моля ви се, г-да, г. министърътъ съ тѣхъ е работилъ 2 мѣсеца и той не може тукъ да изтѣзе прѣдъ насъ да направи единъ обстоятелственъ докладъ по това, което е чулъ отъ тѣхъ, а ние ще можемъ въ единъ-два дена, отъ обясненията на анкетаторитѣ по всѣки единъ прѣдметъ, да се освѣтимъ! Ами че туй възможно ли е? Въ два дена поне единъ отъ тѣхъ не ще можемъ да изслушаме, а тѣ сѣ 8 или 10 души анкетатори. Значи, то е само хвърляне прахъ въ очитѣ; това е само да се каже, че е имало анкета, че е имало изучавания и че върху тѣзи изучавания се базира настоящата тарифа. Послѣ, г-да, въ тази тарифа всѣки единъ отъ насъ очакваше да види между другитѣ графи и такива, въ които да е поставено единичната стойност на прѣдметитѣ, както и съотвѣтствующето досегашно адвалорно мито, кореспондирующе на новото мито, съ което се облагатъ, за да може да се направи оцѣнка и сравнение. Защото много малко сѣ ония отъ васъ, които ще притежаватъ компетентността по всѣки прѣдмети, напр. като видятъ, че 50 кгр. или 100 кгр. шапки се облагатъ съ 1.000 л. Ами че трѣбва една специална компетентностъ, за да се знае по тежината на единицата и качеството каква е стойността на тия шапки. За тази прѣцѣнка трѣбваше въ една отдѣлна графа по адвалорната система да се каже стойността каква е, за да може всѣки единъ отъ насъ, макаръ незапознатъ съ тѣзи работи, да прѣцѣни, че дѣйствително се пада еди-колко мито по

стойността на всеки отделен артикул. Този недостатък е един от главните, по който, вървамъ, мнозина от васъ, както и азъ самичкъ, ще се намърятъ въ невъзможност да проучатъ тая тарифа както трѣбва. Какво има тукъ? Има само облаганата единица въ тежестъ и мито по еди-колко лева. Ами че нищо човѣкъ не може да разбере отъ това; не може да си състави идея каква е облаганата стойностъ на тия прѣдмети!

Послѣ, г-да, длъжностъ бѣше сѣщо така на почтени Министъръ на Финансите, като ни прѣдставлява така тарифата, да бѣше я попълнилъ отъ статистиката съ свѣдѣния за послѣдните петъ години: какъвъ е билъ вносьтъ въ България по всеки прѣдметъ, на каква стойностъ и какво мито е получено, за да можемъ да видимъ кои прѣдмети заслужаватъ, дѣйствително, да се покровителствуватъ — на кои заслужава да се увеличи митото, на кои да се намали и пр. Вчера какво ставаше? Г-нъ министърътъ казваше: отъ еди-кои прѣдмети нѣма вносъ. Но трѣбва да има всеки единъ отъ насъ прѣдъ себе си статистиката за 5 години, за да знае и си направи своитѣ умозаключения. Защото иначе негодно е за тази цѣль да има всеки да се рови въ нѣколко тома отъ статистиката по години, за да може да види внасятъ ли се прѣдметитѣ, за които става рѣчь, или не се внасятъ и, ако се внасятъ, на какво количество и заслужава ли да се повиши митото или не заслужава. Тия недостатъци, г-да, на тарифата я правятъ извънредно ядова, я правятъ такава, щото азъ ви казвамъ, че то е една подигравка съ насъ — съ народното прѣдставителство. На ви я, на, вотирайте тарифата! То е сѣ равно човѣкъ да натуря цифри, съотвѣтствующи на прѣдметитѣ, безъ всѣкакви обяснения, безъ тѣзи обстоятелствени освѣтления, за които говорихъ. Естествено, че при такива условия мъчно е човѣкъ да се произнесе, да направи оцѣнка и съзнателно да вотира приемането ѝ.

М. Такевъ: Ама галиба сѣщо такава е тарифата и на г. Теодорова.

Д. Яблански: Азъ не казвамъ каква е била тарифата на г. Теодорова. Г-нъ Теодоровъ не бѣше я внесълъ. Ако я внесѣше въ Камарата, щѣше, може би, да има тѣзи работи прѣдъ видъ и нѣмаше да ни изненада. Тарифитѣ, дѣйствително, се съставляватъ по шаблона на чуждитѣ. Шаблонътъ на чуждитѣ тарифи е такъвъ, но тѣ сѣ страни съ специфични тарифи, отъ 20—30 години, и, когато сѣ ги вотирали отъ парламентитѣ, при въвеждането за първъ пътъ тия специфични тарифи не само че е имало тия работи, за които говорихъ, но и при всѣко допълнение, когато се прави, биватъ придружавани съ най-широки разяснения. Ето защо бѣше необходимо тия обяснения да ги има, за да може всеки да бѣде добръ освѣтленъ и съ пълно съзнание да вотира.

Послѣ, г-да, не знамъ защо 787-тъ артикула, които има въ сегашната тарифа по адвалорната система, сега се намаляватъ на 548. Защо е това намаляние? Говоримъ за специфични мита. Самото название „специфични“ показва, че както митата, сѣщо и однороднитѣ прѣдмети трѣбва колкото е възможно да бѣдатъ специфицирани, ясно изтъкнати. Ще кажете: има много прѣдмети, които не заслужаватъ да бѣдатъ помѣстени. Тѣ ако сѣ заслужавали досега, заслужаватъ и сега да се помѣстятъ. Иначе това ще въведе цѣла пертурбация въ статистиката, защото, като се въведе тази тарифа, статистиката за всичко трѣбва да се ръководи отъ тарифата, която сега въвеждаме, и споредъ нея да събира свѣдѣнията.

М. Такевъ: Че нема Вие мислите за хатѣра на статистиката трѣбва да правимъ тарифата?

Д. Яблански: Това е необходимо, г-нъ Такевъ, защото има много прѣдмети, които не се виждатъ отъ тарифата къмъ коя статия сѣ причислени, а ще трѣбва, слѣдъ публикуване на тарифата, съ указъ да се допълня или просто да игнориратъ или сливатъ съ други прѣдмети. Защо тогава да не бѣде обозначенъ всеки прѣдметъ отдѣлно и ние да знаемъ какво вотираме?

М. Такевъ: Азъ рекохъ, ако е само за хатѣръ на статистиката.

Д. Яблански: То ще има още и исторически характеръ, независимо отъ фискални и економически. Изучаватъ на нашето економическо положение нали ще се обърнатъ подиръ връме къмъ статистиката, за да видятъ какъ е вървѣлъ вносътъ, каква е била търговията: вносътъ и износътъ, какво измѣнение сѣ прѣтърпили разнитѣ прѣдмети, които въ това връме сѣ съставлявали прѣдметъ на нашата търговия и поминѣкъ?

Независимо отъ това, другъ още единъ голѣмъ недостатъкъ въ тази тарифа е и този, че отделнитѣ прѣдмети би трѣбвало да бѣдатъ раздѣлени по качество и стойностъ още на нѣколко категории, още на нѣколко подраздѣления, защото безъ тѣзи подраздѣления излиза единъ видъ саката работата.

Д. Христовъ: Затова ли се нарича специфична тарифата?

Д. Яблански: Това е необходимо за специфичната тарифа, за да може и самиятъ чиновникъ на митницата да бѣде добръ ориентиранъ при опрѣдѣляне на съотвѣтствующето мито и да може по такъвъ начинъ да се постигне цѣльта, която ние прѣслѣдваме, като искаме да я правимъ покровителствено-протекционистическа. Но засега, както ни е прѣдставена, тя е повече фискална, отколкото покровителствена: г. министърътъ е ималъ за цѣль да запази интереситѣ на хазната, а протекцията

на индустрията, занаятите и земледелието като че сж оставени на втори планъ.

Сега това подразделение, г-да, защо е необходимо? Азъ ще да ви цитирамъ нѣколко статии отъ тарифата, за да видите колко тя е непрактична. Вземѣте напр. столоветѣ. Столоветѣ, е казано, освѣтъ ония отъ извито дърво, безъ копаничарска работа, безъ украшения и лакировка, отъ обикновено дърво и отъ сѣщо дърво — това сж два вида столове. Г-да! Всѣки отъ васъ навѣрно ще знае, че има 10 вида столове; имаме обикновени, които струватъ три лева, и такива, безъ копаничарска работа, които струватъ 50. Вземѣте столоветѣ въ бюрата. Тѣ сж по 50 л., а въ салонитѣ сж по 30—40 л. Вземѣте други каквито щете столове и направѣте сравнение. И затова ще видите въ чуждитѣ тарифи, че единъ и сѣщи прѣдметъ се подраздѣля на 7—8 категории споредъ качества и стойността и всичко това е обозначено. Ето тогава разбирамъ въ такъвъ случай, че може тарифата да има и покровителствено значение, за да можемъ да произвеждаме и по-усъвършенствуваме работи, защото нѣма да се занимаваме само съ дреболии и груби производства, а да настрѣчаваме и по-хубавитѣ и сѣщи работи. Ами какъ ще покровителствуваме и се стремимъ да усъвършенствуваме мѣстното производство, когато столоветѣ отъ 50 л. ще ги внасяме съ сѣщото мито, както и тѣзи отъ 5 л.? Вземѣте по-нататѣтъ. „Ст. 215. Шапки. Шапки отъ слама, талашъ, испанска трѣва, кора, жилеста палма и отъ всѣкакъвъ другъ видъ растителности: а) негарнирани 200 л., б) гарнирани, но безъ цвѣтя и пера, 300 л.“ Последнитѣ разбирамъ женски — мъжки има само единъ видъ. Вие всички знаете колко различни видове има шапки. Лѣтни шапки вие знаете че има, като ги вземете отъ 2 до 15 л. Какво излиза? Че по-сѣстоятелнитѣ, по-богатитѣ хора ще носятъ по-люксови шапки при нищожно мито. По този начинъ, и да има даже нѣкой желание да построи фабрика за шапки, нѣма да го направи, защото външната конкуренция нѣма да допусне.

М. Такевъ: Значи, адволорната система е по-добра.

Д. Яблански: Тя е добра, само че мъчно практикуема; ставатъ злоупотребления и затова е по-добра специфичната, но трѣбва всички тѣзи подробности да ги има, за да може да бжде спасена справедливостта.

Б. Мирски: Не намирате ли за по-добръ да говорите за тѣзи работи, когато дойде врѣме да рѣшаваме?

Д. Яблански: Г-нъ Мирски! Ако сега не говоря, кога ще говоря?

Б. Мирски: Когато дойде да се гледа статия по статия.

Д. Яблански: Азъ говоря сега за да се вземе въ внимание отъ страна на комисията. Вие знаете какъ става второто четене у насъ. Г-нъ прѣдседателъ пита г. министърътъ съгласенъ ли е или не върху измѣненията, които се прѣдлагатъ, и ако той не е съгласенъ, не се прокарва. Затова тукъ е мѣстото да се освѣтимъ и да се знае въ комисията на какво главно трѣбва да се обърне внимание.

Прѣдседателствующъ А. Франц: Г-нъ Мирски! Моля Ви, не прѣкъсвайте оратора! Г-нъ Яблански има право по принципъ да каже всичко, каквото мисли.

Д. Яблански: Така сѣщо, г-да прѣдставители, вземѣте още и други статии, каквато е за коприна. Коприна има само единъ видъ въ тарифата. Казано е въ ст. 304: „Платове и трика отъ чиста коприна (включително фуларитѣ, крепа и тюла) или смѣсени съ златни, сребърни, позлатени или посребрени металически жици“. Значи отъ една стойностъ само коприна. А всички знаете, че има коприна като наченете отъ 2 л. метърътъ до 25 л. метърътъ. Не трѣбва ли да има тѣзи подразделения? Нали трѣбваше, както е въ всички статистики, да се опрѣдѣли: коприна при еди-каква си плътностъ еди-каква цѣна; при еди-каква си якостъ еди-каква цѣна? А пъкъ на други мѣста опрѣдѣлятъ колко жици има на квадратенъ милиметъръ, и колкото повече жици има, толкова по-голяма е плътността, а, слѣдователно, и по-висока стойността. Моля ви се, г-да, така съставена тарифата, както ни е прѣдставена, сѣкашъ че е единъ бакалски тефтеръ, но не и тарифа. Сравнѣте я съ която щете отъ чуждитѣ тарифи и вие ще видите има ли подобно нѣщо. Ст. 349: Платна отъ памукъ. Ние нѣмаме такова производство, но възможно е да го имаме. Ние имаме фабрики и, щомъ имаме суровъ материалъ, можемъ да се надѣваме да се открие фабрика за произвеждане и платна. Асѣ ризитѣ, които носимъ, тѣ сж отъ чужда фабрикация платно — като вземете отъ два лева ризата, има такива и до 12 л. Платната въ случая се цѣнятъ безъ разлика на качеството. Не трѣбваше ли по качеството на платната да се турятъ и съотвѣтствующитѣ мита?

Министъръ М. Сарафовъ: Ризата конфекционъ ли е или платъ?

Д. Яблански: Послѣ ще отговоря.

Министъръ М. Сарафовъ: Не понася Ви.

Д. Яблански: Азъ казахъ само като примѣръ. Платната ще внасяме отвънъ, а ризитѣ тукъ ще работимъ. И би трѣбвало така и да бжде, да внасяме платната отвънъ, а да работимъ ризитѣ тукъ въ нашитѣ работилници. „Ст. 394. Дрехи отъ вълвени платове“. Г-да! Повечето отъ васъ, ако се не лъжа,

носятъ дрехи отъ чужда фабрикация. Е, моля ви се, тази е статията, която се прѣдполага да има покровителственъ характеръ, защото въ България имаме вече текстилна индустрия. Имамъ вече толкозъ фабрики! Значи, заслужаватъ тѣзи фабрики нашето покровителствуване и нашето внимание. „Дрехи отъ вълнени платове“. Това е всичкото, което съдържа статията. Облагатъ се съ какво? Облагатъ се съ двойно мито отъ онова прѣдвидено за плата, отъ който сж направени. А пъкъ съ колко се облага платътъ, въ ст. 390 е казано: облага се съ 3 л. килограмътъ.

Министъръ М. Сарафовъ: 6 л. е за платоветъ.

Д. Яблански: Поправено е. Вие вчера го направихте отъ 3 л. на 5 л.

Министъръ М. Сарафовъ: Кои платове? За вълнения платъ е 6 л.

Д. Яблански: Е, моля ви се, вие знаете, че има дрехи, като наченете отъ 25 и стигнете до 200 л. костюмътъ. Ами тукъ не заслужаваше ли едно подразделение? Вие ще обложите грубитъ дрехи, а пъкъ по-хубавитъ, по-финитъ дрѣхи ще оставите сравнително съ малко мито. Естествено е тогава, че по-състоятелнитъ, по-богатитъ хора ще купуватъ по-добри дрехи отъвнѣ, а пъкъ у насъ влѣчението е такова, че покрай състоятелнитъ и другитъ, по подражание, ще искатъ да иматъ по-хубавичко, а отъ това ще послѣдва, че хубавитъ работи, добритъ, може би само на видъ, произведения ще намиратъ добъръ пазаръ, а пъкъ мѣстнитъ произведения ще ги имаме, за да се каже, че и ние сме фабрична държава и че произвеждаме тоже хубава материя, на която ще търсимъ пазаръ въ Египетъ и Турция. При тази тарифа, ако се приеме безъ измѣнение, нашето производство нѣма положително да издържи конкуренцията на външнитъ стоки. Ако имаше подразделения по качества, то естествено, че колкото сж по-сѣщи материи, толкова по-високи ще бѣдатъ и митата.

Д. Христовъ: Най добръ е да се направи смѣтка колко струватъ платоветъ, които ще облагаме, и колко ще струватъ дрехитъ, които ще се изработватъ у насъ отъ тия платове, за да направимъ разлика колко струва внесената стока отъвнѣ и колко нашата, и да видимъ дали нашата стока нѣма да струва по-евтино. Възъ основа на туй може да се прави сериозна критика и, слѣдователно, да има една каква-годѣ аргументация. Понеже Вие се занимавате съ този въпросъ, бихъ желалъ да видя една такава смѣтка отъ Васъ направена. Колко ще струва на мѣстото, напр. на софийския пазаръ, стоката, която се внася като дрехи, колко ще струва внесената стока тукъ и нашата, за да видимъ дали покровителствуваме стоката на хората.

Д. Яблански: Тѣзи свѣдѣния, г-нъ Христовъ, би трѣбвало да Ви ги даде почтениятъ г. Министъръ

на Финанситъ. Тѣзи свѣдѣния всѣки отъ насъ може да ги има, ако обърнемъ Народното Събрание на работилница.

Д. Христовъ: Тогава ще се съгласите съ мене, че критика така не може да става, и всичко казано отъ Васъ ще бѣде фрази само.

Д. Яблански: Не сж фрази. Вие най-послѣ сте човѣкъ, който познавате практическия животъ, и тѣзи работи, ако щете, да не кажа голѣма дума, най-голѣмиятъ профанъ трѣбва да ги разбира. Каквото и да говорите, не можете да не правите разлика между дрехи отъ 25 и 30 л. отъ дрехи отъ 150 л., 200 л. По-евтинитъ дрехи, като по-груби, сж и по-тежки, и по тарифата ще бѣдатъ обложени съ много по-високо мито, а отъ това слѣдва, че произведенията за бѣдната маса ще бѣдатъ товарени съ повече мито, отколкуто по-сѣщитъ и луксознитъ за по-състоятелната класа. (Единъ прѣдставителъ: Толкова по-добръ.) А пъкъ у насъ главно консомира чуждитъ фабрикации по-състоятелната класа и тарифата собствено излиза, че покровителствува нея, отколкуто мѣстното производство. А пъкъ оставимъ ли по-богатата класа да консомира прѣдмети доставени отъвнѣ, а само бѣдната — отъ вътрѣшна фабрикация, то тежко на тия индустрии и занаяти тогава. Въ Русия сега дѣйствующата митническа тарифа всѣкому е вѣрвамъ извѣстно какви послѣдствия даде. Тамъ се облагатъ грубитъ материи, облагатъ се прѣдмети, които се консомиратъ именно отъ простата — голѣмата маса, като се оставятъ при най-низка цѣна прѣдметитъ отъ по-луксозенъ характеръ за по-богатитъ, и какво излиза? Понеже масата отъ населението е извънредно бѣдна, не може да консомира, не можѣ да поддържи това фабрично голѣмо производство, прибави се и външната конкуренция и най-послѣ се свърши съ това, че отъ нѣколко години има цѣлъ погромъ — разорение индустриално.

Д. Христовъ: Това не е вѣрно! Изслѣдвания се направиха въ послѣдно врѣме и се доказа...

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Христовъ! Моля Ви се, не прѣкъсвайте оратора.

Д. Яблански: Вземѣте думата и кажете.

Послѣ, дрехитъ отъ коприна. Ами че то е сѣщото нѣщо. Има такива рокли, които струватъ 50 л., а има рокли за 500 л. Значи, роклята за 500 л. оцѣнена ще плати сѣщото мито, както и роклята за 50 л. Ами че тѣ сж толкова очевидни работи, щото не търпятъ и възражение.

К. Мирски: Трѣбва да се поправи въ комисията.

Д. Яблански: Да, но иска се отъ насъ въ два дена да приемемъ тарифата. Ако бѣше обмислена и приготвена както трѣбва, можеше да се приеме

en bloc, иначе три мѣсеца трѣбва да я разискваме за да я вотираме каквато трѣбва да бѣде, като се спираме специално върху всеки прѣдметъ.

Ст. 499. Пиана. „Пиана (флигели) и органи 150 л.“ Сега, разбира се, хубаво е да насърчимъ музикалното изкуство у насъ, но съгласѣте се, че въ случая има пиана отъ 300 до 3.000 л., които се внасятъ въ България. Е, моля ви се, съ едно и същото мито ли ще обложите и единѣтъ, и другитѣ? Сега по тарифата излиза, че съ каквото мито ще се обложатъ обикновенитѣ пиана отъ послѣдната Будапещенска фабрика, съ такава ще се обложатъ и пианата рояли отъ първата фабрика въ Америка.

Вземѣте колата. Това производство го имаме у насъ. Казано е: „Луксозни кола“, значи у насъ всички файтони, ланди, купета се облагатъ съ едно и също мито. А пъкъ имаме въ България фабрики, които работятъ такива кола и трѣбва да ги насърчимъ. Ние имаме въ Враца прѣкрасна фабрика, и ако тя не вирѣе, то е благодарение на това, че външната конкуренция я съсипва.

Д. Христовъ: Това мито е направено въз основа показанията на врачанския файтонджия.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, г-нъ Христовъ, оставѣте оратора да свърши.

Д. Христовъ: Вие сте много щекотливъ къмъ насъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Ни най-малко. Вземѣте думата, ако искате да говорите.

Д. Яблански: Вземѣте ст. 255, тамъ се казва за стъклени издѣлия. Та, както виждате, ако разкритикувамъ всѣка статия отдѣлно, азъ нѣма да свърша и слѣдъ два дена. Азъ ви обърнахъ вниманието само върху нѣкои статии, за да се убѣдите, че тая тарифа е работена много повърхно. Стъклени издѣлия, като бутилки и пр., най-хубавитѣ, до тѣзи стъкла, съ които приемъ вода, има такава голѣма разлика, още повече че ние имаме фабрика за стъклени издѣлия, имаме и сурови материали въ голѣмо изобилие, така щото ние можемъ да се надѣваме за едно бѣдѣще развитие на стъкленото производство. И не трѣбваше ли по-специално да се подраздѣлятъ, за да може дѣйствително да се защити и мѣстното бѣдѣще производство?

Министъръ М. Сарафовъ: Колко статии има за стъклата?

Д. Яблански: Азъ говоря само за бутилки, бинлици, дамаджани и пр.

Министъръ М. Сарафовъ: А стъклата, дѣто приемъ вода, вжтрѣ влизатъ ли?

Д. Яблански: Стъкла за лампи, прости и кристални, 20 л., а и по-горѣ има пакъ 20 — всички еднакво плащатъ.

Министъръ М. Сарафовъ: По-горѣ има шифовани, гравирани и пр. стъкла.

Д. Яблански: Да, има.

Министъръ М. Сарафовъ: Ама то е отдѣлна статия.

Д. Яблански: Трѣбваше по-обстоятелно подраздѣление, за да може да се обложатъ съответствено и по-луксознитѣ стъкла, както и обикновенитѣ, проститѣ стъкла. Излиза, че у насъ ще плащатъ проститѣ стъкла, а по-доброкачественитѣ нѣма да плащатъ — тѣ се пуцатъ да влизатъ въ България почти безъ мито.

Г-да прѣдставители, тази тарифа освѣтъ економическото значение, което има за страната, но тя има и обществено, социално значение. По този начинъ тѣзи мита, които ни се прѣдлагатъ въ тарифата, ние дѣйствително ще се научимъ на хубави работи, които ние вжтрѣ не можемъ засега да произвеждаме, защото нашитѣ финансови сили сж слаби. Научени веднажъ по-усъвършенствуванитѣ производства отъ нѣтъ да докарваме, естествено е, че вжтрѣшното ще го занемаримъ съвсѣмъ. Това ще ни поведе къмъ единъ економически упадѣкъ, който не може да нѣма своитѣ послѣдствия въ социално отношение.

Ст. 390 тоже. Ст. 384: „Човали (торби) отъ ютенъ платъ“. Вие знаете, какво грамадно количество отъ тѣзи човали се внася у насъ, а ние имаме вече възможностъ, имаме тия сурови материали, за да можемъ да направимъ това производство усилено не само за вжтрѣшнитѣ нужди, но даже, ако щете, за износъ, защото у насъ конопътъ вирѣе въ най-широкъ размѣръ. Турено е човали отъ ютенъ платъ — раздѣлѣте ги поне, бе! — човали отъ ютенъ платъ отдѣлно и послѣ отъ кълчица или отъ ленъ отдѣлно. Ами раздѣлѣте ги! (Единъ прѣдставителъ: Ами козината?) Козината тоже. Раздѣлѣте ги, за да може по този начинъ да се даде възможностъ да се развива вжтрѣшното производство, да се даде възможностъ, тага раздѣлени по стойностъ, да имаме едни човали, които да струватъ 5 л., други, които да струватъ 12 л., и трети, които да струватъ 15 л. — хубави ленени човали.

Министъръ М. Сарафовъ: За кои човали говорите?

Д. Яблански: За човалитѣ въ ст. 384.

Министъръ М. Сарафовъ: Ютенъ платъ и козина сѣ едно и също ли е?

Д. Яблански: Ст. 384.

Министъръ М. Сарафовъ: Въ ст. 384 изрично е казано: „човали отъ ютенъ платъ“. Ютенъ платъ и козина сѣ едно ли е?

Д. Яблански: Отъ лепенъ платъ имате ли? (Смѣхъ.)

Министъръ М. Сарафовъ: Ще ги намѣрите, безъ съмнѣние, на особено мѣсто.

Д. Яблански: Както и да е, но отъ кълчища човали нѣмате. Не намирамъ и отъ козина човали — въ вашитѣ тарифи ги нѣма.

Д. Христовъ: Ако се приведе на адвалорната система, на тѣзи човали се взема 20% мито и, слѣдователно, тази тарифа, сравнена съ пораншната, прѣдставлява единъ прогресъ два пѣти по-голѣмъ, макаръ че стѣмъ на мнѣние, че човалитѣ трѣбва да се внасятъ безъ мито.

Д. Яблански: Тѣзи сж, г-да, бѣлѣжкитѣ, които азъ направихъ по тарифата. Както виждате, отсъствието на тѣзи подраздѣления прави, щото тарифата да бѣде много несъстоятелна. Отсъствуватъ ли тия подраздѣления, не може въ никой случай облагането да бѣде справедливо и не може въ никой случай тѣзи облагания да послужатъ като покровителствено срдство на нашата индустрия. Подраздѣленията да сж такива, че колкото сж по-фини произведенията, толкова да бѣде по-високо митото.

Ю. Теодоровъ: Само скъпи ли да ги направимъ?

Д. Яблански: По-фината да бждатъ по-скъпи, за да може мѣстното производство да се усвършенствува и конкурира на чуждото.

Н. Константиновъ: Цѣлѣта на специфичната тарифа нѣма да се постигне по този начинъ, г-нъ Яблански. Слѣдователно, покровителството нѣма да се постигне.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля Ви се, г-нъ Константиновъ, оставѣте г. оратора да говори!

Д. Яблански: Както казахъ и въ началото още, г. Министърътъ на Финанситѣ трѣбваше да ни даде едно обстоятелствено изложение за състоянието на нашитѣ фабрични производства днесъ, както и това на нашитѣ занаяти, за да можемъ още отсега да се ориентиране и да кажемъ: тѣзи и тѣзи отъ нашитѣ фабрични заведения и занаяти заслужаватъ покровителство, и това трѣбва да го знаемъ още отсега, за да можемъ да го прѣпорѣчваме на правителството, при сключването на договоритѣ, да отстои интереситѣ на производителитѣ, защото тая тарифа, както я гласуваме сега, тя ще бѣде прилагана само къмъ държавитѣ, съ които нѣма да имаме сключени договори. Обаче на правителството трѣбваше да дадемъ ние отъ тукъ, тъй да се каже, нашитѣ мнѣния по случая...

Д. Христовъ: И заблуждения!

Д. Яблански:... какво трѣбва да направи по отношение нашитѣ индустрии и нашитѣ занаяти. А това не бѣше Богъ-знае каква голѣма работа, не сж бо-зна нашитѣ индустриални заведения колко много, за да се изисква обширна работа и обширно изучаване съ години и мѣсеци. Нашитѣ индустриални заведения сж, г-да, всичко на всичко около 338.

Н. Константиновъ: Само по закона за насърчение мѣстната индустрия.

Д. Яблански: Заедно съ голѣмитѣ работилници възлизатъ на 338 заведения, а раздѣлени по специалностъ, сж около 42 заведения. Какъвъ трудъ съставляваше това за правителството да излѣзе и каже, че тия 42 заведения сж у насъ, които трѣбва да се покровителствуватъ? Защото тѣ вече сж намѣрили почва въ страната, тѣ сж придобили права отъ нашия законъ за насърчение мѣстната индустрия и затова ние ще трѣбва, при третиране на договоритѣ, да отстояваме правата на нашитѣ индустриалци. Вие бѣхте вчера, г-нъ Константиновъ, който питахте какво ще стане съ закона за насърчение мѣстната индустрия.

Н. Константиновъ: Защото мислѣхъ, че е врдно да се разширява дѣйствието на закона за насърчение мѣстната индустрия съ митната тарифа.

Д. Яблански: Самиятъ законъ ще бѣде безсмысленъ, защото тарифата ще обема всичкото покровителство, което законътъ прѣдписва. И това като е така, нѣмаше освѣнъ правителството да излѣзе и върху даннитѣ, които анкетата му е събрала, да ни каже, че тия индустрии заслужаватъ нашето внимание и покровителство, и върху тѣхъ да поискаше нашето мнѣние, какви мита да отстоява при сключването на договоритѣ. Така е сжщо и съ занаятитѣ. Нѣма Богъ-знае колко занаяти въ България; статистика за тѣхъ нѣма, но прѣдполага се, че по категории — по специалностъ, не ще бждатъ повече отъ 50—60 занаяти. Трѣбваше г. Министърътъ на Финанситѣ да дойде тукъ съ даннитѣ на анкетната комисиия и ние върху тѣхъ щѣхме да се спремъ и да кажемъ, че тѣ заслужаватъ или не нашето покровителство. Тогавъ самата работа на правителството се опростотворяваше. Защото ние нѣмаше да отидемъ да се занимаваме съ цѣлата тарифа, статия по статия да я обсъждаме, а щѣхме да се спремъ само върху тия, които заслужаватъ нашето внимание — по отношение нашата индустрия и занаяти, тѣ щѣха да заслужатъ нашето внимание и ние можехме тогава не съ мѣсеци, а може би въ 4-5 дена да свършимъ цѣлата тарифа. А сега какво излѣзе? Излѣзе, че правителството и то само нѣма мнѣние по този въпросъ, ще чакаме да ни освѣтлятъ анкетьоритѣ въ комисията, и такова освѣтляване, което ще ни дадатъ въ два-три дена, знаемъ колко ще струва. Ето че цѣлѣта нѣма да се постигне, и

правителството, на което ще дадемъ *carte blanche*, като вотираме тази тарифа, да сключва договоритѣ, кой-знае какви договори ще бждатъ сключени въ концѣ-концовѣ. А такива договори, г-да, които нѣма да отговарятъ на нашитѣ нужди и цѣли, които прѣслѣдваме за повдигане и усъвършенствуване на нашето производство — развитие на нашето богатство, заедно съ покровителствуване тия индустриални заведения, които консомиратъ нашитѣ земеделѣчески произведения, тази тарифа ще бжде съвършено безцѣлна. Страни, като Белгия и Холандия, които иматъ износъ и вносъ на 5—6 милиарда лева — тѣ иматъ адвалорна система, и тѣ иматъ почти свободна търговия, тѣй наречената либерешанжистическа. Но тѣ какво правятъ? Тѣ се спиратъ само върху тѣзи индустрии или занаяти, които иматъ почва и вирѣятъ въ страната, а всички други ги оставятъ. (Д. Благоевъ: Тамъ свободно се развиватъ . . .) Има 15—20 отъ индустриитѣ, които сѣ развити въ голѣми размѣри и за които взиматъ най-сериозни мѣрки, за да не може да има конкуренция отвънъ. Така е въ Холандия, Белгия, скипо и въ Дания. Последната, земеделѣческа страна като нашата, не отива да прави Богъ-знае каква митническа тарифа, а се ограничава само върху нѣколкото сѣществени статии, които засѣгатъ нейния економически животъ. Ако имаше разумна економическа политика и нашето правителство, и въ случая да бѣше се ограничило само върху тия индустриални и занаятчийски произведения, които вирѣятъ въ страната, и върху тѣхъ само да искаше да се произнесемъ какво покровителство заслужаватъ, работата ни щѣше да бжде много улеснена и ние щѣхме съ пълна вѣра да гласуваме и да знаемъ, че сме изпълнили дълга си, че сме защитили това, което вика за нашата защита.

Сега, отсъствието на тия данни, необходими за да можемъ, дѣйствително, съ пълно съзнание на работата да се произнесемъ, прави тарифата невъзможна за приемане и азъ се чудя, какъ ще бжде възможно до сжбота тая тарифа да бжде прѣгледана въ комисията, да бжде разисквана отъ насъ и съ какъвъ рискъ ще бжде дадено пълномощие на правителството да третира въ бждѣще законното сключване на търговскитѣ договори. Какъ ще бжде това възможно да приемемъ, когато, както г. Министърътъ на Финанситѣ забѣлѣжи отначало, два мѣсеца се занимавалъ и не дойде той съ единъ обстоятелственъ докладъ да ни освѣтли върху нея, за да можемъ дѣйствително да се произнесемъ, да кажемъ своята дума по нейното окончателно редактиране.

С. Ицковъ: Ние имаме довѣрие въ него.

Д. Яблански: Азъ не казвамъ, че нѣмаме довѣрие, но г. министърътъ е човѣкъ като насъ, и той е човѣкъ съ недостатѣци и може да направи грѣшки. Ако е въпросъ за довѣрие, ние ще му

вотираме, но не въ такива случаи; основниятъ законъ го задѣлжава да направи това и ние затова сме пратени отъ народа, зрѣло и съгласно нуждитѣ на страната да проучимъ и гласуваме всички закони — затова се и внася въ Народното Сѣбрание този отъ първа важностъ законопроектъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Ако се даде довѣрие, ще стане ли тарифата по-умна и по-обмислена? (Смѣхъ.)

Д. Яблански: Тия сѣ бѣлѣжитѣ, които азъ направихъ по тарифата. Моето прѣдложение е да се откажемъ отъ това желание да я вотираме сега. Ако я вотираме, ще направимъ голѣма грѣшка. (Отъ дѣснидата: Прието!) Тая тарифа ние трѣбва да я оставимъ въ комисията, да си вземе всѣки отъ насъ проекта съ себе си и прѣзъ врѣме на ваканцията, каквито проучвания всѣки може да направи, да ги направи, и въ идущата сесия, съ пълно разбиране на работата, да можемъ да се произнесемъ по нея. Ако вие я вотираете сега и дадете това пълномощие на правителството, азъ ви увѣрявамъ, че вие ще направите грѣшка, която направиха прѣдшественицитѣ ни въ 1899 г., които гласуваха конвенцията съ Турция. Тя бѣше прибрзана работа и тогава. Правителството бързаше тогава, кой знае съ какви цѣли, нѣмаше нужнитѣ данни за освѣтление и не се даде възможностъ на прѣдставителитѣ да проучатъ добръ и затова не се прѣдвиди, че загубитѣ за страната ще бждатъ толкова голѣми. Ето, на, резултатътъ отъ двѣгодишното ѣ практикуване доказа, че тази конвенция, освѣнъ грамаднитѣ загуби, които ни донесе за хазната, до 2—2½ милиона лева отъ мито, акцизъ и октроа, но дойдоха турската индустрия и занаятчийскитѣ произведения да подбиятъ нашитѣ. Ето какво значи една прибрзана работа. Намъ ни се казваше още миналата есенъ, че извънредната сегашна сесия щѣла да бжде прѣдначена специално за вотиране тарифата, а се внесе кога — на края на сесията. Е, г-да, моля ви се, ами че въ другитѣ страни по цѣли сесии губятъ за гласуването на подобна тарифа! Вчера уважаемиятъ г. Гешовъ ви каза, че въ Германия, само за да прокаратъ тарифата по отношение на зърненитѣ храни, изгубиха 6 мѣсеца.

М. Такевъ: Но, г-нѣ Яблански, защо?

Д. Яблански: Защото борба имаше тамъ.

М. Такевъ: Ами защо?

Д. Христовъ: Тамъ имаше политически причини.

Д. Яблански: Тукъ нѣма ли да има борба?

М. Такевъ: Тукъ има заинтересованостъ.

Д. Яблански: Ние тукъ имаме да защитаваме земеделѣческитѣ произведения, имаме да защита-

ваме индустрията, имаме да защитаваме занаятите, и у нас е още по-мъчно, още повече че за пръв път се въвежда подобна тарифа.

Д. Христовъ: За съжаление, причините въ Германия бѣха други. Тѣ бѣха чисто политически, социални причини. Тарифите сѣ противъ социалистите въ Германия. Тѣзи работи трѣбва да се знаатъ.

Д. Яблански: Нашата задача е много по-мъчна, отколкото задачата, може би, на единъ германски парламентъ, който е вотираше само изменение на общата тарифа съ повишение митата изключително на земеделскитѣ произведения. Като казвамъ земеделски произведения, дойде ми на умъ и вчера повдигнахъ въпросъ за земеделскитѣ машини, които се освобождаватъ, съгласно тарифата, отъ мито. Г-да, не съмъ съгласенъ съ това освобождение, не защото не искамъ покровителство на земеделството, а защото, г-да, ако ние не направимъ въ всѣка една околия поне да имаме модерни работилници за поправка на тѣзи машини и изработване наново на тѣзи модерни съжива — разбирамъ не парни машини, но обикновени, които сѣ нужни за нашите земеделци, — не можемъ да очакваме подобрене на нашето земеделство. Знаете ли отъ какво се оплакватъ земеделците най-много? Ще купя, казва, плугъ и други модерни съжива и ордия, но утре ако се повреди, кѣдѣ ще го поправа? Не само това.

Д. Христовъ: Но азъ казвамъ, че такива работилници за поправяне има и напредватъ, но работилници за направа нѣма. Това не е вѣрно, което казвате; това е едно заблуждение.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля, г-нъ Христовъ, ведѣйте прѣкъсва оратора!

Д. Христовъ: Възстановявамъ истината.

Д. Яблански: За тѣзи ордия и за тѣзи машини — обикновените, простите, не казвамъ за вършачките и пр. — за тѣхъ би трѣбвало да има работилници въ всѣка околия и би трѣбвало особено тия плугове и пр. да бждатъ работени и да бждатъ приспособявани споредъ почвата на всѣко едно село или землище.

Ф. Симицовъ: Има ги, г-нъ Яблански, има ги!

Д. Яблански: Е добръ, като ги има и като освобождаваме чуждите отъ мита, нѣма ли да подбиятъ нашето производство?

Д. Христовъ: Не, тѣ сѣ само за ремонтъ.

Д. Яблански: Намъ не ни трѣбватъ за ремонтъ, ами трѣбва да ги правимъ нови и да ги поправаме, когато се развалятъ.

Д. Христовъ: Земеделството протежираме съ това.

Д. Яблански: За това имаме създадени желѣзарски училища. Ние въ тѣзи училища трѣбва да подготвимъ специалисти за въ нашите работилници за тѣзи машини, за тѣзи ордия.

Д. Христовъ: Това е неразберѣшъ, г-нъ Яблански!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Моля Ви се, г-нъ Христовъ!

Д. Яблански: Ето защо азъ се спрѣхъ върху този прѣдметъ, за да обърна вашето внимание, че би трѣбвало правителството да не отива така леко да освобождава всичко безъ мито. Ако щете, нѣкои отъ тѣзи прѣдмети могатъ да се пушатъ съ много високи мита, но тѣзи мита да имъ се повръщатъ на първо врѣме на вносителите. И понеже договорѣтъ се прави за 10 години, да се надѣваме, че при такава силна защита въ тѣзи 10 години ще можемъ да имаме фабрики за тѣзи земеделски машини и съжива. Така щото, да не отиваме така леко, щото едва слѣдъ 10 години да очакваме да ги имаме, а може и никога, защото тѣ сѣ отъ първа необходимостъ за модернизирането, както забѣлѣза Луковскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Христовъ, на земеделството ни, и тѣ ни трѣбватъ — и кога други път, ако не помислимъ сега при приемане на тарифата, въ която г. министърътъ ги освобождава отъ мито и прави невъзможно създаването на подобна индустрия въ България?

Д. Христовъ: Съ това си противорѣчите на първия възгледъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Христовъ! Моля Ви се, послѣ станѣте и отговорѣте.

Д. Яблански: Тѣзи сѣ моите бѣлѣжки, които имахъ да направя. Както виждате, не бѣхъ много пространенъ. Обърнахъ внимание набързо върху нѣкои отъ статиите, върху нѣкои отъ недостатъците на тази тарифа и, по моите възгледи, гласуването ѝ ще да бжде голѣма грѣшка. Ние трѣбва да я отложимъ и трѣбва зрѣло да я обмислимъ и тогава да я гласуваме.

Д. Христовъ: Това е именно едно заблуждение, г-нъ Яблански!

К. Мирски: Г-да народни прѣдставители! Имамъ да кажа нѣколко думи по законопроекта. Законопроектътъ че е отъ прѣголѣма важностъ, е нѣщо безспорно. Затова, да се впускамъ да доказвамъ това, ще значи да доказвамъ нѣщо, противъ което никой не говори. Излишно бѣше, мисля, подиръ като говори почитаемиятъ г. Гешовъ, и подиръ

като говори г. Министърът на Финансите, да се съжалева и от други, че въ изложението на мотивите на този законопроект не намираме почти нищо. Самъ г. Министърът на Финансите съжалева за това. Дѣйствително, трѣбваше онѣзи празни страници въ законопроекта да бѣдат пълни и да бѣше прѣсмѣтнато поне за най-важнитѣ артикули, какво мито сж плащали и какво се прѣдвижда за напредъ да плащатъ. Това нѣщо го нѣма. Но не можемъ да съжалеваме повече, като се съжалева и отъ самия съставителъ. Като си задавамъ въпроса: необходимо ли е да се гласува още тая сесия този законопроектъ, азъ не мога да не отговоря утвърдително, а не както отговори почитаемиия г. Теодоръ Теодоровъ. Ние искаме да минемъ отъ системата на облагане стокитѣ по стойностъ къмъ системата на специфичнитѣ мита, т. е. облагане стокитѣ съ мито не по стойностъ, а на глава, на килограмъ, на метъръ, на парче или на дюза. Това е общо-признато отъ всички ни и всички считаме, че това е необходимо по-скоро да стане, защото въ края на тая година се изтичатъ договоритѣ, които имаме сключени по друга система, и трѣбва да дадемъ на Министерството една мѣрка, каквато то само не може да има. И така, остава да гласуваме законопроекта, да го приемемъ днесъ, първо по принципъ, като рѣшимъ да се внесе въ комисията. По-нататкъ, обаче, ни прѣдстои една работа, по която е желателно всѣки отъ насъ, който се чувствува, че може да помогне на правителството, да му даде своето съдѣйствие, билъ той отъ болшинството или отъ меншеството. За да се постигне това нѣщо, трѣбва комисията да работи нѣколко дена наредъ, всичко подробно да се проучи, по всѣка статия да се даватъ нужнитѣ освѣтления и само тогава да се минава по-нататкъ. За да се извърши това цѣлесъобразно, менѣ ми се струва, че трѣбва да направимъ слѣдующето — азъ желая винаги да бѣда практиченъ: — ония дни, въ които ще работи комисията, Народното Събрание да свършва заседанията си часътъ на 6 вечерта, а точно на 6 часътъ да почва да работи комисията туку, въ самата зала на Народното Събрание, та да могатъ всички народни прѣдставители да присѣствуватъ и по правото, което иматъ споредъ нашия правилникъ за вътрѣшния редъ, да говорятъ съ съвѣщателенъ гласъ. Туку ще трѣбва да се изслушатъ и онѣзи г. г. анкетири, които сж дали материала, който е ималъ прѣдъ видъ г. министърътъ, ако този материалъ и да не е билъ разработенъ при изработването на този законопроектъ. Туку ще трѣбва да чуемъ мнѣнието и на ония търговско-индустриални камари, които, вѣрвамъ, сж били сезирани поне съ нѣкои по-важни работи отъ проекта. Азъ си запазвамъ правото, както за нѣкои членове по законопроекта, особено за послѣдния, тъй и за нѣкои статии въ тарифитѣ да кажа нѣкои работи, които считамъ за добри, когато почнемъ да рѣшаваме, а то ще бѣде, когато почнемъ да разглеждаме законопроекта статия по статия.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Полагамъ на гласуване приемането по принципъ законопроекта за общата митническа тарифа на вносниѣ стоки и моля г. г. прѣдставителитѣ, които приематъ на първо четене този законопроектъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство.) Народното Събрание приема. Давамъ 5 минути отдиыхъ.

(Слѣдъ отдиыхъ.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Прѣди да почнемъ втората точка отъ нашия дневенъ редъ, прѣседателството има да съобщи слѣдующето на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Постѣпило е прѣдложение отъ г. Министра на Финансите, съ което се иска сврѣхсметенъ кредитъ отъ 4.500 л., за отпушане взаимнообразно безъ лихва за пострадалиѣ прѣзъ 1902 г. отъ пожаръ сѣмейства отъ с. Сенделъ, Провадийска околия, за които по-прѣди бѣше разрѣшено отъ Народното Събрание.

Второ, прѣдложение отъ г. Министра на Финансите за сврѣхсметенъ кредитъ отъ 10.000 л., за възнаграждение на адвокатитѣ по гражданския процесъ на бившитѣ министри отъ кабинета на г. Иванчова.

Трето, прѣдложение, пакъ отъ Министерството на Финансите, за опрѣдѣление данъка върху сградитѣ отъ 1903 г.

На дневенъ редъ имаме второ четене прѣдложението за отпѣлване с. Въркатъ отъ Луковитската околия и присѣдинението му къмъ Плевенската.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-нъ Министра на Вътрѣшнитѣ Работи нѣма и моля да се прѣмине на слѣдующия дневенъ редъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Първо четене законопроекта за измѣнение закона за поземелния данъкъ. Г-нъ секретарътъ ще го прочете.

Секретаръ П. Шоповъ: (Чете.)

„Изложение на мотивитѣ

къмъ законопроекта за измѣнение закона за поземелния данъкъ отъ 18 май 1901 г.

Г-да народни прѣдставители,

Данъкътъ, който засѣга почти всички български граждани и за който става най-често рѣчь при всѣко обсъждане на данъчни мѣроприятия, е, безспорно, поземелниятъ данъкъ. По величината си въ нашия приходенъ бюджетъ и по това, че засѣга почти всѣкого, защото рѣдко има гражданинъ, който да не притежава парче земя, този данъкъ заслужава сериозното внимание на обществото и народното прѣдставителство, а отъ друга страна, начинътъ на разпрѣдѣлението му едва ли не опрѣдѣля настроението на обществото изобщо къмъ всички съществуващи данъци. Ето защо, прѣди да прѣдприема едно коренно измѣнение на нашата данъчна система, за което се изисква време и което

ще бъде възможно слѣдъ прокарването редъ законодателни мѣроприятия, азъ се съетохъ задълженъ да прѣдложа прѣди всичко настоящето измѣнение, което ще прѣмахне голѣма частъ отъ явнитѣ несправедливости, на които сж подложени днесъ данъкоплатцитѣ. Измѣненіята докосватъ главно начина на опрѣдѣлението и размѣтането на данъка, а съображенията, които сж ме заставили да ги искамъ, иматъ своята основа единствено въ желанието ми да се постигне едно относително по-равномѣрно и по-справедливо разпрѣдѣление на този данъкъ.

Вамъ е извѣстно, г-да народни прѣдставители, че съгласно дѣйствующия законъ за поземелния данъкъ цѣлата сума на този данъкъ се опрѣдѣля въ бюджета, а слѣдъ това тази послѣдната се размѣта отъ специални комисии по околии, по градове и села и най-подиръ между самитѣ данъкоплатци. Размѣтането на облога по околии се извършва врѣзъ основа на даннитѣ на земледѣлческото производство прѣзъ десетъчнитѣ 1889, 1890, 1891, 1892 и 1900 години и статистически изслѣдванитѣ 1898 и 1899 години. Околийскитѣ комисии пѣкъ размѣтатъ облога между градоветѣ и селата като иматъ прѣдъ видъ освѣнъ горнитѣ данни и плащания отъ разнитѣ села и градове поземеленъ данъкъ прѣзъ 1895—1899 г. — „срѣдното число на ежегодно разработванитѣ земи и пропорцията на това срѣдно число къмъ цѣлото число удобна за разработване земя“, — числото на земледѣлческитѣ къщи и ралата, числото на увратитѣ на удобната за разработване земя и по колко се пада на рало и пр. пр.

Размѣтнатиятъ по този начинъ данъкъ върху градоветѣ и селата се разпрѣдѣля между данъкоплатцитѣ не вече възъ основание на резултата отъ десетъка и събранитѣ статистически свѣдѣния. Комисиятъ събиратъ просто количеството на деклариранитѣ за облагане земи, класиратъ ги по видъ и категория и, като опрѣдѣлятъ данъка за всѣки видъ и категория земя на декаръ, изчисляватъ общия данъкъ на данъкоплатцитѣ, като пазятъ щото общиятъ сборъ на този данъкъ да не надминава или остане по-долу отъ размѣтнатия на селото или града облогъ.

И така, споредъ закона за поземелния данъкъ, размѣтането на общия облогъ по околии става единствено върху резултатитѣ на земледѣлческото производство прѣзъ десетъчнитѣ и статистически изслѣдванитѣ години, безъ да се взема въ внимание количеството на облагаемата земя. Въ околийскитѣ комисии размѣтането на облога, между градоветѣ и селата, става при участието на двата елемента съ прѣдимство на първия, когато въ градскитѣ и селски комисии размѣтането на данъка между данъкоплатцитѣ се основава изключително върху втория елементъ. Отсъствието на единство въ начина на дѣйствуване у тритѣ тѣзи комисии, които прѣслѣдватъ една цѣль — правилно и справедливо разхвърляне на поземелния данъкъ, дава твърдѣ печални резултати. Такива сж поне ония отъ размѣтането на данъка прѣзъ 1895—1899 г. и прѣзъ 1901 и 1902 години.

Долната таблица, която показва какъ пада поземелния данъкъ на работнитѣ раг excellence земи — нивитѣ, въ нѣкои села, най-блѣскаво ще потвърди това.

Околия	Градъ или село	Нива		I качество		II качество		III качество		IV качество		V качество		VI качество	
		Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.
Орѣховска . .	с. Ботево . . .	2.414	484	1 40	989	1	—	940	—	80	—	—	—	—	—
	„ Сираково . .	3.194	1.284	— 64	805	—	54	1.105	—	44	—	—	—	—	—
Фердиандска . .	„ Видлица . .	2.606	233	1 20	247	—	50	2.125	—	46	—	—	—	—	—
	„ Габровица . .	10.046	2.232	— 40	5.194	—	80	2.618	—	25	—	—	—	—	—
„	„ Студено-буче . .	6.810	468	1	—	773	—	62	5.568	—	30	—	—	—	—
	„ Войница . .	2.206	443	— 42	1.063	—	40	699	—	38	—	—	—	—	—
Дуинишка . .	гр. Дуница . .	9.533	579	1 35	1.518	1	15	5.777	—	65	1.658	—	36	—	—
	с. Бистрица . .	3.250	490	— 70	586	—	50	996	—	40	1.178	—	20	—	—
„	„ Кочариново . .	7.522	919	1 46	2.249	1	—	1.626	—	60	962	—	40	—	—
	„ Поромино . .	4.252	205	— 70	55	—	60	2.735	—	28	1.156	—	20	—	—
Кюстендилска . .	„ Д.-Градица . .	2.529	150	1	—	551	—	75	1.246	—	28	581	—	12	—
	„ Гор. „ . .	5.979	455	— 50	883	—	45	2.244	—	25	1.280	—	20	1.116	—
Радомирска . .	„ Бѣлово . .	3.269	30	1 40	555	1	—	997	—	70	1.679	—	50	—	—
	„ Жабляно . .	2.403	338	— 70	402	—	60	1.663	—	50	—	—	—	—	—
Карловска . .	„ Чукурлий . .	4.757	2.015	1 30	938	1	02	1.803	—	80	—	—	—	—	—
	„ Михилица . .	8.922	2.149	— 60	1.313	—	45	5.459	—	20	—	—	—	—	—
Станимажка . .	гр. Станимака . .	8.072	806	1 25	335	1	—	266	—	80	506	—	60	1.931	—
	с. Гор.-Воденъ . .	1.467	567	2	—	232	1	50	375	—	—	292	—	10	—
„	„ Богутево . .	3.004	457	— 80	765	—	60	1.781	—	40	—	—	—	—	—
	„ Ченсларе . .	11.274	863	— 30	3.272	—	25	7.138	—	20	—	—	—	—	—
Пешерска . .	„ Алякочево . .	8.072	393	1	—	2.059	—	80	3.387	—	60	2.232	—	40	—
	„ Козарско . .	4.180	1.307	— 52	1.450	—	48	1.422	—	45	—	—	—	—	—
Пловдивска . .	„ Палазлий . .	9.347	3.995	1 30	2.426	1	10	2.249	—	78	676	—	40	—	—
	„ Ахматево . .	7.507	429	— 70	1.203	—	50	3.082	—	40	1.600	—	30	1.187	—

Околия	Градъ или село	Ниви	I качество				II качество				III качество				IV качество				V качество				VI качество			
			Декари	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.	Декари	л.	ст.		
Т.-Пазарджишка	» Ферезлий . .	11.289	473	1	70	3.293	—	70	6.232	—	50	4.290	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Балдево . .	8.367	631	1	—	2.942	—	70	4.794	—	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Никополска . .	гр. Никополъ . .	16.354	2.857	1	—	9.432	—	70	4.065	—	65	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	с. Черковица . .	4.238	1.419	—	70	1.227	—	60	1.591	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Русенска . . .	» Божичевъ . .	7.253	218	1	50	3.778	—	70	2.576	—	55	680	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Иваново . .	10.761	674	—	72	4.739	—	57	4.399	—	52	949	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Орханлийска . .	» Врачешъ . .	6.778	2.178	—	71	1.272	—	65	3.328	—	55	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Ябланица . .	1.841	86	—	30	441	—	16	1.313	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Самоковска . .	» Вълчинъ . .	3.355	510	—	90	1.054	—	80	1.790	—	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Клисура . .	1.565	343	—	45	385	—	35	837	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Софийска . . .	» Подгледецъ . .	2.666	392	1	—	427	—	80	647	—	70	1.199	—	46	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Доброславци . .	5.473	487	—	50	1.792	—	40	2.270	—	30	923	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
» . . .	» Докорско . .	7.403	1.703	1	18	1.553	—	79	3.022	—	39	1.124	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Войнеговци . .	4.509	892	—	62½	1.248	—	50	2.368	—	37½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Старозагорска .	» Пандялий . .	5.691	441	1	—	1.111	—	80	2.454	—	45	1.684	—	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Сунгурлари . .	2.232	476	—	50	686	—	40	593	—	25	477	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Айтоска . . .	» Кръстива . .	7.200	264	—	80	6.034	—	55	901	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Кападжи-кьой . .	7.550	1.287	—	44	2.167	—	35½	4.095	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Авхиалска . . .	» Алакярия . .	7.058	7.058	—	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Е.-Пасли . .	7.784	7.784	—	22½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
» . . .	» Горница . .	9.932	9.932	—	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Кецилеръ . .	3.582	3.582	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Котленска . . .	» Татаръ-кьой . .	7.227	2.136	—	65	3.331	—	58	1.760	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Садово . .	6.452	704	—	70	3.800	—	56	1.073	—	47	873	—	07	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
» . . .	» Шехово . .	3.658	483	—	24	674	—	20	1.808	—	13	692	—	08	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Емирлеръ . .	15.943	15.943	—	12½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Балчишка . . .	» Сел.-кьосу . .	6.839	6.839	—	29½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	» Д.-Бей-кьой . .	20.627	20.627	—	11½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Отъ размѣтателнитѣ книги се вижда още, че за извѣстни околии, дѣто работната земя не е въ голѣмо изобилие и дѣто населението е добръ заседнало, данѣктъ за декарь нива се движи между 65—90—1 л. — 1 л. и 40 ст., когато въ други, дѣто плодородието е не по-слабо, но дѣто земята е по-изобилна, данѣктъ се движи между 10—15—25 до 40 ст. на декарь.

Същиятъ този резултатъ би се получилъ непрѣмѣнно и при новото размѣтане, което дѣйствующиятъ законъ ни задѣлжава да извършимъ, защото основитѣ, върху които ще се сложи това размѣтане по околии и по градове и села, сж почти същитѣ, върху които е сложено размѣтането за периода 1895—1899 години.

Причинитѣ, които пораждатъ несправедливото размѣтане на данѣка, сж слѣдующитѣ: 1) срѣдното производство за околитѣ, изчислено по производството прѣзъ десетѣчнитѣ години, не изразява срѣдната производителностъ на работнитѣ земи въ тѣзи околии, даже когато добросъвѣстно се е констатирано това производство, и 2) количеството на работнитѣ земи, взели участие въ производството прѣзъ десетѣчнитѣ години, не навсѣкѣждъ се равнява на онова, което обикновено се обработва; а понеже полученото произведение отъ първитѣ опрѣдѣля величината на срѣдното производство за всичкитѣ земи, връзъ основа на което се опрѣдѣля величината на облога, гаранцията е твърдѣ слаба за добиване правилень резултатъ.

Прѣмахването отчасти поне на това зло и възможността да се добие по-правиленъ резултатъ биха могли да се постигнатъ, само ако количеството на работната земя се вземе прѣдъ видъ, като еднакво важенъ елементъ при размѣтането на поземелния данѣкъ, както това става съ производството, изчислено по десетѣчнитѣ и статистически изслѣдванитѣ години. За тази цѣль прѣдлаганитѣ измѣнения прѣдвиждатъ слѣдующето: дѣтѣ пети части отъ общия прѣдвидень въ бюджета облогъ се разпрѣдѣля по еднакво върху всичкитѣ облагаеми земи. Тази частъ отъ данѣка съставлява данѣкъ — минимумъ на декарь, а по приетия вече начинъ за размѣтане се прибавя къмъ този минимумъ допълнителна частъ, сборътъ на които ще съставлява данѣка на всѣко парче земя. По този начинъ прѣдварително опрѣдѣлениятъ или фиксираниятъ данѣкъ ще тежи върху всѣка земя, която, като капиталъ, носи доходъ, а размѣтателниятъ ще отговаря на качествено различие на земята.

Сѣ отъ желание да се избѣгнатъ несправедливоститѣ и произволитѣ отъ страна на размѣтателнитѣ комисии, измѣни се и чл. 6 отъ закона, като се прѣмахватъ всички посторонни съображения, а за основа на опрѣдѣлението размѣтателнитѣ облози на градоветѣ и селата се взема производството, тъй както това е прѣдвидено и за опрѣдѣлението на облозитѣ на околии. Това се направи, защото фактически не може да се установи норма за влиянието на всѣко едно отъ тѣзи

15—16 съображения, и тѣ не сж служили освѣтъ да прикриятъ произволнитѣ дѣйствия на размѣтателнитѣ комисии. Между другото, измѣнението освобождава отъ данѣкъ горитѣ. Това се прави по двѣ съображения: първо, защото изобщо облогътъ на горитѣ пада прѣимуществено въ тежестъ на общинитѣ, голѣма частъ отъ които не могатъ да посрѣпнатъ своитѣ задължения, и, второ, защото данѣкътъ на горитѣ и тѣй е твърдѣ малѣкъ, а като се разхвърли на хилядитѣ партиди, добиватъ се дребни цифри, манипулирането съ които струва твърдѣ скъпо. Моето мнѣние е, да се прѣдостави на общинитѣ тѣ да облагатъ частнитѣ гори въ полза на общинската си каса.

Считамъ за нужно да съобща при това, че, за да се изпълнятъ прѣдписанията на прѣдлаганитѣ измѣнения, наредилъ съмъ отъ 1 априлий да започне общо измѣрване на облагаемитѣ земи, по подробно изработени въ министерството ми наставления.

Прѣдъ видъ на горѣвизложеното, имамъ честъ, г-да народни прѣдставители, да ви помоля да приемете и гласувате настоящето измѣнение на закона за поземелния данѣкъ отъ 18 май 1901 г. още въ текущата сесия.

Гр. София, 1 мартъ 1903 г.

Министъръ на Финанситѣ: М. Сарафовъ.

Законопроектъ

ва измѣнение закона за поземелния данѣкъ.

§ 1. Отдѣлътъ къмъ глава I „Опрѣдѣление на облозитѣ“ се прѣименува въ „Общи положения“.

§ 2. Третиятъ пунктъ, буква а, отъ втората алинея на чл. 1 се прѣмахва.

§ 3. Къмъ чл. 2 се прибавя още единъ пунктъ, буква з, съ съдържание: горитѣ, балталжцитѣ, шумациитѣ, търнацитѣ и мѣстата, дѣто расте смрадлика.

§ 4. Чл. 3 се измѣнява така: Поземелниятъ данѣкъ на всѣко парче земя се състои отъ двѣ части: прѣдварително опрѣдѣленъ (фиксиранъ) данѣкъ на декаръ облагаема земя, по видъ на земя, и размѣтателенъ данѣкъ, по видъ и качество на земята.

§ 5. Слѣдъ чл. 3 поставя се отдѣлъ подъ название: „Глава II. Опрѣдѣление на облозитѣ“.

§ 6. Вмѣсто чл. 4 да се поставятъ слѣднитѣ:

Чл. 4. Общата сума на поземелния данѣкъ поотдѣлно за всѣка една отъ двѣтъ групи земи, прѣдвидени въ чл. 1, се опрѣдѣлятъ за всѣка година въ държавния бюджетъ. Двѣ пети части отъ тази сума съставлява опрѣдѣленъ (фиксиранъ) данѣкъ на декаръ, а останалитѣ три пети размѣтателенъ данѣкъ.

Чл. 5. Министърътъ на Финанситѣ ще установи съ заповѣдъ, публикувана въ „Държавенъ Вѣстникъ“, за единъ периодъ отъ десетъ години, размѣра на опрѣдѣления данѣкъ на декаръ, като раздѣли двѣтъ пети части отъ прѣдвидения въ бюджета за всѣка група земи поземеленъ данѣкъ на общата сума декари на съответствующата група земи.

Опрѣдѣлениятъ данѣкъ се установява въ цѣли стотинки на декаръ. Сумата, получена отъ дробнитѣ стотинки, ще се отнесе къмъ размѣтателната частъ на данѣка.

Чл. 6. Една особена комисия, назначена по прѣдложение отъ Министра на Финанситѣ, съ указъ, ще разхвърли върху отдѣлнитѣ околии размѣтателния дѣлъ на поземелния данѣкъ. Тази комисия ще състои отъ петима чиновници и петима вѣщи земледѣлци, лозари и търговци-житари. Направеното отъ тази комисия разхвърляне се публикува въ „Държавенъ Вѣстникъ“.

Всѣки данѣкоплатецъ има право да подаде до Министерството на Финанситѣ оплакване противъ това разхвърляне въ течение на единъ мѣсецъ отъ обнародването му въ „Държавенъ Вѣстникъ“. Подаденитѣ въ срокъ оплаквания се разглеждатъ отъ специална контролна комисия подъ прѣдседателството на Министра на Финанситѣ. Специалната контролна комисия се състои отъ членоветѣ на първоначалната, като се увеличи числото имъ съ още двама чиновници и двама измежду земледѣлцитѣ и лозаритѣ. Назначението на послѣднитѣ става също съ указъ, по прѣдставление отъ Министра на Финанситѣ.

§ 7. Чл. 5 става чл. 7 и се измѣнява така: Размѣтателниятъ облогъ, който ще плаща всѣка околия, се опрѣдѣля за единъ десетгодишенъ периодъ върху слѣдующитѣ основания:

а) срѣднитѣ добити отъ земитѣ произведени прѣзъ 1889, 1890, 1891, 1892 и 1900 години, прѣзъ които десетѣтъ отъ тѣхъ е събиранъ въ натура, и прѣзъ 1898 и 1899 години споредъ събранитѣ отъ Дирекцията на Статистиката свѣдѣния за носѣвитѣ и реколтата, прѣсметнатата съ срѣднитѣ пазарни цѣни прѣзъ тритѣ години, прѣдшествующи размѣтането, безъ да се брой годината, която непосредствено прѣдшествува онаа, за която става това размѣтане, и

б) срѣдното произведение на лозята и срѣдната стойностъ на произведението прѣзъ тритѣ години, прѣдшествующи облагането, безъ онаа, която непосредствено прѣдшествува размѣтането.

§ 8. Чл. 6 става чл. 8 и само първата отъ него алинея се измѣнява така: Опрѣдѣлениятъ за всѣка околия размѣтателенъ облогъ ще се разпрѣдѣли между градоветѣ и селата на околията отъ една комисия, състояща отъ помощника на финансовия началникъ или главния бирникъ, инспекторитѣ по лозарството и земледѣлието и избравитѣ отъ всичкитѣ градове и села на околията, по единъ отъ всѣки градъ, село или община, съставена отъ колиби.

Втората и третата алинеи оставатъ същитѣ; останалитѣ алинеи се изхвърлятъ и вмѣсто тѣхъ се създава новъ членъ 9 съ съдържание: При размѣтането, тая комисия ще вземе прѣдъ видъ:

а) срѣднитѣ добити отъ земитѣ произведени въ всѣки градъ или село прѣзъ 1889, 1890, 1891, 1892 и 1900 години, прѣзъ които десетѣтъ отъ

тѣхъ е събиранъ въ натура, и прѣзъ 1898 и 1899 години по даннитѣ на статистиката за посѣвитѣ и реколтата, оцѣнена по срѣднитѣ пазарни цѣни прѣзъ третѣ години, прѣдшествующи размѣтането, безъ да се брой годината, която непосредствено прѣдшествува оная, за която става това размѣтане, и

б) срѣдното произведение на лозята въ всѣки градъ или село и срѣдната стойностъ на произведението прѣзъ третѣ години, прѣдшествующи облагането, безъ оная, която непосредствено прѣдшествува размѣтането.

§ 9. Чл. 7 става чл. 10 и се прибавя въ него прѣдъ думата „облози“: размѣтателни.

§ 10. Чл. 8 става чл. 11.

§ 11. Чл. 9 става чл. 12.

§ 12. Чл. 10 става чл. 13.

§ 13. Чл. 11 става чл. 14.

§ 14. Чл. 12 става чл. 15.

§ 15. Чл. 13 става чл. 16.

§ 16. Чл. 14 става чл. 17.

§ 17. Глава II става глава III съ прибавяне слѣдъ думата „селата“: размѣтателнитѣ облози.

§ 18. Чл. 15 става чл. 18 съ прибавяне слѣдъ първата дума „разхвърлянето“: размѣтателната частъ.

§ 19. Чл. 16 става чл. 19 съ редакция: Всѣки данъкоплатецъ е длъженъ въ двѣнедѣленъ срокъ отъ обявяването въ града или селото да подаде декларация за притежаванитѣ отъ него земи. Слѣдъ измѣрването на земитѣ и опрѣдѣлението на тѣхното пространство, тѣ се записватъ въ размѣтателнитѣ данъчни книги.

§ 20. Чл. 17 става чл. 20, но само съ първата и втората алинеи. А отъ 3-а и 4-а алинеи се образува новъ чл. 21 съ съдържание: Слѣдъ всичко това комисията опрѣдѣля размѣра на размѣтателния данъкъ, съ който трѣбва да се обложи всѣки декаръ, отъ всѣко качество и всѣка категория, като се има прѣдъ видъ, че пасищата и пустующитѣ земи се освобождаватъ отъ размѣтателенъ данъкъ.

Наложената по тоя начинъ сума не трѣбва да бѣде нито по-голяма, нито по-малка отъ размѣтателния облогъ, наложенъ на града или селото, споредъ прѣдписанието на настоящия законъ.

§ 21. Чл. 18 става чл. 22.

§ 22. Чл. 19 става чл. 23.

§ 23. Чл. 20 става чл. 24.

§ 24. Чл. 21 става чл. 25.

§ 25. Чл. 22 става чл. 26, като се измѣня така: Разликата, която ще произлѣзе въ общата сума на Размѣтателния данъкъ за цѣлия градъ или село отъ поправкитѣ, които би направила околийската контролна комисия, се разхвърля върху всичкитѣ данъкоплатци, по стотинки върху лева, отъ всички наложени върху земитѣ имъ размѣтателенъ данъкъ: тѣй щото, сумата на разхвърления облогъ да е равна на цѣлата сума, която е наложена съгласно чл. 8.

§ 26. Прибавя се новъ чл. 27 така: Кѣмъ окончателно опрѣдѣления размѣтателенъ данъкъ за всѣко парче земя се прибавя прѣдварително опрѣ-

дѣления фиксиранъ данъкъ и общата тази сума се вписва въ основната поземелна книга, като поземеленъ данъкъ на тази земя.

§ 27. Чл. 23 става чл. 28 съ измѣнение въ него срока отъ 5 на 10 години.

§ 28. Чл. 24 става чл. 29.

§ 29. Чл. 25 става чл. 30.

§ 30. Глава III става IV.

§ 31. Чл. 26 става чл. 31 и се измѣнява така: Поземелниятъ данъкъ за всѣка година се събира отъ собственика на имота до 15 октомврий сжщата година. Слѣдъ тая дата неизплатениятъ данъкъ се счита закъснѣлъ и се събира съгласно чл. 9 отъ закона за бирницитѣ.

§ 32. Чл. 27 става чл. 32.

§ 33. Чл. 28 става чл. 33.

§ 34. Глава IV става глава V.

§ 35. Чл. 29 става чл. 34.

§ 36. Чл. 30 става чл. 35.

§ 37. Чл. 31 става чл. 36 съ слѣдующата редакция: Ако притежателъ-данъкоплатецъ не обяви нѣкои свои земи за облагане (чл. 19), той ще бѣде длъженъ да плаща прѣзъ цѣлия периодъ на 10-тѣ години, додѣто трае разхвърляниятъ облогъ, данъка и една глоба за въ полза на държавното съкровище въ слѣдующия размѣръ: равна на данъка, ако необявениятъ имотъ бѣде цѣло парче; на половина отъ данъка, ако необявеното пространство (декаритѣ) съставлява половина на имота и повече, и на четвъртина отъ сжщия, ако необявеното пространство бѣде по-малко отъ половината. Ако пѣкъ нѣкой укрие истинския видъ (културата) на земята, налага му се надлежниятъ данъкъ за 10 години и се глобява съ разницата на данъка за сжщия периодъ.

§ 38. Чл. 32 става чл. 37.

§ 39. Глава V става VI.

§ 40. Чл. 33 става чл. 38 и се прибавя въ 1-а му алинея слѣдъ думата „земитѣ“: и лозята.

§ 41. Прибавя се новъ чл. 39 съ редакция: Сумитѣ отъ градскитѣ и селски облози, намалени за лозя пострадали отъ филуксера, съгласно закона за мѣрцитѣ противъ филуксерната зараза отъ 1896 г., ще бѣдатъ въ тежестъ на държавното съкровище.

§ 42. Сжщо се прибавя новъ чл. 40 съ редакция: Ако прѣзъ облагателния периодъ пустующи земи и пасища се прѣобърнатъ на земи, облагаеми съ размѣтателенъ данъкъ, и ниви, ливади се прѣобърнатъ на лозя, гюлове, зеленчукови и овощни градини и обратно, тия земи въ единия и другия случай се класифициратъ отъ градската или селска размѣтателна комисия въ съответствующитѣ качества, споредъ почвата и произведението. Сумата отъ припадающия се данъкъ слѣдъ класифицирането остава въ полза или тежестъ на държавното съкровище, безъ да се намаляватъ или увеличаватъ данъчнитѣ дѣлове на другитѣ данъкоплатци, вслѣствие произлѣзлото увеличение или намаление на облога на града или селото.

Класифицирането на новопосаденитѣ лозя и гюлове става слѣдъ три години отъ посаждането; на овошнитѣ градини слѣдъ петъ години, а на градинитѣ съ зеленчукъ прѣзъ годината на посаждането.

§ 43. Чл. 34 става чл. 41.

§ 44. Чл. 35 става чл. 42.

§ 45. Глава VI става глава VII.

§ 46. Чл. 36 става чл. 43 и се измѣнява така: Опредѣленитѣ по градове и села облози отъ поземелния данѣкъ за 1902 г., както и ония на данѣкоплатцитѣ за всичкитѣ имъ земи и лозя ще бждатъ въ сила и за 1903 г.

§ 47. Чл. 37 и 38 се изхвърлятъ и вмѣсто тѣхъ се създава чл. 44 съ слѣдующата редакция: По настоящитѣ измѣнения ще се разхвърли поземелниятъ данѣкъ за 1904 г. и тѣ ще бждатъ въ сила по всички разпореждания, които засѣгатъ поземелния данѣкъ за прѣдметната и слѣдующитѣ години.“

Д. Драгиевъ: Г-да прѣдставители! Става засѣдаваме прѣзъ тая сесия вече 5 мѣсеца; оставатъ ни всичко на всичко за разглеждане законопроекти съ сегашното засѣдание три засѣдания. А законопроектътъ, който сега ни се подлага да го обсъждаме по начало, както и законопроектътъ, който прѣди половинъ часъ врѣме гласувахме, не може никой да оспори, сж законопроекти отъ голѣма важностъ. Като вземе човѣкъ въ съображение важността на тия законопроекти, отъ една страна, въжето, почти никаквото врѣме, което ни остава да засѣдаваме, отъ втора страна, и ония дреболии, онова напусто прѣкарано врѣме досега, не може да не изкаже съжаление, защо, като е имало намѣрение правителството да внесе законопроекти въ тая сесия отъ такъвъ важенъ характеръ, защо, казвамъ, не ги е внесло още въ началото на сесията или поне кждѣ срѣдата, за да имаше народното прѣдставителство всичката възможностъ да ги изучи, да ги обсъди малко по-добрѣ. Не знамъ дали ще се излъжа, ако кажа, че прѣдъ видъ на това нищожно врѣме, което имаме — 2-3 засѣдания, — тия законопроекти нѣма да станатъ закони въ тая сесия и затуй говоренето по тѣхъ се явява безъ полза. При сѣ туй, това врѣме трѣбва да се прѣкара въ нѣкаква работа; така щото, щемъ-нешемъ, ще трѣбва да кажемъ нѣкоя и друга дума по тия законопроекти.

Пристъпамъ да кажа моето мнѣние върху законопроекта за измѣнението закона за поземелния данѣкъ.

Отъ мотивитѣ на г. Министра на Финанситѣ, що придружаватъ настоящия законопроектъ, личи, че той, виждайки въ сѣществующия досега законъ една твърдѣ очебийна несправедливостъ, чрѣзъ настоящия законопроектъ гони цѣльта, доколкото е възможно, да се намали тая несправедливостъ, ако не съвсѣмъ да се прѣмахне. Азъ си задавамъ въпроса: дѣ намира г. министърътъ несправедливостта, дали тя се намира тамъ, дѣто я той търси,

и дали ще се прѣмахне оная несправедливостъ, която той намира, и онази, която въ дѣйствителностъ той намира, — дали, казвамъ, всичката тая несправедливостъ ще се прѣмахне съ законоположението, което той ни прѣдлага. Г-нъ Министърътъ на Финанситѣ придружава законопроекта или, по-добрѣ, неговитѣ мотиви съ една таблица, отъ която се вижда какъ едни села плащатъ 50 ст., 80 ст. първо качество на декаръ земя, какъ други плащатъ 1 л., 1.40 л., 1.60 л., дори до 2 л. И казва, че отъ това личи, че начинътъ, по който става размѣтането на поземелния налогъ, не е начинъ, който да осигури едно по-равномѣрно, едно по-справедливо размѣтане, и че този начинъ трѣбва да се измѣни. Досега, казва ни се, размѣтането на поземелния налогъ е ставало така: при размѣтането му на околии вземало се е въ съображение срѣдното производство на околитѣ прѣзъ десетъчнитѣ години въ Стамболово врѣме, както и прѣзъ двѣтъ години по-послѣшни, прѣзъ които Статистическото бюро е събирало нѣкакви си статистически свѣдѣния. Съ една рѣчь, по сегашния начинъ на размѣтане, при разпрѣдѣлението на общата сума на поземелния налогъ на околии, вземадо се е за основа производството на тия околии, когато околитѣ, да ги размѣтатъ на общинитѣ, вземали сж, покрай нѣколкото други съображения, пакъ за основа двѣ нѣща: едно, първото, това срѣдно производство, взето за основа и при разпрѣдѣлението по околии, и друго, количеството на декаритѣ въ всѣка една община. Когато става третото разпрѣдѣление, когато общината разпрѣдѣля оклада, който ѝ се пада, върху данѣкоплатцитѣ, тя пакъ взема за основа числото на декаритѣ съ тая разлика, че раздѣля земята на три качества. Г-нъ министърътъ мисли, че туй обстоятелство, дѣто веднажъ се взема при едно разпрѣдѣление само срѣдното производство, при друго разпрѣдѣление — само числото на декаритѣ, при трето — и срѣдното производство, и числото на декаритѣ, тази смѣсена основа дава въ резултатъ туй неравномѣрно, туй несправедливо разпрѣдѣление, и за да го отстрани, за да стори стжпка повече къмъ по-равномѣрно разпрѣдѣление, г. министърътъ ни казва, че поземелниятъ налогъ, общата негова сума, 20.000.000 л., занапрѣдъ ще се разпрѣдѣля по слѣдующия начинъ. Той ще се разпадне на двѣ суми: $\frac{2}{5}$ отъ общия поземеленъ налогъ ще съставляватъ тѣй наречения опредѣленъ на декаръ земя поземеленъ налогъ; $\frac{3}{5}$ отъ общата сума ще съставляватъ размѣтателния, тѣй нареченъ, поземеленъ налогъ. Опредѣлениятъ поземеленъ налогъ — $\frac{2}{5}$ отъ общата сума — ще се размѣтне поравно на декаръ върху земята на цѣла България; размѣтателниятъ пѣкъ облогъ, който ще остане — $\frac{3}{5}$ отъ общата сума, — ще се размѣтне пакъ на земята въ цѣла България, като се вземе за основа при размѣтането понѣкога срѣдното производство, за което говорихъ по-напрѣдъ, и като се вземе при размѣтането на околийскитѣ оклади на общинитѣ пакъ само срѣдното производство, а само

когато ще се разпрѣдѣля общинскиятъ окладъ, размѣтателниятъ, само тогазъ ще се вземе въ съображение пакъ числото на декаритъ и пакъ земята ще се гледа по вида на културата и по качеството. Г-нъ министърътъ мисли, прочее, че съ тоя новъ начинъ на размѣтане на поземелния налогъ той постига търсената отъ населението справедливостъ по тоя налогъ. Да видимъ дали се постига тая цѣль, която г. министърътъ гони.

Опрѣдѣлениятъ поземеленъ налогъ — $\frac{2}{5}$ отъ общата негова сума, казва ни се, ще се разпрѣдѣля поравно на декаритъ работна земя въ цѣла България. Ако разпрѣдѣлимъ така тѣзи $\frac{2}{5}$ отъ общия поземеленъ налогъ, добива ли се въ резултатъ едно равномерно или, по-добрѣ, едно справедливо разпрѣдѣление? Не се добива. Не може да излѣзе отъ това справедливо разпрѣдѣление. При разнитъ култури, при разнокачествеността на земята, когато вие облагате поравно така съ тия $\frac{2}{5}$, вие не правите едно справедливо разпрѣдѣление; слѣдователно, $\frac{2}{5}$ отъ общия поземеленъ налогъ се явяватъ пакъ несправедливо разхвърлени. Какво ще стане съ $\frac{2}{5}$, съ размѣтателния дѣлъ отъ поземелния налогъ? Г-нъ министърътъ казва: когато разпрѣдѣляме по околии този размѣтателенъ налогъ, ще вземемъ въ съображение сръдното производство; когато разпрѣдѣляме околийския окладъ отъ този размѣтателенъ налогъ по общини, пакъ тая основа ще вземемъ, пакъ сръдното производство прѣзъ десетъчнитъ 5 години въ Стамболово врѣме. Ако би туй сръдно производство, което ни даватъ свѣдѣнията отъ десетъчнитъ години, главно прѣзъ Стамболово врѣме, което г. министърътъ взема въ случая за основа, ако би туй сръдно производство, казвамъ, бѣше дѣйствително сръдно производство, би се достигнала въ случая що-годѣ една справедливостъ. Но който е наблюдавалъ отблизо какво вършеха контролоритъ въ Стамболово врѣме, както и какво сж вършели всѣкога прѣзъ десетъчнитъ години тия контролори, той не може по никой начинъ да допусне и мисльта, че тия свѣдѣния отъ десетъчнитъ години за нѣкакво си сръдно производство сж свѣдѣния вѣрни и точни, които отговарятъ на дѣйствителността, ако можеше, дѣйствително, сръдното производство да се схване. Всѣки отъ васъ, като си спомни тия години, ще си припомни, че е имало села, дѣто контролоритъ, като сж били хора по-сръдѣстни, постигвали сж по-справедливо или, по-добрѣ, по-законно, споредъ съществуващия тогава законъ за десетка, и не сж обременявали чрѣзъ номонето това или онова село. Не сж малко, обаче, ония контролори, които сж употребявали всевъзможни начини, всевъзможни заплашвания, всевъзможни насилия, всевъзможни злоупотрѣбления съ своето положение, за да изкаратъ едно номоне, каквото не можеше да бѣде изкарано въ дѣйствителностъ. Азъ самъ съ очитъ си съмъ гледалъ контролори прѣзъ тия години, които, когато се вършеше номонето или, по-добрѣ, когато още се вземаше номонето, вземаха най-едритъ снопи. Още прѣзъ мѣсецъ май,

докато храната бѣше още на трѣва, имаше много контролори, които, съобразно съ даденитъ имъ наставления, кръстосваха надлъжъ и напиръ землищата и си избираха ниви, отъ които тѣ ще взематъ номоне. Слѣдъ пожънването правѣха пакъ същото, като знаеха дѣ е най-доброто жито, дѣ е най-добриятъ овесъ, дѣ е най-добриятъ ечемикъ. Слѣдъ пожънването тѣ пакъ обикаляха кѣрищата, за да видятъ дѣ сж най-едритъ снопи. Така щото, още при вземането на снопитъ, въ много села контролоритъ, чрѣзъ самото вземане на снопитъ, сж натоварвали населението. Когато пъкъ ставаше вършенето на тия снопи, казвамъ, очевиденъ бѣхъ, какъ въ едно село контролорътъ принуди хората да вържатъ устата на добитѣка, накара ги да изуятъ цървудитъ си и да вършеятъ боси, за да не изнесатъ храна съ цървудитъ си. Когато се повършее номонето, безъ много да го отгѣватъ, безъ да го прѣсѣватъ, съ прѣстъ още карашкѣ теглеха го на кантаря, за да дойде повече килограма на снопъ. Моля ви се, когато се е вземало номонето не въ едно и двѣ села, а въ много села по тоя начинъ и когато се е вземало номонето въ други села пъкъ по другъ начинъ, можете ли пакъ вие да вървате, можете ли да допускате, че онуй сръдно производство, за което ви говорятъ свѣдѣнията отъ десетъчнитъ години, е, дѣйствително, сръдното производство въ дадена община? Не е и не можеше да бѣде. Като не можеше да бѣде, затова се явява и туй разнообразие въ обложитъ на декаръ. Затуй ние виждаме въ Пешерската околия с. Аликоново 1 л. на декаръ, а въ с. Козарско — 52 ст. Азъ попитахъ г. Такева, какъ знае землищата на тия двѣ села, по качество какъ сж, и той каза, че почти сж едно и сжщо. Даже каза, че на с. Козарско землището е малко по-добро по качество, а то плаща 52 ст., а другото — Аликоново — 1 л. Въ Татарпазарджишко, г. Василевъ ми каза, че земята на с. Балдево е по-доброкачествена, отколкото оная на с. Ферезлий, или почти една и сжщата, а пъкъ Балдево плаща 1 л., а Ферезлий — 1.70 л. Въ Старозагорската околия, Панджлий и Сонгурларе, и двѣтѣ села сж балкански. Въ землищата имъ, ако има разлика, е съвсѣмъ неслѣствена. Селото Сонгурларе плаща 50 ст., а с. Панджлий — 1 л. Отдѣ произлиза тая разлика? По мое мнѣние, тя е произлѣзла главно отъ оная главна основа, която е вземана въ съображение при разпрѣдѣлението на общия поземеленъ данѣкъ по околии и отъ околитъ по общинитъ. А тази главна основа е именно сръдното производство прѣзъ десетъчнитъ години. Казахъ, че, споредъ мене, когато вие разпрѣдѣляте $\frac{2}{5}$ отъ общия опрѣдѣленъ поземеленъ налогъ, когато го разпрѣдѣляте поравно на декаръ земя въ цѣла България, постигате ли нѣкаква справедливостъ? Не. Не може при тая основа да се постигне справедливо разпрѣдѣление. Въпросътъ е, като ще разпрѣдѣляте сега и други дѣлъ, размѣтателниятъ, въ тази главна основа, сръдното производство прѣзъ десетъчнитъ години,

и когато знаемъ, че тази основа ни е дала такова едно несправедливо разпрѣдѣление досега, и като тази несправедливостъ съществува и днесъ въ самата тая основа, при тая несправедливостъ въ самата основа, можете ли вие да мислите, че размѣтателниятъ дѣлъ на общия поземеленъ данѣкъ ще бѣде справедливо разпрѣдѣленъ? Азъ не вѣрвамъ. Споредъ мене, прочее, единъ дѣлъ отъ общия поземеленъ данѣкъ, разпрѣдѣленъ по новия начинъ, не ни дава желаното справедливо разпрѣдѣление. Вториятъ неговъ дѣлъ — размѣтателниятъ дѣлъ — размѣтанъ по досегашната несправедлива основа сръдно по десетчлнитѣ години, като е кривъ въ самата основа, като е такъвъ, какъвто е билъ досега, не можемъ да повѣрваме, не можемъ да допуснемъ мисълта, че и този дѣлъ ще бѣде справедливо разпрѣдѣленъ. А когато двѣ части сж несправедливо разпрѣдѣлени, и цѣлиятъ налогъ ще се яви пакъ несправедливо разпрѣдѣленъ. Не отказвамъ, че можемъ да сторимъ една съвсѣмъ нищожна крачка къмъ по-справедливото разпрѣдѣление; не отказвамъ, че новиятъ начинъ на размѣтането сравнително съ стария начинъ на размѣтането може да даде само за нѣкои общини една мѣничка справедливостъ, но тя не е справедливостта, която се търси и която трѣбва да се търси. Така щото, азъ мисля, че и новиятъ начинъ на размѣтането нѣма да ни даде едно задоволително, едно по-равномѣрно, едно по-справедливо разпрѣдѣление на този данѣкъ. Както сте видѣли отъ самата таблица за обложитѣ, г-да прѣдставители, твърдѣ малко сж околицитѣ, които сж плащали, едни 11 ст., едни 12 ст., други 29 ст. или 24 ст.; твърдѣ малко сж — тѣ сж може би 3-4 околии, които сж плащали съвсѣмъ низѣкъ поземеленъ налогъ на декаръ. Ето защо азъ повтарямъ да кажа, че онова облекчение, онази равномѣрностъ, онази справедливостъ, която смѣта, която изглежда, че ще донесе новиятъ начинъ на размѣтане, е съвсѣмъ нищожно. Но да допуснемъ, че новиятъ начинъ на разпрѣдѣлението ни донесе повечекъ справедливостъ, да допуснемъ даже, че той ни донесе много по-голѣма и дори пълна справедливостъ въ разпрѣдѣлението, изчерпва ли се съществуващата несправедливостъ въ поземелния налогъ съ справедливото негово размѣтане по околии, общини и данѣкоплатци? Азъ мисля, че г. Министърътъ на Финанситѣ трѣбваше да потърси неправдата и несправедливостта малко по-надълбочко, че той не трѣбваше като прогресивенъ либералъ да търси тази справедливостъ само въ начина на размѣтането на данѣка, но трѣбваше да я потърси, повтарямъ, малко по-надълбочко. А има и друга по-голѣма несправедливостъ, противъ която се плаче населението. За нея азъ ще кажа нѣкоя и друга дума. Населението се оплаква, че общата цифра на поземелния налогъ е много голѣма, че този данѣкъ е много тежѣлъ и нѣкои добри хора отъ правителствената днесъ партия въ опозиционно врѣме сж общаваели, населението съ пълно право очаква, щото сега днеш-

ниятъ Министъръ на Финанситѣ да ни внесе единъ законопроектъ за измѣнение на поземелния налогъ, да вземѣше туй оплакване на населението подъ внимание, да вземѣше въ съображение и даванитѣ общинания и поне що-годи да намалѣше съ нѣщо поземелния данѣкъ. А ние какво виждаме? Не само че намаление не ни носи този законопроектъ, но ни носи едно увеличение. То състои въ туй, че горитѣ се освобождаватъ отъ поземеленъ данѣкъ и се прѣдоставя правото на общинитѣ да имъ разхвърлятъ общински нѣкакъвъ налогъ. Като ще дадете право на общинитѣ да разхвърлятъ единъ общински налогъ върху горитѣ, вие увеличавате съ това общата цифра на общия поземеленъ налогъ. Горитѣ досега сж плащали напоследѣтъ 250.000 л. данѣкъ. Тѣзи 250.000 л. никѣдъ не ни се казва, че ужъ, като се освобождаватъ горитѣ отъ данѣкъ, ще се извадятъ отъ общата сума. Напротивъ, тѣзи 250.000 л., които сж били на горитѣ досега, ще да се смѣсятъ въ сумата на поземелния налогъ, която ще се разпрѣдѣля на другитѣ работни земи. Така щото по тоя начинъ, ужъ съ освобождението на горитѣ, въ същностъ оставянето на тѣхния окладъ и даването право на общинитѣ въ бѣдѣще да ги облагатъ съ общински данѣкъ, съ туй нѣщо поземелниятъ налогъ, намѣсто да бѣде намаленъ — увеличава се.

Досега хората сж виждали и друга една несправедливостъ въ поземелния налогъ, която не виждаме тукъ въ законопроекта на г. министра да се засѣга. Тя е, споредъ мене, слѣдующата. Благодарение чѣ слабитѣ у насъ малко ги закрилятъ законитѣ, ние виждаме напоследѣтъ едно голѣмо обезземляване и днесъ-затнесъ работитѣ сж дошли дотамъ, че има хора останали съ твърдѣ малко земя и има други снабдили се съ твърдѣ много земя. Има хора, които притежаватъ 10, 15, 20, 50, 100 декара земя, а има други, даже неземледѣлци, които сж успѣли да се снабдятъ съ 1.000, 2.000, 3.000, 5.000, 10.000 декара, а има и такива, които притежаватъ повече отъ 20.000 декара земя. Азъ мисля, и не само азъ, но и много хора мислятъ, че е съвсѣмъ несправедливо, когато сте размѣтали поземелния налогъ и когато прѣдвизждате новъ начинъ на размѣтане на поземелния налогъ, да оставите поравно на декаръ да плаща и онзи, който има 10 декара, и онзи, който има 10.000 декара; и онзи, който има 20 декара, и онзи, който има 20.000 декара. Това е неправда. Питамъ, тази неправда, съществуваща по стария законъ, по старото размѣтане, съ новото засѣга ли се, прѣмахва ли се? Не. Остава си работата така, както е била и досега. Нѣщо повече. Има се опасностъ, че онѣзи хора, които иматъ повече земи у насъ, но по една или друга причина не могатъ да ги обработватъ, има се опасностъ, че настоящиятъ законопроектъ мѣри да ги закриля. Има единъ членъ въ него, който казва: пустующитѣ земи ще се облагатъ само съ опрѣдѣления данѣкъ, а другитѣ, които не сж пустующи, които се обработватъ, тѣ ще иматъ

и размитателен налогъ. Пустующитѣ размитателенъ налогъ вѣма да иматъ. Азъ мисля, че ще да се намѣрятъ хора, които при туй положение на закона ще да се възползватъ да експлоатиратъ ония, които сж останали безъ земя. Досега като се облагаха всички земи, и единъ човѣкъ, който е вземалъ много земя въ своитѣ рѣцѣ, но не може да я обработва самъ по една или друга причина, принуденъ бѣше да я дава на други бѣдни хора да я обработватъ. При туй положение такива едри землевладѣлци могатъ да казватъ на обезземеленитѣ земледѣлци, на обезземеленото земледѣлческо население: „Такъвъ и такъвъ наемъ ще ми платите за земята, за да ви я дамъ да я работите; ако не ми платите толкозъ, азъ ще я оставя пустующа земя; азъ имамъ 20.000 декара; наистина, ще има единъ опрѣдѣленъ данѣкъ, но азъ мога въ една-двѣ години въ петъ села да оставя земята пустующа и да заяви прѣдъ властитѣ, че ги оставямъ пустующи, оставямъ ги келеме — нѣма да ги обработвамъ“.

М. Такевъ: Съ каква цѣль ще ги остави не-обработвани?

Д. Драгиевъ: Съ каква цѣль? За да заплаши селянитѣ и да получи по-голямъ наемъ отъ тѣхъ. Защото, азъ ако имамъ въ едно село 1.000 декара земя и я работятъ нѣколко души, да положимъ по крина на декаръ плащатъ наемъ, той може да каже въ пари да му плащатъ, или въ друга наемна стойностъ, или намѣсто по крина да каже: ще ми плащате намѣсто по крина — по крина и половина. И хората го знаятъ, че има другагѣ 1.000 декара, че той е човѣкъ заможенъ, може да чака една година, па може да бѣде и силенъ на деня.

М. Такевъ: Сега не може ли това нѣщо по нинѣдѣйствующия законъ?

Д. Драгиевъ: Азъ доколкото знамъ работата, г-нъ Такевъ, не може.

М. Такевъ: Защо?

Д. Драгиевъ: Защото знамъ, че въ нашето село сме размитали поземеленъ налогъ и сме го размитали на всички земи, а за въ бѣдѣще ще се ... (Не се чува.)

М. Такевъ: Могатъ ли тѣзи бюрократи-земледѣлци днесъ да терзаятъ земледѣлцитѣ?

Д. Драгиевъ: Могатъ. Но сега имъ се дава по-голяма възможностъ силниятъ да мачка по слабия, но споредъ сегашното положение има случаи, дѣто пустующитѣ земи се освобождаватъ отъ поземеленъ налогъ, които съставляватъ $\frac{1}{5}$, а тѣзи хора имъ се прѣдстави възможностъ повече да мачатъ, повече да експлоатиратъ. Това имъ е цѣльта. Азъ искахъ да ви приведа единъ примѣръ. Имате 1.000

декара земя въ едно село, работятъ ги напр. 20 души подъ наемъ. Тѣ ви знаятъ, че имате по други околии, по други села 1.000 декара; малко ги интересува тѣхъ какво ще направитѣ ти съ земята си въ другитѣ околии; тѣхъ ги интересува въпросътъ, ще ли имъ дадешъ тѣзи декари, за да живѣятъ, макаръ и единъ неволнически животъ, или не. Ако не имъ ги дадешъ не за една година, а за 3 мѣсеца, тѣ сж изгубени. Ти 3 мѣсеца врѣме можешъ да чакашъ. Когато дойде врѣме за угаръ да се сѣе, когато другитѣ хора дигнатъ копралята и отиватъ да оратъ, той нѣма какво да оре. Землевладѣлецътъ може да чака, но сиромашътъ не може. Той е принуденъ, подъ каквито условия и да му се искатъ, да вземе земята ще-неще, макаръ че щѣлъ да работи за другото. Така щото, искамъ да кажа, че чрезъ туй положение на тоя законопроектъ, да се освобождаватъ отъ размитателенъ поземеленъ налогъ пустующитѣ земи, увеличава се възможността на едритѣ землевладѣлци да потискатъ обезземелитѣ или ония, които иматъ твърдѣ малко земя. Да положимъ, че въ едни села въ една околия, или въ нѣколко околии, нѣколко такива землевладѣлци, по една или по друга причина, обявѣха частъ отъ своитѣ имоти за пустующи. Тѣхнитѣ поземеленъ налогъ какво става? Законопроектътъ ни казва какво става. И ако се оставятъ така, както е, ще трѣбва размитателниятъ налогъ на всички пустующи земи да се размитне върху ония, които се работятъ. Азъ мисля, прочее, че законопроектътъ, ако се е имало дѣйствително благото намѣрение да се намалива нѣкаква несправедливостъ въ досега сѣществующия поземеленъ налогъ, не можеше да не вземе въ съображение туй обстоятелство, а трѣбваше да се положатъ грижи, щото не да се улеснява силниятъ, а да се улеснява слабиятъ, като се обложи даже съ по-малѣкъ налогъ на декаръ този, който има по-малко земя, а пъкъ съ по-много този, който има повече земя, ако искате да става размитането по нѣкакви декари. Но поземелниятъ налогъ, като е дума за неговата несправедливостъ, мисля азъ, не се крие коренътъ на тая несправедливостъ въ начина на размитнането му, ами се крие въ самата негова сѣщностъ. Самиятъ поземеленъ налогъ, сравненъ съ налозитѣ, съ давнинитѣ, които плащатъ другитѣ български граждани въ тая страна, е налогъ, който нѣма право на сѣществуване, не само по своята висока цифра 2 л. на декаръ въ нѣкои мѣста, когато по 2 л. декарътъ ниви се продаватъ при сѣдебнитѣ пристави, левъ се продаватъ, па и по 60 ст. има случаи да се продаватъ. Казвамъ, този данѣкъ не само че цифрата му е много голѣма, но той се явява несправедливъ, въобще, като данѣкъ. Знаете, че поземелниятъ налогъ не е нищо друго, освѣнъ десетѣка, прѣобърнатъ въ пари. Ще кажатъ нѣкои, че става извѣстно намаление въ цифрата му, но всички знаятъ пъкъ и какви бѣха цѣнитѣ на хранилѣ прѣвъ десетѣчнитѣ години и какви сж тѣ сега. Тѣй щото не е далечъ, ако кажемъ, че и въ пари поземелниятъ налогъ се явява сѣ сѣщиятъ онзи

десетъкъ, въз основа на който той е опрѣдѣлянтъ и размѣтанъ. Знаете всинца, г-да народни прѣд-ставители, какви данъци плащатъ другитѣ български граждани, принадлежащи на другитѣ съсловия въ тая страна. Азъ нѣма да посочвамъ примѣри, вие всички ги знаете, всички знаете и каква е величината въобще на поземелния налогъ и разметнатъ на декарь; знаете какъвъ е доходътъ на нашето земледѣлие, на нашия земледѣлецъ; знаете, че хора, изпратени отъ министерството да изучаватъ доходността на нашето земледѣлие, доказватъ съ цифри на ръка, че българскиятъ земледѣлецъ, безъ да печели нѣщо, губи ежегодно, задлъжнява. Поземелниятъ налогъ, като налогъ тежъкъ и несправедливъ, като налогъ, чрѣзъ който държавата се явява ни повече ни по-малко, ами съдружникъ въ доходитѣ на земледѣлца, когато има доходъ, а че когато се случи година да нѣма тия доходи, взема и отъ капиталитѣ му, — като данъкъ такъвъ тежъкъ, обрѣменителенъ, несъобразенъ съ данъцитѣ, които плащатъ хората отъ другитѣ съсловия, така сжщо граждани на тая страна, прѣдъ законитѣ на която всички сме ужъ равни, като такъвъ тежъкъ, и несправедливъ, и отживѣлъ врѣмето си данъкъ, той трѣбва да бѣде прѣмахнатъ. И ако г. министърътъ искаше да ни занимае съ нѣкакъвъ законопроектъ, азъ бихъ желалъ да не прави онова, което прави съ въпроса за беглика, да затвърди старото положение, да изкара даже нѣщо повече, когато трѣбваше да прѣстане да съществува тоя налогъ, да не поставише и по отношение на поземелния налогъ така сжщо. Гови се единъ по-справедливъ начинъ на разпрѣдѣление, а въ сжщностъ съ това ще имаме едно увеличение, улесняватъ се едритѣ землевладѣлци въ плащането на тѣхния поземеленъ налогъ, въ възможността имъ да могатъ ония, които сж по-малко добросъвъстни, повече да експлоатиратъ. Та не трѣбваше, казвамъ, такъвъ единъ законопроектъ да се внася, защото поземелниятъ налогъ, чрѣзъ който държавата, повтарямъ, на всинца е извѣстно, въ доходнитѣ години се явява съдружникъ въ приходитѣ на земледѣлцитѣ, поземелниятъ налогъ е не само несправедливъ въ сравнение съ другитѣ давнини въ тая държава, що плащатъ хората отъ другитѣ съсловия, но той е една спѣнка много голѣма за развитието, за напрѣдка на нашето земледѣлие. Често пжти ние тукъ ковемъ закони, често пжти ние тукъ говоримъ блага думи, изказваме пожелания: туй да стане, онуй да направимъ за напрѣдка на нашето земледѣлие; често пжти ние се сърдимъ на младежитѣ, свършили срѣдно учебно заведение, защо не отиватъ въ земледѣлието. Е добръ, г-да, трѣбва, прѣди всичко, да се знае, че земледѣлието, за да стори нѣкоя крачка напрѣдъ, трѣбва да се махне юстекътъ, който го спъва, а тоя юстекъ у насъ е сжществущата данъчна наредба и сжществуващиятъ поземеленъ налогъ. Когато държавата е съдружникъ въ доходитѣ на земледѣлцитѣ, тогава тя свързва на нозѣтъ на туй земледѣлие желѣзни

вериги, туря висока прѣграда на знанията, на капитала. За да може земледѣлието да върви на-прѣдъ, потребно е въ туй земледѣлие да влѣзе знанието, да влѣзе капиталътъ. А този капиталъ, нашенски или чуждъ, ние го пропѣждаме чрѣзъ такива едни налози, чрѣзъ вземане такъвъ единъ голѣмъ дѣлъ отъ доходитѣ на земледѣлцитѣ. Като не може да се откаже, прочее, че и по отношение на напрѣдка на нашето земледѣлие, което значи напрѣдъкъ на нашата страна, поземелниятъ налогъ се явява обрѣменителенъ, съсипателенъ, и по това съображение, казвамъ, трѣбваше г. Министърътъ на Финанситѣ не да ни създава единъ законъ, чрѣзъ който обложитѣ отъ 5 години да ги прави задължителни тамамъ за 10 години, ами трѣбваше да ни занимае съ единъ законопроектъ малко по-реформаторски. Азъ сподѣлямъ възгледа, който не веднажъ се е изказвалъ въ тая ограда, че и у насъ, както въ други страни, трѣбва да се простимъ вече съ тия беглици, съ тия десетъци, съ тия поземелни налози и трѣбва да почнемъ да мислимъ, поне да се мѣчимъ да вървимъ къмъ онази данъчна наредба, която се явява по-справедлива не само за земледѣлцитѣ или търговцитѣ, или чиновницитѣ, но въобще за всички съсловия въ страната, за всички граждани на страната. Трѣбва да се мисли въ едно недалечно бѣднѣе да се направи коренна данъчна реформа у насъ, като се за първо врѣме разхвърли тѣй да се каже, като се опрѣдѣли новиятъ данъкъ, който и другадъ е въведенъ — прогресивно-подоходниятъ налогъ. А дотогава, докогато се опитае да го въведемъ, не трѣбва да създаваме отдѣлни данъчни закони за гражданитѣ на една и сжща страна, ами трѣбва, при сжществуването на единъ данъченъ законъ за едни граждани, да подведемъ подъ него другитѣ граждани на страната. Думата ми е, докато направимъ нѣкаква коренна реформа въ данъчната наша наредба, трѣбва ние да се опростимъ частъ по-скоро и съ беглика, и съ поземелния налогъ, и да обложимъ и българскитѣ земледѣлци по онзи законъ, по който сж обложени българскитѣ фабриканти, по който сж обложени българскитѣ адвокати, по който сж обложени държавнитѣ български служители, по който сж обложени българскитѣ търговци, българскитѣ занаятчии. Искамъ да кажа за закона за данъка върху занятията. Споредъ нашата конституция, българскитѣ граждани сж равни прѣдъ законитѣ. Често пжти тия думи се казватъ и въ печата, казватъ се и по мегданитѣ, казватъ се и въ тая ограда, наричана свещена. Е добръ, но тия думи трѣбва да се казватъ не само въ българския печатъ и въ Българското Народно Събрание, но тѣ трѣбва да се кажатъ и въ българскитѣ закони. Азъ питамъ: дѣ е правото, дѣ е справедливостта, за която ни говорятъ, г-нѣ министри, въ изложението на своитѣ мотиви, придружаващи този законопроектъ, дѣ е тази справедливостъ, която Вие казвате, че търсите, когато при сжществуването на единъ законъ за данъка върху занятията, чрѣзъ

който облагат българските граждани, при съществуването, казвамъ, на този общъ законъ, Вие правите особенъ законъ за българските овцевъдци, като създавате особенъ законъ за беглика? Дѣ е тази справедливостъ, която Вие казвате, че търсите, когато при съществуването на този законъ за данъка върху занятията, по който се облагат другите български граждани отъ разнитъ съсловия, Вие отивате да закрѣпите досегашния поземеленъ налогъ и за 10 години врѣме да укрѣпите една изключителна данъчна наредба? И не идете ли Вие, както и народните прѣдставители, които биха гласували тия наредби, такива едни закони, като тоя за беглика, като тоя, досегашниятъ, за поземелния налогъ и това негово измѣнение за въ бѣдѣще, — всички вие, които искате прокарването на тия мѣроприятия и които бихте гласували за прокарването имъ, не искате ли вие по единъ най-велегласенъ начинъ да кажете на българските граждани, че туй равенство прѣдъ законите е само празна дума, е само черно на бѣло, а въ дѣйствителностъ неправдата, онай тежка неправда, противъ която имаше ропотъ въ турско врѣме, си съществува въ голѣма степенъ и сега? Не казвате ли вие, чрѣвъ такова законоположение, че гражданите на една и съща страна се дѣлятъ на два дѣла: едни съ по-леки данѣци, а други, било защото сж по-прости, било защото по-малко умѣятъ да се ползватъ отъ своите права въ тая страна, ги дѣлите отъ другите граждани на тази страна, поставяте ги въ едно изключително, рабско положение? Това нѣщо не може да не се вижда вече, не може да не се знае вече. 25-годишниятъ политически животъ у насъ, многото обѣщания, макаръ неизпълнявани, които разнитъ български политически партии отъ четвъртъ вѣкъ насамъ тѣй изобилно даваха на населението, свѣтлината политическа, свѣтлината духовна, която можѣ да се вмѣкне досега прѣвъ тоя четвъртъ вѣкъ и да поувеличи народната свѣсть, трѣбва да ни накаратъ да помислимъ, че както е вървѣло досега, така за въ бѣдѣще не може да върви и не трѣбва да върви. Азъ моля всички г. г. народни прѣдставители да гласуватъ отхвърлянето на тоя законопроектъ и постановяването, щото данѣкътъ върху занятията, законѣтъ за данъка върху занятията, поне отъ 1904 г., да бѣде въ сила и за българските земледѣлци, и за българските скотовъдци, както той е въ сила за българските граждани отъ другите съсловия; да бѣде въ сила дотогазъ, докогато остане врѣме и на българското правителство, и на българските народни прѣдставители да се занимаятъ съ една коренна данъчна реформа.

Л. Дуконъ: Азъ, г-да прѣдставители, твърдѣ малко ще кажа, защото туй, което го изказа сега г. Драгиевъ, азъ съмъ го изказвалъ отъ много години по-рано, та нѣма нужда да повтарямъ. Освѣнъ това, за мене не е още толкова страшенъ законопроектѣтъ; защото той е още проектъ. Ако така,

както си е, се приеме, азъ направо ви казвамъ, че и азъ ще бѣда противъ него, по азъ вѣрвамъ на комисията, че тя ще го подобри малко нѣщо и нѣма да остане така, както е направенъ отъ една комисия, разбира се, отъ началници на министерствата, защото такива комисии е имало и други пѣтъ, но отъ тѣзи началници, особено по Министерството на Търговията и Земледѣлието които сж, тѣ за 25 години нищо не сж подобрили, нищо ново не сж направили, нищо не сж измѣнили и затуй не вѣрвамъ на този законопроектъ, понеже и той отъ тѣхъ е съставенъ, или да чакаме нѣкои облаги, тѣй както си е. Вѣрвамъ, че въ комисията ще може да се поправи. Но азъ ще кажа само нѣколко бѣлѣжки по туй. Казахъ, че нѣма да говори много, защото съмъ говорилъ по-рано и не искамъ сега да се създавамъ; затова ще бѣда кратъкъ. Тукъ най-напрѣдъ не съмъ съгласенъ съ чл. 4, за който спомена г. Драгиевъ, и бѣше правъ, че не можемъ да имаме ние хемъ размѣтателенъ данѣкъ, хемъ направо правителството да хвърля $\frac{2}{5}$. Тукъ ще се умножатъ, разбира се, затрудненията и ще се каратъ хората помежду си. Защото, ако турите това, доколкото азъ разбирамъ отъ земледѣлие, не сж нивите само тукъ, че биватъ едни тѣ слаби и едни тѣ яки, по самото си естество. Много пѣти слабата нива, ако се натори или ако се обработва добръ, и тя горѣ-долу ще стане плодovitа; много пѣти нива яка, корава, неизорана съ врѣме, тя си остава слаба нива. Значи, не можемъ ние да мислимъ, че ще стане справедливо, като имаме прѣдъ видъ, че има хора, които би си работили нивите добръ, други има хайлази, или, ако не сж хайлази, оставатъ безъ добитѣкъ и не могатъ да си оратъ нивите, и оставатъ слаби. Като знаятъ селачите отъ какво е слаба нивата, дали отъ самото мѣсто, или защото не се обработва, ще се пораждатъ скандали. Споредъ мене, окладѣтъ на общините, какъто и да бѣде той, да се остави да си го разхвърлятъ тѣ всички или, правителството ако вѣрва на тази комисия, тѣ да разпрѣдѣлятъ колко ще бѣде на село. Инакъ, ще се породятъ много мѣчнотии, споредъ моето разбиране, както казахъ.

Послѣ, комисии тѣ ще бѣдатъ, казва се, отъ 5 чиновници и 5 вѣщи земледѣлци, разбира се, като се казва: лозари, търговци и житари. Разбирамъ лозарите, защото и тѣ сж земледѣлци, но защо да бѣдатъ търговците и житарите? Тѣ могатъ само да укажатъ цѣната или дѣ се ражда по-хубаво жито, но правителството си има тѣзи данни: какви сж цѣните, какво се продава и какъ какво жито излиза. И, струва ми се, като се турятъ тамъ житарите и тѣзи чиновници, едвали ще може да се чуе гласѣтъ на тѣзи вѣщи земледѣлци. Така гледамъ азъ по тѣзи два члена.

Гледамъ тукъ чл. 5. Въ неговата алинея първа, — буква а, взиматъ се годините 1880, 1890, 1891 и 1892 — сж щите онѣзи години, съ които сж наторили народа да дойде до туй положение. Вие знаете тогавашните неурожайни години и какъ не-

справедливо се взимаше, както всъки знае, туй и г. Драгиевъ намекна, какъ се взимаше номонето; какъ се избираха добритѣ снопи, какъ газѣха съ цървули, какъ се прѣчистваше житото; какъ, когато го приемаше, купувачътъ го прѣкарваше прѣзъ машина и пр. Туй е говорено и азъ зная и така мислите да вземете по оная цѣна отъ тѣхъ. Не бѣше ли по-добрѣ тия, които сж съставили този проектъ, да сж вземали и 1888, и 1889 г., когато бѣше суша, когато бѣше киша и хората не получиха нищо и си платиха? Не се е вземала още, не ми е на ума, дали 1896 или 1895 г., когато бѣха измръзнали почти въ цѣла България хранитѣ, особено въ Бургаския окръгъ. Значи, не се турятъ годинитѣ, по които се е събиралъ по-справедливо данѣкътъ, а се се прилагатъ тѣзи години, когато несправедливо се е събиралъ. Затуй азъ вѣрвамъ, че тази поправка може да се направи въ комисията.

Въ чл. 26 се казва, че този, който не си е платилъ до 15 октомврий сжщата година, той щѣлъ да се смѣта като неизправенъ данѣкоплатецъ и щѣло да му се вземе глоба. Вие знаете, че до 15 октомврий на много мѣста харманътъ не е свършенъ. Вземѣте напр. Берковския балканъ, Гинци до Бучино, вземѣте Троянския балканъ, вземѣте други мѣста, вземѣте Трънската, Царибродската околии. Когато хората не могатъ да втасатъ да продаватъ, ще принудите хората тогава и нѣкой, който има срѣдства и мисли, че може да се изплати, вие не го чакате съ тоя проектъ, когато стори житото щогодѣ цѣна, да го продаде, а още на 15 октомврий искате, когато излиза и бакалинъ, и попъ, и всички, които даватъ на зеленица пари, плюсъ данѣка. Значи да се изпразни хамбарътъ на хората безъ врѣме. И това мисля, че въ комисията може да се поправи.

Въ тоя проектъ, най-главното, на което се чудя, е, какъ настоящето правителство или Министерътъ на Финанситѣ е турилъ подписа си на тоя проектъ, когато не се измѣня нищо вехто. Ние мислѣхме и мислимъ и сега, че трѣбва да се измѣни тази система на десетѣкъ, която е била досега. Ние мислѣхме, че тѣ ще смѣтнатъ или ще взематъ въ внимание труда на хората и капитала, който полагатъ, за да произведатъ тая култура. Вие знаете, че волѣтъ, конѣтъ, той остарява, всѣка година му се намалява цѣната, мре, той купува новъ — да оставимъ отдѣ го взема и каква лихва плаща, по може ли да се търпи това завиначи, когато за другитѣ съсловия — и тѣ не сж процвѣтѣли, за да има, наистина, да имъ завиждаме, но сѣ таки сѣ прѣсмѣта нѣщо, ако е направилъ нѣщо и пари е взелъ отъ Банката — смѣта се лихвата и разносикитѣ за поправка, когато за насъ, земледѣлцитѣ, нищо никой пътъ не се е помислювало да се прихвае, па и сега, дѣто се най-надѣвахме, да се не смѣтне и това. Земледѣлецътъ оре ли, не оре ли, родило ли се е, не се ли е родило, за 5 години той трѣбва да плаща този данѣкъ. Това не може да се приеме така, но имаме надежда въ комисията.

Вие знаете, че не зависи доброто работене на земята само отъ добрата воля; вие знаете, че много хора, а не както казва Драгиевъ, че тия, които иматъ много земя, ще се покровителствуватъ — може да бжде и така, — но има и отъ голѣмитѣ земледѣлци, които оставятъ по неволя нивитѣ си неза-сѣти, а пъкъ даватъ декларация, че ги иматъ и плащатъ данѣка. Защо? Защото го навило даждието отъ една страна, а отъ друга страна станало е система навѣнъ, за което говорихъ на г. министра и скоро ще правя интерпелация, че кражбата на впрѣгатенъ добитѣкъ е станала система, особено въ Дели-Орманъ, въ Куртбунарската околия, Силистренски окръгъ, и закача частъ и отъ другитѣ околии и никакви мѣрки досега не сж се вземали. Нито на г. Министра на Търговията и Земледѣлието, който мисли да подобрява земледѣлието, му е дошло на умъ, нито пъкъ този, който е шефъ на полицията, е помислилъ какво ще стане съ тѣзи кражби, и не зная колко сж заловени и затворени досега такива. Азъ ще се отдѣля малко отъ прѣдмета си, но ще искамъ да кажа, че нашитѣ земледѣлци страдатъ отъ много страни: и отъ законитѣ, които имъ се създаватъ и отъ прѣпятствията, които имъ се срѣщатъ поради стихийнитѣ поврѣди, но има хора, които се занимаватъ само съ кражби на тѣхния добитѣкъ и намиратъ, за тѣхно щастие, и адвокати, които да ги защищаватъ, а на толкова села по 5—10 чифта добитѣкъ сж крадѣли и сж опропастили добитѣка. Та искамъ да кажа, че прѣпятствията сж голѣми и че земледѣлието се спѣва отъ много мѣста. Затова, не говоря за министра, а говоря за комисията, и моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които знаятъ отблизо положението на хората и тѣхнитѣ нужди, да се намѣрятъ въ комисията, да може да го подобримъ.

Н. Гимиджийски: За пустующитѣ земи и пасбищата какво ще кажете?

Л. Дуковъ: Азъ ви казахъ и одеѣ, че не обичамъ да повтарямъ думи, които казва други, както правятъ винаги: всѣки който стане, казва това, което чуваме по-напрѣжъ. Г-нъ Драгиевъ ви каза, че пустующитѣ земи, които не се сѣятъ, оставатъ въ тежестъ на ония, които сѣятъ нивитѣ си. То се е казвало и другъ пътъ. На сжщото мнѣние съмъ и азъ, че г. Драгиевъ бѣше въ много нѣща правъ. Само съ онуй, което каза най-насетнѣ, не съмъ съгласенъ, дѣто той мисли да се отблѣсне проектътъ; значи да остане онуй, което си е било.

Д. Драгиевъ: Не да се остави както е било, а да се приеме както е прието по закона за данѣка върху занятията казахъ.

Л. Дуковъ: Законътъ върху занятията е отдѣленъ законъ, г-нъ Драгиевъ! Тукъ е прѣдметъ само за десетѣка и не мога да смѣсвамъ друго. Азъ прибавихъ, не само за тѣзи земи, които оста-

ватъ необработени, но и онова е въ тежестъ, както на онѣзи, които работятъ и които, по неволя, не могатъ да си посѣятъ нивитѣ. Значи, признавамъ сѣщо и азъ, че ще се покровителствуватъ тѣзи хора и, може би, само $\frac{2}{5}$ ще се разхвърлятъ, а другитѣ $\frac{3}{5}$ нѣма да се разхвърлятъ. Тукъ е правъ г. Драгиевъ, и азъ вѣрвамъ, че всички господа ще признаятъ и това, че онѣзи, които по неволя не могатъ да работятъ нивитѣ, ще бждатъ въ тежестъ на ония, които сѣятъ нивитѣ. Не могатъ тѣзи хора да си набавятъ впрѣгатенъ добитѣкъ, както казахъ, по много причини. Заради туй въ комисията всичкитѣ тия работи, могатъ да се поправятъ.

Моля Народното Събрание да приеме проекта безъ много разисквания, защото ще дойде день да се повърнемъ членъ по членъ и ако видимъ, че въ комисията не е могло да се подобри, ще се погрижимъ тукъ да се подобри или поне гласа си да дадемъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Благоевъ има думата.

И. Гешовъ: За утрѣ да остане. Часътъ е 7 $\frac{1}{2}$.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Има врѣме. До 8 часътъ имаме право да стоимъ, г-да.

И. Гешовъ: И азъ искамъ думата. Нѣма да се свърши тази вечеръ, г-нъ прѣседателю!

Прѣседателствующъ А. Франгя: Споредъ правилника, до 8 часътъ можемъ да говоримъ.

Н. Габровски: Цѣль день засѣдаваме!

Д. Влагоевъ: Г-да народни прѣдставители! Искамъ да кажа нѣколко думи върху тоя законопроектъ и то много накратко. Искамъ да обърна вниманието ви прѣди всичко върху мотивитѣ, които придружаватъ този законопроектъ.

Ю. Теодоровъ: На трибуната, моля Ви се, защото не се чува.

Д. Манчовъ: Но ако говорите кратичко.

Д. Влагоевъ: (Отъ трибуната.) Дѣдо Манчовъ! Ако ме прѣкъсвашъ и не ми давашъ спокойно да говоря, ще говоря два часа; ако ме не прѣкъсвашъ, ще говоря кжичко.

Мотивитѣ, които прилага г. Министерътъ на Финанситѣ къмъ този законопроектъ, споредъ мене, сж схванати погрѣшно отъ прѣдговорившитѣ оратори. Както азъ разбирамъ, г. министърътъ е направилъ една крачка къмъ онуй, което ние нѣколко пкти сме заявявали. Ако помните, въ извъпредната сесия, както, чини ми се, и въ тази сесия, редовната, при разглеждането на бюджета, ние обръщаме внимание върху туй, че въ много села — поне азъ посочихъ на много въ Ямболско,

които се оплакваха, — въ много села съвършено неправилно е разпрѣдѣленъ поземелниятъ налогъ. Отъ таблицата, която тукъ ви се прилага, вие виждате, че туй не е само въ Ямболско, но, както се оказва, въ много околии и въобще въ цѣла България неправилно е разпрѣдѣленъ поземелниятъ налогъ. Села едни до други, съседни, иматъ почти една и сѣща земя, както напр. въ Ямболско, едното село плаща 80 ст. на декаръ, другото — 40 ст. Туй е голѣма несправедливостъ, която виждате, че се повтаря въ цѣла България. Г-нъ министърътъ е обърналъ внимание на тия оплаквания за неправилното разпрѣдѣление на поземелния налогъ и дохожда съ този законопроектъ съ цѣль да поправи тази несправедливостъ. (Ю. Теодоровъ: Възможностъ.) И какво прави той сега съ този законопроектъ? Първо, въ мотивитѣ ви казва, че земитѣ отсега нататкъ ще се облагатъ по два начина: всички земи съ единъ опрѣдѣленъ, фиксиранъ, както го казватъ, данѣкъ, а върху това ще има единъ поземеленъ данѣкъ, по качеството на земитѣ; съ други думи, споредъ законопроекта, сега земитѣ ще се облагатъ като капиталъ и сѣтъ ще се облага тѣхниятъ доходъ, приходътъ имъ, понеже по втория начинъ, при разчитането на данѣка, което ще става по качество, взема се въ смѣтка производството. Азъ нѣма въобще да говоря сега дали годинитѣ, прѣзъ които е прѣсмѣтнато производството, вѣрно сж прѣсмѣтнати или не. За мене е важно туй, че г. Министерътъ на Финанситѣ сега прави една крачка напредъ къмъ това, щото да тури начало на единъ данѣкъ върху капитала и върху прихода на производството. Обаче г. министърътъ е направилъ само една крачка напредъ, и то много страховита крачка. Наистина, необходимо е вече, както много пкти се изтъква, да се измѣни данѣчната система, която е известна подъ името десетѣкъ и поземеленъ налогъ, както го наричатъ още. Тя е една стара система, която е останала, ако щете, отъ сръднитѣ вѣкове. Понеже ние до Освобождението живѣхме подъ едно иго, което живѣше съ сръдне-вѣковни форми, и особено въ економическо отношение, то може да се каже, че до Освобождението живѣхме по сръдне-вѣковни економически отношения. Този данѣкъ е останалъ отъ сръднитѣ вѣкове и се държи доднесъ. Туй е една аномалия, туй е единъ данѣкъ, който прави голѣма прѣчка за развитието на земеделѣческото производство, и врѣме е да се измѣни тази система на поземелния данѣкъ, на десетѣка. Г-нъ министърътъ, както азъ разбирамъ неговитѣ мотиви, прави една крачка напредъ въ туй направление, но, както ви казахъ, една много страховита крачка. Наистина, той иска сега да обложи земитѣ като капиталъ и, отъ друга страна, иска да обложи и прихода отъ производството, обаче, когато е дума да се замѣни данѣчната система съ една нова, модерна система — азъ казвамъ вече модерна въ чисто буржоазна смисълъ. . .

Министър-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: А-а!

Д. Влагоевъ: Азъ ще Ви отговоря единъ день, г-нъ Даневъ, дали има у насъ буржоазия или не, а сега ще ми позволите да кажа, че сега Вие сте прѣдставителъ на буржоазията.

Министър-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: У насъ е всичко тѣй примитивно. Да ми говорите, че има буржоазия, трѣбва да има една класа, дѣйствиелно организирана.

Г. Кирковъ: Мислите, че тя пада отъ небето съ зимбилъ?

Министър-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Кога ще дойде? Тя не съществува.

Г. Кирковъ: Какъ кога ще дойде? Тя се развива, стига да работите въ това направление. Тя съществува и Вие съ тия закони я уформявате.

В. Димитровъ: Защо Ви смуцава този терминъ, г-нъ министре?

Прѣседателствующъ А. Франгя: Продължавайте, г-нъ ораторе. Моля ви, г-да, не прѣкъсвайте.

Д. Влагоевъ: Още една бѣлѣжка, г-нъ Министър-Президенте. Да, вѣрно е, че нашата буржоазия е много проста и още класовото ѝ съзнание сега се събужда, но такава класа изпква, има я у насъ и, ако щете, цѣлото наше население е буржоазно и то стои на принципитѣ на буржоазията. Тѣй щото, да се отрича, че съществува у насъ буржоазия, азъ мисля, че не е право.

Н. Шивачевъ: Само че, прѣди да се организува, искате да я съборите — това е работата.

Д. Влагоевъ: Не се безпокойте, не се бойте; азъ нѣма да я събарямъ. — Та, искамъ да кажа, че, въ чисто буржоазна смисълъ, данѣкътъ върху капитала, особено капиталътъ-земя, състои въ туй, като се прѣсмѣтне по качеството на земята, и особено като се прѣдостави опѣняването качеството на земята върху едни комисии, които, въ всѣки случай, ще бждатъ заинтересовани въ опрѣдѣление на качеството; трѣбвало би да се опрѣдѣли капиталътъ-земя по стойността ѝ въ дадено врѣме и тогава този капиталъ да се обложи съ данѣкъ. И като се опрѣдѣли този капиталъ-земя, като се обложи съ данѣкъ, тогава трѣбва да обложите и неговия приходъ. Азъ не съмъ съгласенъ съ г. Драгиева или той поне не обясни добръ своята мисълъ; поне азъ не можахъ точно да схвана опрѣдѣлената мисълъ на неговитѣ думи. Земята, въ всѣки случай, е единъ капиталъ и като всѣки капиталъ трѣбва да се обложи съ данѣкъ. Тѣй щото въ туй отношение земята трѣбва непрѣмѣнно да бжде обложена съ данѣкъ. Относително прихода тѣй сѣщо трѣбва

да се обложи. Особено туй е вѣрно, ако вземемъ прѣдъ видъ, на което обърна внимание и г. Драгиевъ, че у насъ земята сѣ повече се концентрира въ по-малко рѣцѣ и че сега ние имаме 900 души владѣтели на повече отъ по 2.000 декара земя — повече даже отъ 2.000 декара. Ако вземете земе-дѣлческата статистика, която излѣзе лѣтосъ и която се касае до 1897 г., вие ще видите, че земята сѣ повече се концентрира и се съсрѣдоточава въ по-малко рѣцѣ; като захванете отъ 100, 150, 200, 300, 500, 1.000, 2.000, 5.000 и отъ 5.000 декара нагорѣ, сѣ повече се съсрѣдоточава и владѣлитѣ на земя ставатъ по-малко. Казватъ ви, че 900 души владѣятъ по 2.000 декара земя. Тѣй щото, ние сме прѣдъ факта, че земята у насъ дѣйствително се концентрира и голѣма частъ отъ нашето селско население или е изгубило земята, или има по една педя земя, и то разхвърлена на малки парчета, съ която не може да се прѣхранва, а камо ли да плаща данѣкъ. Като вземемъ този фактъ прѣдъ видъ, тогазъ явява се необходимостъ да се облага земята като капиталъ, да се облага и приходътъ ѝ. Ако съ този законопроектъ г. Министърътъ на Финанситѣ правѣше такава една реформа, ако, наистина, той, намѣсто поземелния данѣкъ, направѣше единъ данѣкъ върху капитала и върху прихода на земята, тогава, споредъ моето мнѣние, ние можехме смѣло да приемемъ принципа съ една уговорка, че и при разпрѣдѣление на данѣка върху капитала и върху прихода трѣбва непрѣмѣнно да се вземе въ внимание силата на данѣкоплатеца: както силата на капитала, тѣй сѣщо и силата на прихода. Съ други думи, най-справедливъ данѣкъ би билъ, най-справедлива данѣчна система би била, ако по отношение на земледѣлието се приложи прогресивно-приходниятъ данѣкъ. И азъ мисля, и съмъ убѣденъ, че ако приложимъ къмъ земледѣлието, къмъ капитала и производството и прихода отъ земледѣлието прогресивно-приходния данѣкъ, то ще имаме не само едно най-справедливо разпрѣдѣление на данѣка, но сѣщеврѣменно ние ще имаме единъ по-сигуренъ данѣкъ годишенъ, защото тогава ще можемъ да обложимъ всичката земя, всичкия ѝ приходъ, който сега не се облага както трѣбва или съвсѣмъ не се облага, понеже се скрива, или пѣкъ благодарение на туй, че земитѣ, които се концентриратъ въ по-голѣми рѣцѣ, се даватъ на изполица или на аренда, и съ туй заедно землевладѣлитѣ прѣхвърлятъ данѣцитѣ върху наемницитѣ на земята или пѣкъ съвсѣмъ не плащатъ и скриватъ тѣхното владѣние. Тогазъ ние бихме имали единъ по-стабиленъ приходъ. Даже, азъ казвамъ, че той нѣма да бжде по-малъкъ отъ прихода, който събираме днесъ, но тогава ще падне най-справедливо разпрѣдѣленъ данѣкътъ и ще падне върху тѣзи съ най-голѣма тежестъ, върху тѣзи, които могатъ да понасятъ, а тѣзи, които не могатъ да понасятъ, трѣбва положително държавата да се стреми къмъ туй: да ги освободи съвършено, да тури единъ existenz-minimum, единъ минимумъ на съществуване,

както казват нѣмцитѣ, и отгорѣ на него да се облага съ данѣкъ, а не, както сега правимъ, да взема да облага хората съ данѣкъ върху туй, което е необходимо да не умратъ отъ гладъ. Такива данѣкоплатци трѣбва да се освободятъ и ние именно на това настояваме, ще настояваме и ще се боримъ за такъвъ единъ справедливъ данѣкъ. Ние ви говорихме и другъ пътъ, и сега ви говоримъ по случай тоя законопроектъ, че най-справедливата. споредъ насъ, система е прогресивно-приходната и че тая система, приложена къмъ земледѣлието, въ дадения случай особено се явява още по-справедлива, когато вземемъ за основа, че трѣбва да освобождаваме отъ данѣкъ всѣко най-малко сѣществуване, което е необходимо, за да не умре човѣкъ отъ гладъ. Този законопроектъ, както се види отъ мотивитѣ, така сѣщо и отъ самото законоположение, което срѣщае въ него, прави извѣстно подобрение — не го отричамъ — въ досегашната система, прави се една крачка къмъ замѣняване поземелния данѣкъ, десетѣтъ, съ данѣкъ върху капитала и върху прихода. Обаче, не е направено всичко, каквото е потребно, за да се почувствува дѣйствително, че имаме работа съ една данѣчна реформа. И при това, когато става разпрѣдѣлението, именно $\frac{2}{5}$, които ще се взематъ фиксирани данѣкъ, а $\frac{3}{5}$ ще бѣдатъ размѣтателенъ данѣкъ, съ размѣтателния данѣкъ ние пакъ оставяме сѣщия произволъ, ние оставяме пакъ на комиситѣ, които пакъ ще направятъ сѣщитѣ несправедливости, които ги имаме досега. Така че, съ туй не се рѣшава въпросътъ и съ туй не облекчаваме развитието на земледѣлието.

Позволѣте ми по тоя случай да ви кажа и това, че ако ние се ограничимъ въ случая само съ такива палиативни закрѣпвания, то освѣнъ дѣто нищо нѣма да се постигне за развитието на земледѣлието, но нѣма да се достигне и туй, което се гони, сир. по-голъма справедливостъ да се въведе. За развитието на земледѣлието не е достатъчно само такива кѣрпези да се правятъ. Както много право тукъ ви се изтъква, за развитието на земледѣлието у насъ е необходимо да се направятъ много други коренни измѣнения както въ данѣчната система, така сѣщо и въ разпрѣдѣлението на земята у насъ. У насъ, както е извѣстно, земята не е окръжена и владѣнията даже не сѣ извѣстни, и по такъвъ начинъ като не се взематъ подобни мѣрки за да се приведе всичко въ извѣстностъ, то съ такива едни палиативни мѣрки нищо положително не може да се направи.

Като казахъ, пакъ повтарямъ и потретвамъ, че има нѣкои добри нѣща тукъ, че има една крачка къмъ извѣстна реформа, но понеже тая крачка е толкова нищожна, щото въ никой случай нито унищожава несправедливостта при разхвърлянето на данѣка, нито прави нѣкаква реформа, която да бѣде дѣйствително справедливо разхвърляне на данѣцитѣ, ето защо именно — казвамъ за социалиститѣ, казвамъ моето мнѣние въ този случай — ние не

можемъ по принципъ да приемемъ такъвъ единъ законопроектъ, който не засѣга дѣйствително самата данѣчна система и въ което ние виждаме една страхлива крачка да се направи нѣщо, а въ сѣщото врѣме остава неразрѣшенъ най-важниятъ въпросъ за данѣчната реформа и за развитието на нашето земледѣлие.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Воденчаровъ има думата. (Гласове: Нѣма го.)

Г-нъ Гешовъ има думата.

И. Гешовъ: Моля Ви се, г-нъ прѣдседателю, часътъ е 8 безъ 5 минути. (Нѣкои отъ дѣсницата: Има още врѣме. Ако имате желание, може да говорите.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Дѣйствително часътъ е 8 безъ 5 минути.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Колко души още има записани?

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Гешовъ има да говори, но нѣма да свърши.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ ще моля г. г. народнитѣ прѣдставители да се съгласятъ да продължимъ засѣданието, додѣто се свърши първото четене на тоя законопроектъ.

М. Такевъ и И. Гешовъ: Днесъ отъ 9 ч. за сѣдаваме.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Зная.

И. Гешовъ: Вие не дохождате, ама ние дохождаме въ 9 ч. тукъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Ние не дохождаме, а, може би, ние повече работимъ.

Г. Кирковъ: Ама и на другото мѣсто не ви виждаме.

М. Такевъ: Утрѣ въ 9 ч. ще почнемъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нъ Гешовъ е единъ отъ ония, които не злоупотрѣбаватъ съ думата; той е кжсъ и ще свърши скоро.

И. Гешовъ: Часътъ е 8 безъ 5 минути.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Нѣма нищо.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Гешовъ, моля Ви се, имате думата.

И. Гешовъ: Моля Ви се, турѣте на гласуване да се продължи засѣданието.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Полагамъ на гласуване прѣдложението за продължение на засѣданието и моля, които приематъ да се продължи засѣданието до приемането на първо четене законопроекта за измѣнение закона за поземелния данѣкъ, да вдигнатъ рѣка. (Болшинство.) Народното Сѣбрание приема.

Г-нъ Гешовъ има думата.

Д. Яблански: Нѣма $\frac{2}{3}$.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Има $\frac{2}{3}$. Г-да народни прѣдставители! Ако има съмнѣние, кажете, защото иначе се губи врѣме.

И. Гешовъ: Има съмнѣние.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Които приематъ да се продължи засѣданието, докато се свърши първото четене на законопроекта, да станатъ на крака. (Болшинство.) Народното Сѣбрание приема.

Г-нъ Гешовъ има думата.

И. Гешовъ: Г-да народни прѣдставители! Ако има нѣщо да прави впечатление въ края на тая сесия, то е извънредната плодovitостъ, съ която г. г. министритѣ отъ нѣколко врѣме насамъ ни изненадватъ. Ялови въ първата частъ отъ нашата сесия, брѣменни, непразни съ разни законопроекти рѣдѣ срѣдата на сесията, тѣ въ послѣдне врѣме сж станали извънредно плодови — не само раждатъ, но и близнятъ. Завчера, въ единъ день, имаме 2 законопроекта заведнажъ раздадени, когато ни оставатъ вече 2-3 засѣдания, за да свършимъ и тая сесия. Между тия законопроекти е и законопроектътъ за поземелния налогъ, който е прѣдметъ на днешнитѣ ни разисквания.

Азъ дирихъ мотива на тоя законопроектъ, защото не щѣхъ да се съглася съ ония господа, които казваха, че нѣкои едри землевладѣлци сж помолили г. Министра на Финанситѣ да го внесе; не щѣхъ, рекохъ, да се съглася съ тѣхъ, защото въ политиката, г-да прѣдставители, споредъ мене, не трѣбва да се гледатъ мотивитѣ, а трѣбва да се гледатъ дѣлнията, дѣлата, добри ли сж тѣ, или не. Затова и нѣма да се впускамъ въ мотива, който най-много е накаралъ г. министра да внесе законопроекта, а ще се занимая съ произведението на тоя мотивъ, съ дѣлото, съ законопроекта.

Имаше ли нужда отъ тоя законопроектъ? Казва ни се, че имало нужда, защото било имало голѣма неравномерностъ въ поземелния налогъ, съ който се облагатъ сега нашитѣ земи. Г-да народни прѣдставители! Не е само въ България, дѣто има такава неравномерностъ. Ако вземете известната брошура на Léon Say — Le dégrèvement de l'impôt foncier en France — намалението на поземелния налогъ въ Франция, вие ще видите, че той съ цифри доказва, че има нѣкои общини въ Франция, които плащатъ 35 пѣти повече, отколкото други общини. У насъ тукъ споредъ таблицата, която дава г. ми-

нистерътъ, не виждаме такава несъразмѣрностъ. Виждаме по 15—16 пѣти нѣкои общини да иматъ повече и то общини, които иматъ най-плодородни земи, въ сравнение съ общини, земитѣ на които сж малоплодородни или мжчноексплоатируеми като въ Добруджа, но пакъ не виждаме такава разлика, каквато вие виждате въ Франция. И въ Франция, при всичко че иматъ подобни огромни разлики, не прибързватъ обаче съ такива не-добрѣ изучени мѣрки да помогнатъ на тая неравномерностъ, на тази несправедливостъ. Първо искахъ да кажа това.

Второ, нека видимъ, дали съ този законопроектъ се помага на тази неравномерностъ. Г-нъ Драгиевъ говори по този прѣдметъ и азъ нѣма много да говоря по него; ще ви забѣлѣжа само, че основата, която г. министърътъ дава за тѣй наречената размѣтателна частъ отъ поземелния налогъ на новото облагане, е сжщата, която се дава и въ законопроекта на г. Каравелова отъ 2 юний 1901 г., само че сега се раздѣля данѣкътъ на опрѣдѣлена частъ $\frac{2}{5}$ и размѣтателна частъ $\frac{3}{5}$. Слѣдователно, азъ не виждамъ нова основа, която да ни даде възможностъ да дойдемъ до едно по-справедливо размѣтане. И съ установяването на тия $\frac{2}{5}$ като опрѣдѣлена частъ отъ данѣка, азъ виждамъ една голѣма несправедливостъ за известни наши земи, а тѣ сж земитѣ въ Българска Добруджа и земитѣ, както вчера ни напомняше уважаемиятъ Еленски прѣдставителъ, г. Юрданъ Теодоровъ, които се обработватъ по планинскитѣ мѣста въ 10 години единъ пѣтъ, и най-послѣ нашитѣ. Азъ нѣма да говоря за втората категория земи — може би г. Юрданъ Теодоровъ да вземе думата и да говори по тѣхъ, — азъ само ще обърна вниманието ви върху земитѣ на Българска Добруджа, тѣй като тѣзи земи най-напрѣдъ мжчно се експлоатиратъ, защото тамъ нестига единъ чифтъ волове, а трѣбватъ често пѣти 5-6 и 10 чифта; послѣ, тамъ нѣма вода и сж принудени земледѣлцитѣ за единъ кладенецъ да харчатъ понѣкога до 3.000 л., и, най-подирѣ, тамъ платата на работницитѣ е много скъпа, та по тия причини тамъ трѣбва земитѣ нѣщо по-малко да плащатъ, отколкото плащатъ другитѣ земи. (О тѣ дѣ с ницата: А а а!) Но, независимо отъ това, тамъ има тѣй нареченитѣ пустующи земи или земи, които служатъ за паша на стадата на известни овцевѣдци, които едно врѣме плащаха само емлякъ. Въ 1894 г., когато се унищожи съвършено емлякътъ, тия земи се обложиха, като земи отъ най-долна категория, съ известень поземелень налогъ. И затова именно, тамъ, ако се обърнете къмъ таблицата, която е дадена въ изложението на г. министра, ще видите, че нѣкои общини плащатъ по $11\frac{1}{2}$ стотинки на декаръ поземелень налогъ. То е защото иматъ такава земя само за паша. Тогава, помня, че пѣли депутации дохождаха отъ тая страна, оплакваха се, че дори и тоя налогъ за тѣхнитѣ наши е тежъкъ. Сега какво ще стане? $\frac{2}{5}$ като се отдѣлятъ отъ общия данѣкъ, ще съставляватъ нѣщо около 7.000.000 л., безъ, разбира се, лозята: тия

7.000.000 л. като се раздѣлятъ на 32.000.000 декара обработваема земя, колкото ми е на ума че имаме, ще дойде опредѣленъ данѣкъ на декаръ горѣ-долу отъ 20 до 25 стотинки.

Ю. Теодоровъ: 20 ст.

И. Гешовъ: Азъ ви увѣрявамъ, г-да народни прѣдставители, че нѣкои землевладѣлци не могатъ да понесатъ този данѣкъ. Има и други прѣдставители, които ще говорятъ, може би, подиръ мене и които ще разискатъ тоя въпросъ, но, доколкото азъ зная, тоя данѣкъ е съиспиване за подобни земледѣлци; ще ги принуди да си продадатъ земитѣ. Та въ това отношение не само нѣма да се направи едно добро съ закона, не само че нѣма да се направи малката крачка напредъ, за която говорѣше г. Благоевъ, но ще се направи една голѣма крачка назадъ.

Нѣма да говоря тѣй сжщо, защото по този въпросъ говори г. Драгиевъ, за насърчението, което се дава съ този законъ на едритѣ землевладѣлци, да оставятъ частъ отъ земитѣ си пустующи, било по причина на нѣмане срѣдства да ги обработватъ, било по другитѣ причини или съображения, за които говори г. Драгиевъ. Ще кажа само едно, че каквито и недостатѣци да има поземелниятъ налогъ, както у насъ днесъ е установенъ, той има едно голѣмо удобство, едно голѣмо прѣимущество, че кара хората да работятъ, което е едно голѣмо прѣимущество за всѣкакъвъ данѣкъ. И въ това отношение — г. Министерътъ на Финанситѣ не е да не знае — финансиситѣ всѣкога сж казвали, че десетѣкътъ е лошъ, защото съ десетѣчната система лѣнивитѣ стопани избѣгватъ плащането на всѣкакъвъ данѣкъ: щомъ не обработватъ, нѣма да плащатъ.

Д. Христовъ: Сега пакъ ще плащатъ, г-нъ Гешовъ.

И. Гешовъ: Пакъ ще плащатъ, г-нъ Христовъ, но одеѣ не бѣхте тукъ, когато говори г. Драгиевъ.

Д. Христовъ: Тукъ бѣхъ.

И. Гешовъ: Пустующитѣ земи ще плащатъ отъ сега минималната такса, именно тази такса, която ще имъ се падне отъ опредѣлената частъ на общия налогъ.

Д. Христовъ: $\frac{2}{5}$ само.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, не прѣкъсвайте оратора.

И. Гешовъ: Одеѣ, като говорихъ азъ за основата, на която почива новиятъ законопроектъ, пропуснахъ да кажа, че производството е наистина добръ да се вземе за основа, но само производството не е факторътъ, който трѣбва въ този случай да бѣде мѣродавенъ за насъ. Производството въ една планинска мѣстност и производството край Дунава не е едно и сжщо. Затова именно менѣ ми

се струва, че трѣбваше и другъ единъ факторъ да се вземе, именно географическото положение, както бѣше взето въ другитѣ закони за поземелния налогъ.

Нѣма нужда, ми се струва, да се простирамъ върху тая частъ отъ въпроса. Както всички знаете, овесътъ, произведенъ въ една мѣстностъ далечъ отъ морето, Дунава или желѣзницата, нѣма сжщата стойностъ, която има овесътъ, произведенъ въ Свищовъ или Варна. То е както двѣ и двѣ — четири. Тѣй щото, струва ми се, че далечъ отъ да бѣде справедлива тая единствена основа, тя е несправедлива въ това отношение, че не се поправя тя отъ факторитѣ, вземени въ съображение въ другитѣ закони за поземелния налогъ. И на тая непълна основа намъ се прѣдлага да установимъ данѣка за 10 години, когато съ другитѣ закони се опредѣляше данѣкъ само за 5 години. Азъ не знамъ дали и това е хубаво, защото условията за обработването често се промѣняватъ у насъ. Една мѣстностъ, която тази година или слѣдъ 2-3 години малко ще произвежда, може слѣдъ 7-8 години много повече да произвежда, и въ такъвъ случай трѣбваше непрѣмѣнно да се намали, споредъ мене, тоя периодъ, а не да се увеличава.

Друго едно нѣщо, за което не се говори и което ще бѣде въ ущърбъ на земледѣлцитѣ, сж периодитѣ за плащането на данѣка. Досега, както на мнозина отъ насъ, които боравятъ съ земледѣлието, е извѣстно, сжществующиятъ поземеленъ налогъ се плащаше на три периода: първата третина до началото на май, втората третина отъ 15 августъ до края на октомврий, а третата третина отъ 1 ноемврий до 31 декемврий.

Министеръ М. Сарафовъ: Втората третина до 15 августъ, а третата третина до края на годината.

И. Гешовъ: Може. По-напредъ законътъ бѣше тѣй, но г. Каравеловъ може да го е измѣнилъ въ това отношение. Сега, както ще видите отъ чл. 31 на настоящия законопроектъ, „поземелниятъ данѣкъ за всѣка година се събира отъ собственика на имота до 15 октомврий сжщата година“. До 15 октомврий въ много мѣста нашитѣ селяни едва успѣватъ да вътршатъ. Възможно ли е да си платятъ пѣлия данѣкъ до 15 октомврий? Менѣ ми се струва, че това е съвършено несправедливо. Докрая на годината трѣбва непрѣмѣнно да се направи. (Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Глоба има.) Разбира се, глоба ще има, нѣма да обѣсатъ човѣка. Но менъ се струва, че тѣзи глоби доста тежко падатъ на нашето население. Така щото, не биваше по никакъвъ начинъ да се съкращава срокътъ за плащане на данѣка.

По всички тия съображения, които азъ се помъжихъ да ви прѣдставя, колкото е възможно въ по-съкратенъ видъ, азъ не съмъ на мнѣние да се разглежда тоя законопроектъ дори въ тая сесия, защото нѣмаме време. Моето желание е, въ това стрем-

ление, което всички трѣбва да имаме, за да направимъ, колкото е възможно, по-справедливъ и по-равномѣренъ тоя главенъ нашъ прѣкъ данѣкъ, да обсъдимъ и да изучимъ въпроса по-добрѣ, особено най-напрѣдъ да се погрижимъ да направимъ кадастра, и послѣ да пристѣпимъ къмъ ново едно разпрѣдѣление, ново едно установяване на този данѣкъ.

Сега, ще ми кажете, може би, че кадастрътъ е много мѣчно нѣщо. Г-нъ Министърътъ на Финанситѣ не е да не знае, че австрийцитѣ го извършиха въ Босна и Херцеговина за 6 години и не имъ коштува повече отъ 2.850.000 фиоринта. Ще се каже, по сѣщата съразмѣрностъ, като вземемъ пространството на Босна и Херцеговина и го сравнимъ съ пространството на България и помножимъ числото на нашитѣ хектари съ цѣната, която е коштувала въ Босна и Херцеговина съставлението на кадастра, ние ще можемъ съ 10 до 11 милиона лева да си съставимъ единъ кадастръ. И това е първата стѣпка, която единъ министъръ на финанситѣ, който желае дѣйствително справедливостта въ размѣтането на тоя данѣкъ, трѣбва да направи. Ще кажете, може би, отдѣ ще намѣри паритѣ. За такава една цѣль, г-да, може и заемъ да се направи, може и друго нѣкое срѣдство да се намѣри. Азъ имамъ свѣдѣния, че и Банката, и земледѣлческитѣ каси, които се живо интересуватъ въ изработването на единъ законъ, въ гласуването на единъ законъ за собствеността и въ съставлението на кадастръ, сж готови да авансиратъ пари за тая цѣль. И ако тѣ авансиратъ, менѣ ми се струва, че наша длъжностъ е да пристѣпимъ къмъ съставлението на тоя кадастръ и, слѣдъ като го свършимъ, тогава да направимъ единъ заемъ и да върнемъ паритѣ на Банката и на земледѣлческитѣ каси.

Това е необходимо да се направи и по други съображения. У насъ се говори отъ нѣколко врѣме насамъ, писа се най-послѣ и въ една книга, която мнозина може да сте видѣли — книгата на г. Начовича, — че ние трѣбва да прибѣгнемъ къмъ сериозни мѣрки за повдигането на нашето производство, къмъ разработването на нашитѣ мери и къмъ комасацията, сир. сгруппирането на частнитѣ земи. На мнозина отъ васъ е извѣстно, че послѣдното, сгруппирането на земитѣ, което е легнало като основа на сегашното завидно поминѣчно състояние на Дания, съставляваше едно отъ исканията на земледѣлческата ни група едно врѣме. Разбира се, прѣдъ мѣчнотитѣ, които прѣдставлява такова едно сгруппиране, защото въ другитѣ образовани страни, като Германия и Франция, и досега още не сж могли да го обобщатъ, земледѣлцитѣ го отхвърлиха дори и отъ своята програма, но то, както и разработването на нашитѣ мери, въ извѣстни граници разбира се — не всички мери можемъ да вземемъ и обърнемъ въ ниви, — въ извѣстни граници, казвамъ, тамъ дѣто именно сж голѣми меритѣ, трѣбва всѣкога да съставляватъ нашитѣ економически идеали, а като основа, като първа стѣпка

за постигане на тия идеали, е съставлението на кадастра. Безъ кадастръ абсолютно нищо не може да се направи. Затова азъ бихъ рекълъ, че г. Министърътъ на Финанситѣ щѣше да направи една голѣма услуга на България, ако, като вземѣше за основа изработения въ мое врѣме проектъ за кадастръ на България — азъ бѣхъ назначилъ една комисия, която се занимава съ този въпросъ, — той изучеше по-добрѣ въпроса — защото тогава комисията нѣма достатъчно врѣме да го изучи — и ни прѣдставѣше единъ законопроектъ за кадастра на България. За такъвъ единъ законопроектъ азъ съ възторгъ, съ възхищение бихъ вдигналъ рѣка. За настоящия законопроектъ, за жалостъ, не мога да вдигна рѣка, защото освѣнъ едно затруднение, и голѣмо затруднение, съ ново, не на рационална почва основано разпрѣдѣление на данѣка, освѣнъ едно закъснение първата година въ събирането на поземелния данѣкъ, което ще се прѣдстави, азъ не виждамъ нѣкое добро. Въ нѣкои, малко на брой, общини може да има едно малко приравняване, но ще да има и голѣми неудобства за добруджанскитѣ околии и нѣкои планински и други съ обширни паши мѣста; ще да има голѣми затруднения и за самото Министерство на Финанситѣ. Затова азъ бихъ рекълъ тоя законопроектъ, ако се прати въ комисията, тази гробница на законопроекти, нека се прати, но тамъ зрѣло да се обсъди, защото, намѣсто добро, може да причини зло на нашитѣ и тѣй измѣчени земледѣлци.

Министъръ М. Сарафовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ ще бѣда много кратъкъ. Ще ви говоря за началата, които искаме да прокараме съ този законъ. Другитѣ бѣлѣжки, които се направиха, азъ ги считамъ, че тѣ сж маловажни; върху тѣхъ може да се говори и върху тѣхъ може да станатъ измѣнения и допълнения.

Законътъ трѣбва да се погледне отъ двѣ гледища. Първо, чрѣзъ него се прокарва едно измѣрване, приблизително, на земитѣ. Това измѣрване, колкото и елементарно може би да стане, но опититѣ, направени, показва, че сѣ ще даде добри резултати — поне за цѣльта, която азъ гоня съ законопроекта. Резултатитѣ отъ измѣрването ще бждатъ достатъчни — именно, за да се установи приблизителната повърхнина на обработванитѣ или за обработване способни земи. Чрѣзъ опититѣ, които сж направени, се доказва, че сж открити такива земи съ 50% повече, отколкото сж били показани досега за облагане съ данѣкъ. Тѣй като облогътъ сегашенъ нѣма да се измѣни за селата, ако положимъ, че ще остане сегашната сума за поземелния данѣкъ въ бюджета, то непрѣмѣнно ще се измѣни облагането на отдѣлни лица, защото стопанитѣ на открититѣ земи, необлагани досега, ще платятъ повече и съ това ще олекне товарътъ на другитѣ земледѣлци, само поради измѣрването.

Второ, цѣльта ми бѣше да се намѣри единъ начинъ на разпрѣдѣление, който да се приближава

къмъ справедливостта, макаръ много далеко да се приближава, но сѣ да се приближава нѣщо повече, отколкото досегашния начинъ на разхвърляне. Господата, които говориха — г. Лазаръ Дуковъ, г. Драгиевъ, — докараха вода на моята мелница. Тѣ се оплакватъ, че основнитѣ години, четиритѣ десетилѣтния години, били лоши: лошо било взето номонето, било несправедливо, било тежко, крадени били снопи или прибавени снопи и пр. Да, всичко това го съзнавамъ и заради туй искамъ чрѣзъ законопроекта да се прѣмахне голѣмото му влияние. Рѣшающитѣ елементи, които служатъ сега за мѣрило при разхвърлянето на данъка, въ цѣлата му основа, сж тѣкмо онѣзи данни, които вие познавате и противъ които се оплаквате. Но по проекта, който внесохъ и сега поддържамъ, злото влияние на тия елементи ще се намали. И ето какъ. Ако се разхвърлятъ сега 17.000.000 л. споредъ лошо избрана основа, злото е много по-голѣмо, отколкото тогава, когато ще се разхвърлятъ 10.000.000 по сѣщия този начинъ. (Д. Христовъ: Съ $\frac{2}{5}$ повече.) 10-тѣ милиона, които се разхвърлятъ по една система, крива да я кажемъ, по-малко зло ще направятъ на отдѣлнитѣ данъкоплатци, отколкото 17.000.000 л. ако разхвърлимъ по сѣщата основа. Това е толковъ очевидно, щото само ако си направите смѣтка, ще видите, че само онѣзи, които не правятъ смѣтка, тѣ не могатъ да разбератъ това нѣщо. Ако имамъ да дѣля напр. на една пропорция 3:5:7 едно число отъ 20 и едно число отъ 10, безсѣмѣнно, разликата на пропорционалнитѣ части ще бѣде много по-малка въ послѣдния случай, и ако тя не е била права въ по-голѣмото, въ по-малкото ще бѣде по-малко неправа. Ето отъ дѣло очаквамъ едно облекчение за отдѣлнитѣ пайове на населението, което ще плаща поземелния данъкъ съразмѣрно съ повърхнината на обработваемата земя.

Второто нѣщо. Азъ се мъчихъ да установя онзи дѣлъ, който ще може да се понесе отъ най-неплодовитата земя — тамъ бѣше за мене мъчнотията. Г-нъ Гешовъ ми говори за Добруджа. Азъ ще му спомена Краището въ Кюстендилско. Нема Краището, Босилеградската едноврѣмешна околия, е по-добро, по-плодовито отъ Добруджа?

И. Гешовъ: Азъ говорихъ и за планинскитѣ мѣста.

Министъръ М. Сарафовъ: Право ли е въ Добруджа да плащатъ на декаръ 11 $\frac{1}{2}$ ст., а въ Краището 25—30 ст.? Справедливо ли е това? Азъ мисля, че не е справедливо, макаръ и да съзнавамъ, че мъчно се обработва земята въ оная страна, по-голѣмъ трудъ се иска. Въпросътъ за капитала не би трѣбвало тукъ да се мѣси. Естествено, че всѣки, който има много земя, трѣбва да има и по-голѣмъ капиталъ, за да може да я обработва. Слѣдователно, ако се търсѣше справедливостъ въ облагането и ако облагаме рентата, доходътъ отъ земята, трѣбва да я облагаме по еднакъвъ начинъ. Слѣдователно, трѣбваше да се намѣри една мѣрка, споредъ която

да не бѣде тежко облагането на неплодовитата земя. На г. Благоева ще кажа, че не съмъ вземалъ никаква мѣрка за облагане отдѣлно на дохода и отдѣлно на капитала, както той прѣдполага. Азъ не съмъ си поставилъ за задача съ този законъ да направя коренно измѣнение на поземелния данъкъ, на облагателната система. Азъ търся срѣдство да мога да се приближа, както казахъ, къмъ справедливостта при разхвърлянето на обложната сума. Слѣдователно, трѣбваше да се търси такава една мѣрка. Азъ взехъ за основа това, че единъ основенъ дѣлъ отъ около 17—18 ст. на декаръ не е голѣмъ. Сега се обработватъ около 34.000.000 и нѣщо декара. Ако се разхвърлятъ 6.900.000 л. — $\frac{2}{5}$ отъ прѣдвидената въ сегашния бюджетъ за поземеленъ данъкъ сума, безъ горитѣ — върху повърхнината на обработвана земя, като се вземе, че съ около 20% ще се увеличи числото на декаритѣ, които имаме сега...

И. Гешовъ: Или ще се увеличи, или ще се намали.

Министъръ М. Сарафовъ: Ще се уголѣми. Досега всички опити показваха уголѣмнение. (Отъ дѣсницата: Ще се увеличи!) Тукъ имате г. г. народни прѣдставители, които ще ви докажатъ това чрѣзъ резултати получени въ тѣхнитѣ мѣста, а може би и г. Драгиевъ ще ви каже това нѣщо.

Д. Драгиевъ: По това да ви кажа една дума. Азъ знаа много общини, когато сж прѣврѣщали увратитѣ въ декари, правили сж такава смѣтка, че увратитѣ е по-голѣмъ отъ декара: 1.600 четвъртити крачки въ много общини се смѣтали за 1.600 кв. м., и въ много общини 4 уврата се смѣтали за 5—6 или 7 декара, когато въ сѣщностъ декарътъ е по-голѣмъ отъ уврата. (Отъ дѣсницата: О-хоо! — Смѣхъ.) Не азъ, а вие сте работили закона за мѣрkitѣ и теглитѣ въ България. Вземѣте този законъ и, вмѣсто да се смѣтете, вие тамъ ще прочетете, че единъ старъ увратъ отъ 1.600 четвъртити крачки е по-малъкъ отъ 1.000 кв. м., слѣдователно, стариятъ увратъ е съ нѣколко квадратни метра по-малъкъ отъ декара.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Добръ, разбрахме, г-нъ Драгиевъ.

Д. Христовъ: Да се забѣлѣжи въ протокола, че Драгиевъ казва, че увратитѣ е по-малъкъ отъ декара. (Смѣхъ.)

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Тишина!

Министъръ М. Сарафовъ: Министерството прѣдполага, слѣдователно, че опрѣдѣлениятъ дѣлъ ще бѣде около 17—18 стотинки на декаръ. Този облогъ, това облагане може да се носи отъ всѣка една земя и въ това отношение ще бѣдемъ именно, когато се опрѣдѣли баремъ този дѣлъ и се задѣлжи

за всички земи безъ разлика да го плащатъ, ще постигнемъ цѣльта, щото да се приближимъ къмъ справедливостта, а отъ друга страна да подбудимъ и онѣзи, които не обработватъ сега земитѣ си, да ги обработватъ.

Говори ми се за пустующитѣ земи. Сегашниятъ законъ ги почти освобождава. Въ таблицата, която имате прѣдъ Вашитѣ очи, има земи, които плащатъ по 4 и 8 стотинки на декаръ. Какъвъ е този данъкъ? То сж именно ония земи, които сж обложени споредъ сегашния законъ — чл. 18, ал. 2, дѣто е казано, че при размѣтането, за пасищата и пустующи земи трѣбва да се взема по-малкъ данъкъ, а той отива до минимумъ — до 4 и 8 ст., както го виждате въ таблицата.

И. Гешовъ: А по новия законъ какво ще бѣде?

Министъръ М. Сарафовъ: 17 или 18 стотинки най-малко ще бѣде.

И. Гешовъ: Отъ 4 на 18 ще качите?

Министъръ М. Сарафовъ: На всѣки начинъ тѣзи земи, които се оставятъ необработвани, ще бѣдатъ много по-тежко обложени, отколкуто по сегашния законъ. И това, което се забѣлѣзваше че те се освободятъ нѣкои земи отъ данъкъ, то е обратното — ще се облагатъ.

Ние, наистина, вземахме за облагане резултата отъ десетъка, защото нѣмаше какво да направимъ друго, защото нѣмаше други данни, по които може да се опрѣдѣли доходността на нашитѣ земи. Азъ ви моля да се приеме законътъ още тая сесия, защото измѣрванията ще се правятъ сега и Министерството на Финанситѣ трѣбва да направи още прѣзъ течението на тази година своитѣ разпореждания, за да може да се направи разхвърлянето на данъка за 1904 г. Ако това не стане сега, тогава ще настѣпятъ онѣзи обстоятелства, за които говорѣше г. Гешовъ и споредъ които данъкътъ не ще може да се събере наврѣме.

Това сж нѣколкото думи, които имахъ да кажа.

Т. Теодоровъ: Азъ не мога сега да говоря дълго и нѣма да говоря дълго, защото зная, че и вие сте гладни и азъ съмъ гладенъ. И азъ виждамъ, че само въ България този родъ нощни засѣдания се държатъ. Едно врѣме и ние правѣхме нощни засѣдания, но слѣдъ като вечерахме. Захващаме засѣданията отъ 2 ч. слѣдъ обѣдъ, продължавахме до 9, отпущъ давахме въ 9 ч. и викахме хората въ 10 ч.

Д. Христовъ: Да спятъ на банкитѣ!

Т. Теодоровъ: Но тогава бѣхме жестоко критикувани и досега ни нападатъ за тѣзи нощни засѣдания. Затова сега трѣбва да ви благодаримъ за тѣзи засѣдания, които вие ни карате да правимъ на празенъ стомахъ. Щадя васъ, както и себе си.

Вие би заслужавали да говоря 2 часа сега, за да видите какво значение има вашето рѣшение за продължаване засѣданието, но азъ нѣма да направя това.

Азъ станахъ да направя една бѣлѣжка по поводъ на това, което говори г. Министерътъ на Финанситѣ, защото считамъ за ствършено излишно много аргументи да се привеждатъ на гладенъ стомахъ, който не ги възприема.

Г-нъ Министерътъ на Финанситѣ се хвали съ този свой законъ, че той щѣлъ да докара поголѣма равномерностъ въ разпрѣдѣлението на поземелния налогъ, щѣлъ да го направи по-справедливъ затуй именно, защото сегашниятъ облогъ не билъ равномеренъ, а, като не билъ равномеренъ, не е справедливъ, базата му е погрѣшна. Той е изчисленъ върху дохода, прѣсмѣтнатъ прѣзъ 4-тѣ по-първи години, а сега още прѣзъ други двѣ, за които е държана статистика, и той иска да поправи тази погрѣшна база, която всички признаваме, че не е добра, чрѣзъ друга една база и вмѣсто да разхвърли 20.000.000 л. данъкъ — 18.000.000 го каза той, но той е 20.000.000 — той ще разхвърди върху тази погрѣшна база само 10 или 12 милиона и по този начинъ несправедливостта ще бѣде по-малка, защото по-малко милиони върху погрѣшна база ще се разпрѣдѣлятъ, но затова пъкъ, каза той, останалитѣ 8.000.000 л. ще бѣдатъ разхвърдени върху една, сигурно, безпогрѣшна база. Коя е тази нова база на „новата ера“, която прѣдставлява нова крачка напредъ? Базата е слѣдующата, че $\frac{2}{5}$ части отъ данъка фиксъ ще се разхвърля на дялоумъ. Справедлива ли е, питамъ ви азъ, тази база, да обложимъ единъ дялоумъ или единъ декаръ земя въ Чирпанска околия, въ Свищовска околия, съ сѣщия фиксъ данъкъ, както друга една земя въ Босилеградската околия или въ Добруджа? Тази ли е вашата нова база, съ която откривате Америка, за да направите въ България справедливостъ? Ами че ако е по-справедлива тази нова база, тогава заповѣдайте и цѣлия данъкъ разпрѣдѣлете върху нея. Питамъ ви азъ: какъ вие поправяте сега сжнѣствующата погрѣшна база съ една друга, която, очевидно, е 10 пѣти по-погрѣшна, и какъ можете да говорите съ такъвъ анломбъ, като че сте открили вече секрета за по-справедливото облагане на българскитѣ граждани? Не бѣхте ли вие сами, които казахте, че не може да се сравнява единъ декаръ земя въ Добришката околия съ единъ декаръ земя въ Босилеградската или въ Троянската околия? Ами като е това тѣй, какъ ще ги обложите съ единъ данъкъ фиксъ еднакво? Освѣнтъ това, питамъ ви: какъ можете този декаръ въ Троянската околия или въ Еленския балѣанъ, който се обработва въ 4, 5, 6 години веднажъ, и то ако бѣде наторенъ прѣдварително, да сравнявате съ друга една почва, която не знае що е торъ и която може да се работи всѣка година? Този новъ елементъ, който вие въвеждате въ облагането, мислите ли, че е по-справедливъ, отколкуто

този, който почива върху производството, макаръ че производството може да е неточно изчислено? Вие казвате, че въ настояще врѣме, когато селянитѣ си разхвърлятъ самички данѣка, казвате това въ таблицитѣ си, прѣдвизждатъ 1, 2, 3, 4, 5 качества земи, като гуждатъ нѣйдѣ единъ левъ, гуждатъ нѣйдѣ пѣкъ 5 стотинки на декаръ. Сигурно е, че тѣзи селяни иматъ по-голъма съобразителностъ и опитностъ отъ насъ тукъ и по-добрѣ познаватъ разницата на почвитѣ, ако тѣ, като се ползватъ съ едно право на самоуправление, което законътъ имъ дава, кажатъ, че тази земя ще плати единъ левъ на декаръ, а тази другата — три стотинки. Тѣ иматъ много по-голъми познания по прѣдмета отъ васъ, тѣ облагатъ себе си и тѣ сж въ състояние да облажатъ по-добрѣ себе си. И вие протестирайте противъ това, поне васъ ви възмущава, какъ може 1 л. и 3 ст. да бѣде облогътъ и вие гледате да ги приравните, щото най-малкото да бѣде 17 ст. Ами тѣзи хора, които сега плащатъ по 3 ст. на декаръ, мислите ли какъ ще ви благодарятъ за тази ваша справедливостъ? Вие сигурни ли сте, че ще бѣдете справедливи като имъ увеличите данѣка отъ 3 ст. на 17 ст.; вие сигурни ли сте, че нѣма да накарате хората да си продаватъ земитѣ, да ги напушчатъ? Азъ виждамъ, прочее, че вашиятъ новъ аршинъ, съ който искате да разпрѣдѣлите поземелния налогъ въ България, да го реформирате по новоерски, е съвършено погрѣшенъ, съвършено несъстоятеленъ и вие би трѣбвало да се съгласите, този законъ само да мине на гладно сърце тукъ на първо четене и да си умре, защото, ако вие го направите законъ и приложите, вие ще направите една голѣма несправедливостъ. Васъ не трѣбва да ви смущава това, че въ България имало обложени земи съ 1 л. и 20 ст., и 15 ст., защото г. Гешовъ ви каза, че това не е несправедливо, а това произхожда отъ естеството на самия облагаемъ прѣдметъ, че земя на земя не уйдисва и че има земя, която дава доходъ, че има земя, на която единъ декаръ се продава до 2 наполеона, друга за 3 наполеона, а друга за 1 левъ декарътъ. Ако не сме земледѣлци, баремъ знаемъ, когато си завеждатъ хората дѣлата въ сѣдилищата, какъ оцѣняватъ земитѣ си. Има заведени дѣла за празни пространства и хората ги оцѣняватъ по единъ левъ, а има хора, които се сѣдятъ за четири декара и ги оцѣняватъ 400 л., 300 л. Има различни земи; слѣдователно, различието въ данѣка на дюлюмъ или на декаръ произхожда отъ различието въ качеството на облагаемата земя. Това не трѣбва да ви смущава и вие не трѣбва да мислите, че равномѣрността въ случая е справедлива. Равномѣрно е цѣната да се облага, да се облага стойността. Нѣма по-сигуренъ мащабъ отъ това, да се опрѣдѣли доходността на земята и съобразно съ дохода да се обложи. Но азъ признавамъ, че взетитѣ данни за четиритѣ години сж могли да грѣшатъ, било по злоупотрѣбление или неопитностъ на

контрольоритѣ, било по нѣкои други причини. Наконецъ, знаемъ, че има голѣма несправедливостъ, която произхожда отъ това, че нѣкои мѣста, дѣто населението бърже се е увеличило, нови земи сж се разработвали, когато въ други мѣста може би да сж изоставени таквизи. Това послѣдното е, впрочемъ, рѣдко. Но има и това обстоятелство, че мѣста, които въ врѣме на номонето сж били изселени отъ турцитѣ и ненаселени достатъчно отъ българи, слѣдователно, и недостатъчно обработени по онова врѣме, в послѣдствие като почнаха да ги обработватъ, почнаха да донасятъ по-голъми доходи. Но това обстоятелство ви дава право да дадете по-голъмо довѣрие на онѣзи статистически данни, които сж почерпени прѣзъ 1898 и 1899 г. и съ тѣхъ да корегирате даннитѣ за 1889—1892 г. И като вземете за база тѣзи данни и ги съпоставите съ даннитѣ, взети отъ номонето, и плусъ направѣте ново размѣрване върху количеството на работната земя, отъ тѣзи 3 елемента вие можете смѣло да създадете базата за новото разпрѣдѣление, безъ да прибѣгвате къмъ тая система, която сега прѣдлагате, че съ приемането на единъ данѣкъ фиксъ се подравняватъ всички земи въ България подъ единъ знаменателъ и че съ това вие достигате нѣкаква справедливостъ. Това може да говори само човѣкъ, който не знае какъ една земя се различава съвсѣмъ отъ друга. И азъ се чудя, какъ въ Министерството на Финанситѣ не се е намѣрилъ нито единъ човѣкъ, който, като види законопроекта, да обърне внимание на това обстоятелство. Ето защо азъ станахъ само да кажа нѣколко думи, защото по законопроекта не искахъ да говоря. Който иска да разбере, отъ това, което каза г. Гешовъ, можеше достатъчно да разбере. Но понеже г. Министерътъ на Финанситѣ, вмѣсто да мълчи и да ни остави да отидемъ да ядемъ, а вие да гласувате да отиде законопроекта му въ комисията да спи, той стана да говори, затова азъ взехъ думата да му кажа, че базата му е абсолютно погрѣшна. Ако не е могълъ да намѣри нѣщо по-цѣлестобразно, нека остави старото положение. Ние не трѣбва да правимъ нови закони, освѣнъ когато сме сигурни, че съ тѣхното създаване ще направимъ нѣщо по-добро отъ онова, което имаме. България е достатъчно изпитала горчевинитѣ на нашето законодателствуване, на нашия новаторски стремежъ, на опититѣ, които правимъ всѣки день върху живия организъмъ на народа. Дайте на народа възможностъ да си поотдѣхне. Вие виждате, че вехтитѣ закони съ своитѣ недостатѣци, поне данѣчнитѣ, въ всѣки случай сж по-добри, отколкото тѣзи, които всѣки день му измислювате и съ които всѣки день му разбърквате спокойствието и смѣтлитѣ. Принципъ финансовъ е, че старитѣ данѣци сж най-разумни, най-добри — защото населението е свикнало съ тѣхъ и тѣ сж произвели своето дѣйствието въ економическия животъ на населението. Но отъ това не трѣбва да разбираме, че не трѣбва да се по-

добряватъ. То е една максима, както всѣка друга, която не трѣбва да се довежда до крайностъ, но на която истинската смисълъ е това: педѣйте бута старата система, старата основа дотогава, до-когато вие не пригответе една нова очевидно по-добра, а въпросниятъ законопроектъ не е създаденъ за да подобри, а е създаденъ да влоши съществуващото положение.

Нѣма да говоря за това несправедливо нѣщо, за събирането на даждията. Какво по-разумно отъ това, което сега съществува — поземелниятъ данѣкъ, който е 20.000.000 л., да се изплаща въ три срока: първата частъ да се изплаща въ началото, другата — въ срѣдата и третата частъ — въ края на годината? Туй нѣщо ние сме го мислили въ продължение на години, и други прѣди насъ, и сме се установили, хората сж свикнали вече съ него и то е най-съобразно и съ нуждитъ на Министерството на Финанситѣ. То почти нѣма никакви сигурни доходи въ началото на годината, освѣнъ отъ беглика. Какво правите сега тукъ? Поземелниятъ налогъ да се внася до 15 октомврий всичкиятъ. Подиръ тая дата ще има просрочване: който не е внесълъ на 31 мартъ или августъ, или септемврий, на 15 октомврий ще внесе за прѣвъ пѣтъ. Значи, съ това най-напрѣдъ се прави едно зло на Финансовото Министерство, като не му се дава възможностъ да събере въ първото полугодие поземелния данѣкъ, да вкуси отъ него, макаръ $\frac{1}{3}$ частъ, когато хората могатъ въ началото на годината да платятъ $\frac{1}{3}$ частъ, защото въ началото иматъ колкогодѣ резерва отъ произведенията на прѣдшествуващата година, а пѣкъ $\frac{2}{3}$ да оставите до края на годината и да не улавяте хората за гущата още на харманъ или на 15 октомврий да искате всичкия поземеленъ данѣкъ отведнажъ. Ами ако не платятъ на 15 октомврий, вие ще вземете 3% глоба. Защо създавате тия тегости? Това съобразно ли е съ вашата програма? Това най-напрѣдъ не отговаря на нуждитъ на Финансовото Министерство, послѣ не е човѣчно, не е съобразно съ вашитѣ общания и съ вашата програма. Защо го правите тогазъ? И то не може да се изпѣлни, защото да искашъ отъ човѣкъ изединъ пѣтъ да плати поземелния данѣкъ е безчовѣчно, слѣдъ като въ продължение на 20 години ти си му давалъ три срокове въ годината за да плати. Това отегчава вашата реформа и я прави по-тежка за данѣкоплатеца. Е добръ, туй ли искате вие, за туй ли законодателствувате, за туй ли ни държите гладни тукъ на ноцни засѣдания? (Смѣхъ.)

Азъ обѣщахъ, г-да народни прѣдставители, въ самото начало, че ще бѣда кжсъ, и, за да бѣда вѣренъ на това си обѣщание, свършвамъ, а вие направѣте каквото щете. Азъ нѣма да гласувамъ за законопроекта.

Д. Драгиевъ: Ще кажа само двѣ думи за обяснение. Когато казахъ, че смѣтката на г. министра, че новото измѣрване щѣло да даде едно увеличение

въ числото на декаритѣ съ 50%, твърдѣ е възможно да излѣзе погрѣшна, защото, ако има общини, дѣто има укрити земи, има не малко общини, дѣто пѣкъ азъ зная отъ разговори съ хората, било отъ Сѣверна-България, било отъ Южна-България, че, когато е ставало прѣврѣщането отъ уврати, отъ дюлюми въ декари, ставала е голѣма погрѣшка въ прѣсмѣтането, и тази погрѣшка се е състояла въ това, че увратитѣ, дюлюмитѣ се е смѣталъ за по-голѣмъ отъ декара и че вмѣсто 4 уврата сж ги прѣобрѣщали въ 5 декара, и че намѣсто 5 уврати, сж ги обрѣщали въ 6 и повече декара — когато казахъ, че въ дѣйствителностъ декаритѣ е по-голѣмъ отъ уврата и че, когато е ставало прѣобрѣщането на увратитѣ въ декари, 4 уврата е трѣбвало да излѣзатъ по-малко отъ 4 декара, а не 5 декара, много хора, много г. г. прѣдставители отъ тая страна, па и отъ дѣсната страна, се изсмѣха. (Нѣкои прѣдставители: Какъ се смѣемъ.) Тѣ смѣтаха тогава, както смѣтатъ и сега, че азъ говоря една лъжа, говоря нѣщо, което не зная, че говоря именно една неистина, като казвамъ, че стариятъ увратъ е по-малѣкъ отъ декара.

Н. Шивачевъ: Не е вѣрно; грѣшка имашъ.

Д. Драгиевъ: Много вѣрно е, г-нѣ Шивачевъ!

Н. Цановъ: Понеже визирате насъ, ще кажа, че ние се смѣхмѣ, понеже Вие идете да доказвате онова, което е доказано само по себе си, дѣто ни убѣждавашъ, дали 1.000 кв. метра е по-малко отъ 920 метра.

Д. Драгиевъ: Така е, г-нѣ Цановъ, но Вие чухте, че г. Шивачевъ и сега има нужда отъ туй обяснение. Единъ човѣкъ адвокатъ, единъ човѣкъ юристъ, който борави съ законитѣ, дълги години засѣдава въ тая Камара, и той има нужда отъ туй обяснение. И азъ ще го дамъ. На стр. 497 отъ сборника на финансовитѣ закони, чл. 10, „мѣра за повърхности“, ето какво казва, г-нѣ Шивачевъ, и вие, които се смѣете, като казвамъ, че декаритѣ е по-голѣмъ отъ уврата, слушайте: „Единъ дюлюмъ или увратъ — 1.600 кв. архитектурни аршина — има $919^{\circ}30'24$ кв. м. или 919 кв. м., 30 кв. дм. и 24 кв. см.“, или въ кръгла цифра единъ старъ увратъ се равнява на 920 кв. м., което значи, че единъ старъ увратъ е по-малѣкъ отъ новия увратъ съ 80 кв. м. на декаръ. Това го казва законътъ, това го казва и дѣйствителността, г-нѣ Шивачевъ.

Ето защо, като имамъ прѣдъ видъ, че много общини сж смѣтали противното, че увратитѣ е по-голѣмъ отъ декара, и сж прѣобрѣщали погрѣшно, и сега, когато ще мѣрятъ не съ крачка тия уврати, ами съ квадратенъ метъръ, възможно е земята да излѣзе повече, но ще се намѣрятъ ниви и земи на общини, дѣто числото на декаритѣ ще излѣзе по-малко. Така щото, ние можемъ да се съмнѣваме, че г. министърътъ ще добие очакваното увеличение въ числото на увратитѣ съ 50%, за което ни говори

К. Мирски: Г-да народни прѣдставители! Азъ моля г. Министра на Финанситѣ да се съгласи, щото тоя законопроектъ да не отива въ комисията, а разглеждането му да се отложи за есенната сесия. Сериозно говоря. Въпросътъ е отъ голѣма важностъ и затова азъ не разбирамъ защо се бърза. Не разбирамъ есенна сесия грѣцкитѣ календи. Тукъ ни се прѣдлага единъ законопроектъ, за който се казва, че искатъ да го приложатъ отъ 1904 г. Затова, прѣдъ видъ на неговата голѣма важностъ, прѣдъ видъ на врѣдата, която може да принесе — не казвамъ положително, че може да принесе врѣда, но казвамъ, че може да принесе, за нѣкои мѣста положително ще принесе, — прѣдъ видъ на това, казвамъ, ще бѣде по-добрѣ да се остави работата да се изучи по-добрѣ. Но азъ не мога да не благодаря на г. Министра на Финанситѣ, дѣто се е разпоредилъ да се измѣрятъ по-скоро у насъ земитѣ, като се приготвятъ за това прѣдварително добри измѣрвачи — нѣщо, което се направи въ Ромѣнска Добруджа много отдавна, като всѣки плати доброволно само по $\frac{1}{2}$ л. на декаръ, а сега има измѣрване за всички парчета, за всички ниви въ селата.

Г-нъ Министърътъ на Финанситѣ иска съ тоя законопроектъ да обложи обработваемитѣ земи съ емлякъ, а именно по около 18 ст. на декаръ. Това е първото нѣщо. Послѣ, той иска заанапрѣдъ да остане да плащатъ ошура въ видъ на поземеленъ налогъ. Да облагаме земитѣ съ емлякъ, безъ да се оцѣпняватъ тѣ за емляка, който ще плащатъ, съгласете се, че тая мѣрка не е рационална. Азъ си припомянамъ, че въ Франция е смѣтнато, че има нѣкои земи, дѣто даватъ 30 пѣти повече доходъ, отколкото други, а пѣкъ ние искаме сега да обложимъ всички обработваеми земи съ единъ срѣденъ фиксъ по 18 ст. на декаръ. Това ще бѣде една голѣма несправедливостъ. И азъ ще кажа само за едно село, което се състои само отъ единъ човѣкъ, за който съмъ слушалъ, че отъ година и повече насамъ търси купувачъ да напусне селото и да не бѣде земледѣлецъ. Извѣстно е на г. Министра на Финанситѣ, че въ Българска Добруджа, па и въ Ромѣнска Добруджа, като не смѣтате Варненския окръгъ, а изберете само Кюстенджанския, дѣто правятъ чифликчилѣкъ съ чужди рѣцѣ, съ голѣми капиталы, това е рисковано; случва се въ нѣкоя година да спечелятъ, но тежко ви ако нѣмате достатъчно капиталъ да изтеглите загубитѣ, които нѣкои години ви се причиняватъ. Тамъ земледѣлието е на едро, въ тѣй наречената житница на Сѣверна-България. Това село е Калфа-кѣой. То има всичко, както днесъ ми даде тия свѣдѣния г. Калинковъ, около 8.500 декара земя. Правителството пратило инженеръ, измѣрилъ земята. Тамъ нѣма даже мѣсто, казъ-мерасъ, сир. мѣсто, дѣто да пасатъ паткитѣ. Въ Добруджа нѣма земи метроке, а има мерийски земи, притежаеми съ тапи и хората на частъ отъ тия земи пасатъ своитѣ овце и своя добитѣкъ, а частъ отъ тѣхъ обработватъ. Този

човѣкъ, притежателъ на тази земя, Хаджи Кочо Павловъ, плащалъ отъ 1900 г. досега 1.140 л. поземеленъ налогъ на 8.500 декара; на декаръ, значи, плащалъ по 14 ст. приблизително. Той плаща още и другъ поземеленъ налогъ, подъ название бегликъ, защото, колкото и да ми говори единъ нашъ колега, че бегликътъ билъ отлакѣе, той сѣ е поземеленъ налогъ, той е стариятъ ошуръ. И азъ сега като се върнахъ въ Варна, говорихъ съ единъ старъ земледѣлецъ и скотовѣдецъ, който ми каза, че до 1854 или 56 г., не помня добрѣ, плащалъ този бегликъ въ натура, като давалъ отъ овцетѣ на 10 една и като се мѣчилъ да скрива даже отъ овцетѣ, безъ за туй да му намира грѣшка чиновникътъ, назначенъ да брои. Като му даде бакшишъ, чиновникътъ е казвалъ: „Бенъ араджи, сенъ сакладжи“ — азъ съмъ поставенъ да издирвамъ и да вземамъ отъ 10 една, а ти имашъ право да ги криешъ. (Смѣхъ.) Въ тая частъ на Българска Добруджа и до прѣминаването на оная Добруджа въ ромѣнски рѣцѣ, тамъ се правѣше повече овчарѣкъ, повече се занимаваха хората съ овцевѣдство, но като се обърна десетѣтъ въ поземеленъ налогъ, почнаха да плащатъ два поземелни налога за същата земя. Азъ зная единъ едничѣкъ притежателъ въ с. Калфа, който освѣнъ дѣто плащаше 1.140 л., около 14 ст. на декаръ, но плащаше още 500 л. за овцетѣ, вънъ отъ врѣхнинитѣ, които плаща на окръжието и общината. И така, днесъ този господинъ плаща 1.640 л. Азъ взехъ него за примѣръ сега. (Нѣкой прѣдставителъ: Нѣма ли пасище?) Нѣма. Това му е всичката земя и мера — 8.500 декара, отъ които една частъ обработва, а на една частъ си пасе овцетѣ. Плаща сега 1.140 л. поземеленъ налогъ и плаща други 500 л., всичко 1.640 л. Видѣхме сега какво плаща. А въ 1904 г. какво ще плаща, ако тоя законопроектъ стане законъ? Питамъ се азъ: дали той нѣма да почне да търсимющери да продаде земята си и да се махне отъ селото? Ако приемемъ, че той ще плаща по 18 ст. на декаръ, то ще бѣде 1.538 л. само емлякъ, а пѣкъ досега той е плащалъ толкова съ беглика заедно. Послѣ, като вземемъ, че на Балчикската околия врѣхнинитѣ сѣ 300.000 л., отъ които 120.000 л. сѣ върху произведенията, слѣдователно, за поземеленъ налогъ отъ останалитѣ 180.000 л. той ще трѣбва да плаща около 500 л. И тѣй, тоя господинъ би плащалъ въ 1904 г. 2.038 л., а вънъ отъ това ще плаща и бегликъ. И тѣй, той ще плаща, вмѣсто 1.640 л., 2.538 л. Азъ свѣршвамъ, като се питамъ отново: какъ този човѣкъ ще се насърчи да продължава земледѣлието?

А. Блажевъ: Който има, за него не е язкъ, а е язкъ за този, който нѣма.

К. Мирски: Затуй ще моля г. министра да се съгласи, тази работа да я оставимъ да се проучи по-добрѣ и, като се смѣси бегликътъ съ поземелния налогъ, да се прѣдостави правото на общинскитѣ

свѣти, отъ които азъ не се плаша, тѣ да облагатъ съ трѣвнина, съ отлакня овцетѣ на хората, които поддържатъ повече овце, споредъ мѣстото колкото имъ се пада на декаръ и на овца.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Г-нъ Такевъ има думата. (Отъ лѣвицата: Да се отложи за утрѣ!)

Д. Яблански: Часътъ е 10. Нѣма да седимъ тукъ цѣла нощъ.

Т. Теодоровъ: Да отидемъ да вечеряме! (Отъ дѣсницата: Рѣшение е взето.)

И. Гешовъ: Рѣшено бѣше само азъ да говоря, г-нъ прѣседателю! Правилникъ имате.

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Водѣтъ на Камарата е додѣ се свърши законопроектътъ.

Д. Яблански: И азъ искамъ думата! Питайте за отидихъ, за да вечеряме.

С. Ицковъ: Е е е!

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Вие тероризирате Събранието!

Д. Яблански: Какво е туй отъ васъ, г-да? Срамота е!

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Уважавайте достолѣнието на Камарата!

Т. Теодоровъ: Отъ 2 часътъ до 9 не може да стои никой, освѣнъ онзи, който е арестуванъ. Какъ може да ни държите 7 часа тукъ безъ да ядемъ? Това не сж народни прѣдставители, нито сж министри, ами сж хора, на които името не искамъ да кажа. Ако сте ходили вие да вечеряте, ние не сме. Като вие искате да ни държите 9 часа, дайте ни да отидемъ да вечеряме и да продължаваме до 2 ч. Азъ не съмъ противъ вечернитѣ засѣдания; на-противъ, съмъ за тѣхъ.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Който е гладенъ, може да отиде да вечеря.

Т. Теодоровъ: Ама искаме да слушаме! Тогава нека се запише, че въ новата ера държите народнитѣ прѣдставители да засѣдаватъ гладни.

Продължавайте, г-нъ Такевъ, и ще стоимъ и до 2 ч. гладни; ще го помнимъ и ще го приказваме.

М. Такевъ: Г-да прѣдставители! Вие разбирате, че азъ нѣма да кажа нѣщо особено. Искамъ да констатирамъ два факта. Първо, че и азъ бѣхъ изненаданъ тия два дена съ едно изобилие на нови законоположения — законопроекти по-право, когато ние засѣдаваме, дѣйствително, 5 мѣсеца, отъ които

въ първитѣ 3 нѣмахме нито единъ законопроектъ почти внесенъ, а сега накрая, когато оставатъ два дена да засѣдаваме — и прѣдполагамъ, че ще се продължи сесията още 5 дена само, — намъ се внасятъ 5 нови законопроекта, за да ги гласуваме по този начинъ, по който нито е достолѣпно за самото правителство, нито е полезно за самата страна. Този бѣше единиятъ фактъ, който искахъ да констатирамъ. И искамъ да го констатирамъ затуй, за да отблъсна още отсега онази опасна мисль, която единъ денъ тукъ, прѣди два-три дена, лансира г. Първиятъ Министъръ, като ви каза: ние внасяме законопроекти — ние не сме вече отговорни, ако тѣ не станатъ закони; ние ви внасяме законопроекти, ако се не гласуватъ, не е наша вината. Ще ме прости г. Първиятъ Министъръ за тази дързка мисль, която той изказа.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Не е дързка мисль.

М. Такевъ: Защото не е достатъчно да внесете законопроекти 5 дена прѣди да се закрие сесията и да си омиеете рацѣтъ прѣдъ българското общество: ние изпълнихме дълга си, внесохме такива законоположения, но какво да правимъ: тази разнообразна и многобройна опозиция не можѣ да ги гласува. Ще ме простите, че това нѣщо не можеше и не трѣбваше да става.

Второ едно нѣщо, което искамъ да констатирамъ, то е, че ако има нѣкогажъ тази велика мисль да се е реализирала, че отъ пракането на идеитѣ излиза свѣтлина, то е било именно по случай на този законопроектъ. Въ началото, когато се четѣше той, ние всички почти мухабетъ правѣхме и като че никой нищо не искаше да разбере. Даже секретарѣтъ г. Поповъ на нѣколко пѣти обърна внимание на нѣкои отъ прѣдставителитѣ на болшинството: вмѣсто тукъ да си правятъ мухабетъ, да отидатъ въ бюфета — до такава степенъ бѣше индиферентно Събранието. Когато обаче на първо мѣсто г. Драгиевъ и слѣдъ това г. Гешовъ твърдѣ умѣло и вѣщо разкритикуваха основнитѣ положения на този законъ, за мене става ясно като бѣлъ денъ, че г. Министърътъ на Финанситѣ ще направи много добръ и за самото правителство, особено за него, като прѣдставителъ на фиска, и за самата страна да остави този законопроектъ засега, защото той е свършено несвоеврѣмененъ. И да го остави по двѣ съображения. Първо, както ви каза и самъ г. Мирски, вие нѣмате никаква цѣль да постигнете, ако искате още сега да го гласуваме тукъ въ 3—4 дена, защото ще го прилагате отъ 1904 г. и ще му събирате плодетѣ въмъ края на тази година, а до 1904 г. вие ще прилагате нинѣдѣйствующия законъ за поземелния данѣкъ. Това обаче ви дава пълна възможность да внесете този законопроектъ въ слѣдующата редовна сесия прѣзъ октомврий, въ първитѣ още дни на сесията, като вземете прѣдъ видъ всичко това, което днесъ така

мимоходомъ се каза, и онѣзи забѣлѣжки, г-нъ министре, които тъкмо върху тѣзи пунктове Вамъ — ще ми позволите една нескромностъ — Ви се направиха още въ комисията, която засѣдаваше въ Министерството на Финанситѣ. И по този начинъ ще можете Вие да постигнете това, което Вие желаете: първо, да дадете една база на справедливо размѣтане поземелния данѣкъ и, второ, да удовлетворите онова искане на всинца ни, въ това число и на прѣдставителитѣ на социалната-демокрация въ България: да се обложи и капиталътъ, и приходътъ по единъ такъвъ начинъ, който да може да удовлетвори справедливостта повъзможности — разбира се, не опази, която ще чакаме въ небесата. Това ще можете, прочее, да го направите Вие още тази година, но не въ тия 5 дена, които оставатъ още да засѣдаваме. Това по формата.

По сжществото. Азъ съмъ прѣдставителъ на една горска околия и, когато чухъ отъ обясненията на г. министра, че минимумътъ на фиксирания данѣкъ, който ще се падне на всѣки декаръ земя, ще бѣде 17—18 ст., азъ не можахъ, като прѣдставителъ на една горска околия, на една планинска околия, да не взема думата и да не протестирамъ противъ такова едно абсолютно несправедливо облагане.

Г-да прѣдставители! Основната идея на г. Министра на Финанситѣ коя е? Да може да се обложи капиталътъ и приходътъ. Съгласенъ съмъ. Но капиталътъ какъ се облага: по мѣрене съ аршинъ ли, или по неговата стойностъ? По елементарнитѣ понятия на всѣки единъ отъ насъ, капиталъ се разбира цѣнността, стойността на нѣкакъвъ прѣдметъ. Туй е капиталъ, не обемътъ му, а цѣнността, стойността, която той прѣдставлява въ дадено врѣме. Е добръ, Вие мислите ли, г-нъ министре, че капиталътъ, стойността, която прѣдставлява единъ декаръ земя въ Батакъ, дѣто отъ 50 посѣти зърна едно се хваща, е еднаква съ стойността на единъ декаръ земя не въ Чирпанско, а въ Пещерско да ви кажа, въ Вѣтрено, въ Карамусалъ, въ Карабунаръ, въобще въ Пазарджишката околия? Разбира се, че разликата е грамадна. Ако вие сте имали случай да отидете въ тѣзи мѣста, ще видите, че да посадихъ царевича въ Радилово, въ Аликоково — Вие сте го взели за примѣръ, само че примѣръ неудаченъ, — не е сѣ едно както да насадишъ царевича въ Чепинското корито. Единъ калаваръ въ Чепинско ще даде 25 зърна, а въ полето 150—500. Единъ декаръ земя въ Батакъ струва 5 л.; единъ декаръ земя въ Аликоково струва 100 л. Вие, слѣдователно, ще обложите земята въ Аликоково съ 17 ст. и земята въ Батакъ съ 17 ст. Мислите ли, че Вие справедливо облагате капитала, който прѣдставлява аликоковскиятъ декаръ земя и батакшиятъ? Да отидемъ по-нататѣкъ — въ Асж-кория, пакъ въ околията, която азъ прѣдставлявамъ. Въ Асж-кория мѣстата сж още по-диви; тамъ влимаътъ е още по-суровъ, тамъ освѣтъ една рѣжъ и картофи, нищо друго

не се ражда. И какъ се ражда? Ако единъ декаръ земя въ Пазарджикъ ще даде 5 кила рѣжъ, въ Асж-кория ще ви даде едно кило. Ако въ Пазарджикъ единъ декаръ земя струва 50—60 л., и това е мисля минималната цѣна, единъ декаръ земя въ Асж-кория ще се продаде за 5—6 л. Кажете, за Бога, по Вашето разпрѣдѣление, справедливъ ли ще бѣде този налогъ, който ще турите на единъ декаръ земя въ Асж-кория, Фотентъ, Форцово, Чинакчиево, Батакъ и цѣлото Чепинско корито, и това, което ще турите въ Пазарджикъ, въ Пловдивско, въобще по долината на р. Марица? Вие, които сте живѣли по тѣзи мѣста — и азъ апелирамъ тутакси къмъ Дѣдо Манчовъ, който е отъ Батакъ, да ви каже, ще бѣде ли справедливо да се счита, че единъ декаръ земя има еднаква стойностъ въ Батакъ и въ Стара-Загора?

И. Бобековъ: Въ Батакъ е по-сжжна земята отколкото въ Пазарджикъ. 200 л. искаха за единъ декаръ земя, за да правятъ тухли за черквата. Азъ съмъ платилъ тия пари.

М. Таѣвъ: Г-нъ Бобековъ ви казва: единъ декаръ земя въ Батакъ струва 200 л.; единъ декаръ земя въ Пазарджикъ струва 50 л.

И. Бобековъ: Вѣрно е.

М. Таѣвъ: Нищо нѣмамъ противъ. Вѣрвайте го, стига че вие може да допуснете подобно нѣщо. Но туй, което иска да ви каже г. Бобековъ, именно, както казва г. Кирковъ, то потвърждава моята теза, ако обичате, само че г. Бобековъ ранверсира моята теза и, намѣсто да я каже за Пазарджикъ, казва я за Батакъ, макаръ че обратното е вѣрно. Но и г. Бобековъ е правъ, само че въ едно е правъ. Ако вие искате да купите мѣсто въ района на с. Батакъ, като село доста населено и като село, което се намира между планини, дѣто нѣма вече мѣсто за заселване, тамъ вече всѣка педя земя е сжжна, защото селянитѣ нѣма кѣдъ да се заселватъ. Населението расте, земята е една и сжща, и затуй посжжнинава, а не е затуй, че тя дава нѣкакъвъ приходъ. Мисли ли г. Бобековъ, че ако даже приемемъ неговата теория за вѣрна, че единъ декаръ нива въ Батакъ струва 200 л., а въ Пазарджикъ — 50 л., отведнажъ азъ му казвамъ: единъ декаръ нива въ Батакъ не ще ли той да потвърди, че дава 10 пхти по-малко приходъ, отколкото единъ декаръ нива въ Пазарджикъ? То е очевидно. А по какво се цѣни стойността на единъ недвижимъ имотъ? По неговата приходоносностъ. Защо ми е мене вашиятъ декаръ нива въ Батакъ, който струва 200 л., отъ който ще изкарамъ половинъ кило рѣжъ, когато съ сжщитѣ пари азъ ще купя 5 декара въ Пазарджикъ и ще изкарамъ 25 кила? Прочее, дѣ е логиката? Ето защо, както щете да погледнете, начинътъ, по който искате да изравните ония неправди, които сега сжществуватъ въ закона за поземелния налогъ и които, безспорно,

сж много тежки за много мѣста, не е сполучливъ. И пакъ ще ви цитирамъ напата околия, ще ви я цитирамъ за туй, защото, когато ставаше размѣтането, по-малко прѣдставители отъ балканскитѣ мѣста се паднаха въ тая комисиия, отколкото прѣдставители отъ полето, тъй като околията е половината полска, половината планинска, тѣ отидоха и разпрѣдѣлението разхвърлиха, дѣйствително, на декаръ, и това, което ще плаща въ Аликозово единъ декаръ земя, плаща също и въ Батакъ, Чепино и Асж-кория, което е флагрантна неправа. Тогава още, ако се заинтересувате да прочетете архивата въ министерството, ще видите какви оплаквания, какви депутации, чутъ ли не митинги щѣха да ставатъ за тия комисиия, по пропуснаха срока, казваха, не знаемъ що станало, и тая неправа остана. Но пакъ, забѣлжете добръ, тая неправа не е такава каквато би се създаде съ днешния законъ. Ние чакаме едно измѣнение на този законъ и, доколкото паметта не ме лъже, азъ бѣхъ молилъ покойния Каравеловъ да види нѣщо дѣйствително да се създаде за подобрене на това размѣтане, което бѣше станало прѣзъ ония години, съ цѣлъ именно да се направи една разлика, да се създадатъ категории на земитѣ, а не така en bloc всѣка педя земя единъ левъ — ялъ не ялъ, три и половина! Имашъ, нѣмашъ приходъ отъ своята земя, ще те обложатъ съ единъ опрѣдѣленъ данѣкъ. Това нѣщо собствено бѣ прѣдизвикало да се създаде новъ законъ за поземелния налогъ, но не можѣ това нѣщо да се реализира и си остана така. Сега Вие, когато искате, както Вие твърдите въ Вашитѣ мотиви, да отстраните една голѣма частъ отъ явнитѣ несправедливости, на които сж подложени днесъ данѣкоплатцитѣ, моля Ви, г-нѣ министри, ако тая идея е Вашата ръководяща идея, ще откажете ли и правотата на всички тѣзи възражения, които ви се противопоставиха? И азъ не отивамъ да говоря за сроковетѣ, въ които ще събирате данѣкъ, защото Вие сами казвате, че то е една подробностъ, която можемъ да измѣнимъ, да направимъ въ 3 или 4 срока да се събира данѣкътъ — това не е важно. Азъ нѣма да отивамъ по-нататъкъ и въ другитѣ дреболии, защото тия нѣща могатъ да се поправятъ дѣйствително, но Вашиятъ основенъ принципъ, който е мотивиралъ и внасянето на тоя законопроектъ въ навечерието на закриването сесията, Вашиятъ основенъ принципъ, вѣрвамъ азъ, Вие нѣма да напуснете и, като сте го ввели, Вие сте се ангажирали съ него, а понеже той самъ е въплотение на една въпиюща несправедливостъ, Вие ще узаконите за 10 години тая несправедливостъ, когато ние се надѣваме въ най-кратко врѣме — и като казвамъ най-кратко, разбирамъ до идущата сесия — да ни се внесе законъ обмисленъ, за да се отстрани тази несправедливостъ, камоли да дадемъ възможностъ тази несправедливостъ да се стабилизира за 10 години занаяпрѣдъ.

Азъ заключавамъ, прочее, като Ви моля, безъ да го считате за нѣкакво желание да се изказава

вотъ на довѣрие или педовѣрие къмъ Васъ по тоя законопроектъ, понеже Вие заявявате въ Вашитѣ мотиви желание да се отстрани една частъ отъ тѣзи неправа, които сега съществуватъ, съгласѣте се да се отложи този законопроектъ за идущата сесия, не го внасяйте сега, а го повърнете обратно въ министерството. Тамъ тази комисиия, която е имала случай да изучава и други нѣкои работи, а може да се състави и друга комисиия, която да се състои отъ хора земледѣлци и отъ хора опитни въ тая областъ на нашето държавно стопанство, да се прѣработи този законъ въ продължение на 6—7 мѣсеца, които оставатъ до октомврий, и тогава азъ съмъ увѣренъ, че ще постигнете онуй, което желаете: да дадете едно справедливо разпрѣдѣление на този данѣкъ, за който Вие сте прави, когато казвате, че нѣма сесия, че нѣма минута, когато да се говори за данѣчна система въ България и да не ни се изтъгне било съ агитационни цѣли отъ нѣкои прѣдставители, които сж си създали въ закона за поземелния данѣкъ оръжие за борба прѣдъ своитѣ противници въ своитѣ избирателни околии, като общаватъ, че всичкото тѣхно намѣрение, всичкитѣ тѣхни желания и цѣлата тѣхна дѣятелностъ въ Камарата ще се заключава въ това, да отгнѣнятъ поземелния налогъ, да отгнѣнятъ даждията въобще. За да се отнеме едно оръжие, което дѣйствително е доста деморализирующе въ рѣцѣтъ на недобросъвестни агитатори, а, отъ друга страна, за да се удовлетвори и справедливитѣ искания на туй земледѣлческо население, което, увѣренъ съмъ, не иска отгнѣнение на налога изобщо, но иска справедливото му размѣтане, защото, колкото да е просто, не може да не съзнава, че докато има държава, трѣбва да се плащатъ даждия, защото трѣбва да се издържа тази държавна машина — по тия, казвамъ Ви, още съображения, Вие отнемѣте тази възможностъ за борба, тази възможностъ за деморализиране, а, отъ друга страна, и създайте възможностъ за удовлетворение справедливитѣ желания на това население. Тѣзи всички условия ще могатъ да се постигнатъ, ако възприемете идеята, която Ви даде г. Мирски: да се оттегли законопроектътъ, безъ да се зачетете съ туй за бламирани или не-бламирани. Никой не прави въпросъ отъ този законопроектъ, още по-малко ние, защото никакво намѣрение нито желание имаме да създаваме въ тия врѣмена министерска криза въ България.

Прѣдседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Понеже нѣма записани други оратори да говорятъ, ще се пристъпи къмъ гласуване. Който сж за приемането на първо четене законопроекта за измѣнение закона за поземелния данѣкъ отъ 18 май 1901 г., да си вдигнатъ ръката. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Прѣдлагамъ да имаме засѣдание утрѣ на 9 ч. —

подиръ обѣдъ засѣданіе имаме споредъ правилника—и на дневенъ редъ да се разисква: първо, предложението на Дѣда Цанковъ отъ 9—11 ч. прѣди обѣдъ, а отъ 11 ч. нататѣкъ и подиръ обѣдъ второто четене на законопроекта за чиновниците. (Гласове: Прието!)

Прѣседателствующъ Д-ръ А. Ходжевъ: Които сж за предложението на г. Министъръ-Прѣседателя, да си вдигнатъ рѣбата. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Вдигамъ засѣданіето.

(Вдигнато въ 9 ч. и 10 м. вечерята.)

Прѣседателъ: Д. Цанковъ.

Подпрѣседатели: { А. Франгя.
Д-ръ А. Ходжевъ.

Секретаръ: П. Шоповъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гълъбовъ.